

„UNIGLOB” S.C.
ul. Narutowicza 5/39, 98-100 Łask
tel./fax 0-43-675-24-56

STRATEGIA ROZWOJU

GMINY

TOMASZÓW MAZOWIECKI

Tomaszów Mazowiecki - Łask kwiecień 2002 r.

***„Rozwój Gminy Tomaszów Mazowiecki
na miarę III –go tysiąclecia”***

***/Mieszkańcy Gminy
Tomaszów Mazowiecki/***

Strategię opracował zespół

„UNIGLOBU” S.C.

przy współpracy z Panem Wójtem
Ignacym Niedziałkowskim, władzami
oraz mieszkańcami Gminy

Tomaszów Mazowiecki.

I. WSTĘP

Ostatnio coraz częściej mówi się w Polsce o konieczności tworzenia strategicznych planów rozwojowych dla gmin.

Podstawową przesłanką dla stworzenia takiego opracowania była chęć przyspieszenia rozwoju gminy przez jej władze i mieszkańców.

Strategia rozwoju jest swego rodzaju planem - dokumentem kompleksowym określającym podstawowe kierunki rozwoju jednostki, uwzględniającym najlepsze walory w jednostce i największe szanse w otoczeniu oraz minimalizującym lokalne słabości i zewnętrzne zagrożenia.

Zawiera ona analizę stanu obecnego gminy w sferze społecznej, gospodarczej, rolnej, infrastruktury technicznej, środowiskowej. Analiza relacji między tymi sferami pozwala na określenie podstawowych mechanizmów rozwoju gminy, identyfikację stanu obecnego oraz szans i zagrożeń rozwoju. Wskazuje założenia rozwoju gminy, cele oraz zadania i projekty wdrożeniowe.

Tworzenie wizji rozwoju gminy jest ważnym elementem w naszych dążeniach do integracji z Unią Europejską. Korzystanie z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej jest niemożliwe bez umiejętności planowania perspektywicznego. Temu celowi ma służyć m.in. strategia rozwoju gminy. Jednak niezależnie od tego, kiedy będziemy członkami Unii Europejskiej, posiadanie tego dokumentu jest niezbędnym elementem każdego rozwoju.

Znaczącym faktem jest to, iż poniższa strategia została opracowana we współpracy z mieszkańcami Gminy Tomaszów Mazowiecki. Rola „UNIGLOBU” koncentrowała się na ułatwianiu procesu budowy strategii. Wiele materiałów do strategii dostarczyli mieszkańcy i władze, przedstawiając istniejące w gminie problemy oraz wyrażając swoje opinie.

Posiadanie strategii rozwoju dostarcza władzom lokalnym podstaw do racjonalnego działania w długim okresie. Ponadto uwiarygodnia władze w oczach partnerów zewnętrznych i wewnętrznych. Posiadanie strategii rozwoju znacznie obniża poziom ryzyka dla potencjalnych inwestorów, co czyni gminę bardziej konkurencyjną od innych.

Koniecznym wymogiem jest również posiadanie strategii rozwoju przy ubieganiu się o pomocowe środki finansowe krajowe oraz zagraniczne.

Uzyskanie kredytu, bezzwrotnej dotacji z różnych źródeł jest znacznie łatwiejsze, jeśli posiada się dobrze uzasadniony i przemyślany plan działań.

Celem nadrzędnym strategii jest ożywienie gospodarcze gminy, prowadzące do tworzenia nowych miejsc pracy, ale w takich dziedzinach aby nie dopuścić do jednokierunkowego rozwoju, który jest zbyt mało odporny na wszelkie zakłócenia koniunktury gospodarczej. Plan ożywienia gospodarczego gminy nigdy nie zostanie zrealizowany, jeśli samorząd oraz władze gminy nie uznają go za swój własny. Sukces w realizacji planu będzie również polegał na umiejętnym aktywizowaniu wokół niego lokalnych sił społecznych oraz poszczególnych jednostek.

„Strategia Rozwoju Gminy Tomaszów Mazowiecki” została w całości przygotowana i opracowana przez „UNIGLOB” S. C. z Łasku.

Prace zostały przeprowadzone w okresie styczeń 2002 r. – kwiecień 2002 r. Członkowie zespołu „UNIGLOBU” dziękują władzom gminy i jej mieszkańcom za współpracę w procesie opracowywania „Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Mazowiecki” i życzą sukcesów w trakcie jej realizowania.

II. METODYKA PROWADZENIA PROCESU OPRACOWYWANIA STRATEGII ROZWOJU GMINY TOMASZÓW MAZOWIECKI

1. ETAPY PRAC

Proces opracowywania strategii rozwoju w Gminie Tomaszów Mazowiecki w dużej mierze bazował na aktywnym uczestnictwie mieszkańców. Przyjęto założenie, że maksymalnie będzie się angażować mieszkańców w budowę programu strategii rozwoju gminy, tak by była ona tworzona przez samych zainteresowanych jej rozwojem.

Etap 1

Budowę strategii rozwoju gminy rozpoczęto od zebrania danych niezbędnych do opracowania fazy diagnostycznej (analizy obecnego stanu i uwarunkowań rozwoju).

Równoległe ze zbieraniem danych przeprowadziliśmy wywiady z Panem Wójtem, członkami Zarządu, przedstawicielami Rady Gminy, z kilkoma mieszkańcami i z osobami z zewnątrz gminy, które na jej terenie lub na rzecz jej rozwoju pracują.

Etap 2

Następnie przeprowadzono spotkania z mieszkańcami gminy oraz rozpoczęto proces badania aktualnej sytuacji społeczno - gospodarczej gminy. W trakcie spotkań z lokalnymi liderami dokonano analizy zasobów oraz otoczenia gminy, identyfikacji oczekiwań i wyobrażeń mieszkańców na temat przyszłości gminy oraz weryfikacji wcześniejszych założeń rozwojowych.

Etap 3

Wyniki działań z poprzednich etapów porównano z wynikami prowadzonej równoległe diagnozy obecnego stanu gminy, co z kolei pozwoliło w trakcie kolejnego spotkania z mieszkańcami gminy na sesji strategicznej ustalić priorytetowe kierunki rozwoju gminy, które nie kolidowały z wynikami diagnozy obecnego stanu gminy, a równocześnie były akceptowane przez lokalnych liderów reprezentujących mieszkańców gminy.

Nakreślono główne cele strategiczne oraz wybrano zespoły tematyczne.

Podsumowanie

Przedstawione wcześniej działania tj. wywiady z kluczowymi osobami, sesja z mieszkańcami oraz analiza i diagnoza obecnego stanu

gminy stały się podstawą do określenia zasadniczych przesłanek rozwoju gminy, wizji przyszłości gminy oraz celów strategicznych. Dopiero wtedy można było określić cele operacyjne, zadania i projekty wdrożeniowe.

2. ZESPOLY TEMATYCZNE

Jednym z efektów przeprowadzenia sesji strategicznej z mieszkańcami było utworzenie zespołów tematycznych, które zajmowały się analizą sytuacji w poszczególnych dziedzinach uznanych przez mieszkańców za najważniejsze dla gminy. Utworzono następujące zespoły:

- * zespół ds. rozwoju rolnictwa,
- * zespół ds. infrastruktury technicznej,
- * zespół ds. rozwoju turystyki, oświaty i kultury.
- * zespół ds. rozwoju przedsiębiorczości,

Głównym zadaniem merytorycznym było:

- * przeprowadzenie analizy sytuacji w dziedzinach zainteresowań zespołów,
- * proponowanie celów strategicznych i operacyjnych w ramach wcześniej uzgodnionych priorytetowych kierunków rozwoju gminy,
- * konkretyzacja zadań i projektów do realizacji dla każdego kierunku rozwoju uznanego za priorytetowy.

3. BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

W trakcie całego procesu budowania strategii zostały przeprowadzone badania opinii społecznej wśród mieszkańców miejscowości Gminy Tomaszów Mazowiecki.

Celem badań było sprawdzenie wyników odbytej sesji strategicznej, w której uczestniczyła ograniczona liczba osób z opiniami mniej aktywnych mieszkańców. Dzięki przeprowadzonym badaniom opinii społecznej określono nastawienie mieszkańców do rzeczywistości gminnej, czyli jak mieszkańcy odbierają i oceniają przedsięwzięcia realizowane przez Zarząd Gminy. Określono profil socjologiczny grup odbiorców społeczności Gminy Tomaszów Mazowiecki. Badania te pozwoliły na wnioskowanie co do zakresu i charakteru zmian, które mogą być skutecznie realizowane.

Efektem badań było również:

- * określenie postaw życiowych mieszkańców gminy,

- * określenie jak mieszkańcy postrzegają swoją gminę,
- * określenie wizji rozwoju gminy jaką posiadają „zwykli” mieszkańcy,
- * dokonanie oceny nastawienia mieszkańców do turystów,
- * dokonanie oceny nastawienia mieszkańców do potencjalnych inwestorów,
- * szacunkowe określenie budżetu gospodarstw domowych.

Do uzyskania tych efektów zadawaliśmy respondentom pytania dotyczące:

1. Przedstawienia swojej wizji rozwoju gminy w perspektywie najbliższych 10 i więcej lat.
2. Negatywnych i pozytywnych stron życia w gminie.
3. Czynników sprzyjających oraz przeszkadzających w rozwoju gminy.
4. Nastawienia do potencjalnych inwestorów.
5. Korzystania z kredytów.
6. Stopnia zaspokojenia potrzeb w zakresie artykułów codziennego użytku.
7. Chęci pozostania w gminie lub ewentualnej zmianie miejsca zamieszkania.

4. PRACE NAD TWORZENIEM STRATEGII ROZWOJU

Priorytetowe kierunki rozwoju wygenerowane podczas sesji z mieszkańcami oraz zaproponowane w trakcie prac zespołów tematycznych cele strategiczne, cele operacyjne oraz zadania zostały zebrane i opracowane przez konsultantów „UNIGLOBU”. Proces opracowywania polegał na uzyskaniu zgodności wewnętrznej planowanych działań, konsultacji oraz dyskusji jak również pomysłów proponowanych przez poszczególne zespoły z władzami gminy. Tak wypracowana i zredagowana strategia została opracowana przez zespół „UNIGLOBU”.

III. DIAGNOZA I ANALIZA OBECNEGO STANU GMINY

Położenie gminy, jej otoczenie oraz powiązania wewnętrzne i zewnętrzne warunkują rozwój społeczno - gospodarczy oraz określają miejsce w układzie gospodarczym i przestrzennym województwa i kraju.

1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY TOMASZÓW MAZOWIECKI

Gmina Tomaszów Mazowiecki jest jedną z 173 gmin województwa łódzkiego. Położona jest w powiecie tomaszowskim, we wschodniej części województwa łódzkiego.

Ludność Gminy Tomaszów Mazowiecki liczy 9.697 mieszkańców (stan na 31.12.2001 r.) co stanowi niespełna 0,4 % ludności województwa ogółem (2.643 tys.).

Gmina zajmuje powierzchnię 151 km², co stanowi 0,8 % powierzchni całego województwa (18.219 km²).

Gmina Tomaszów Mazowiecki obejmuje tereny położone wokół miasta Tomaszowa Mazowieckiego. Leży na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych: Warszawa – Wrocław i Łódź – Lublin.

Od północy i wschodu graniczy z miastem Tomaszów Mazowiecki oraz od północy graniczy z gminą Lubochnia, od wschodu z gminą Inowódz, od zachodu z gminą Ujazd i Wolbórz, od południowego wschodu z miastem i gminą Sulejów, od południa z gminą Mniszków i Sławków.

Gmina jest gminą podmiejską o charakterze turystyczno - rolniczym.

Gmina zlokalizowana jest w niedalekiej odległości od wielkomiejskich ośrodków przemysłowych i regionalnych: 28 km od Piotrkowa Trybunalskiego i 45 km od Łodzi. Odległość gminy do Warszawy wynosi 115 km.

Właśnie takie położenie sprawia, że początki osadnictwa w okolicach Tomaszowa Mazowieckiego sięgają kilku tysięcy lat wstecz, ale dopiero w XIX wieku hrabia Tomasz Ostrowski założył tu osadę, a samo miasto rozbudował i utrwalił jego syn Antoni. Prawa miejskie Tomaszów Mazowiecki uzyskał w 1830 roku, a największy jego rozwój nastąpił po 1862 roku, kiedy to ma miejsce szybki rozwój przemysłu wełnianego. Do dnia dzisiejszego przemysł lekki stanowi największą i najważniejszą gałąź tomaszowskiego przemysłu, w którym znajduje zatrudnienie większość ludności gminy.

2. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNO - PRZYRODNICZE GMINY

Gmina Tomaszów Mazowiecki nie tworzy jednorodnego organizmu. Część zachodnia i północna to tereny typowo rolnicze ze znacznymi powierzchniami gruntów o wyższych klasach bonitacyjnych gleb. Część południowa i wschodnia gminy to tereny o szczególnych walorach przyrodniczych: duże i zwarte kompleksy leśne, rezerwaty i osobliwości przyrody, zabytki kultury materialnej, fragmenty Spalskiego Parku Krajobrazowego, Sulejowskiego Parku Krajobrazowego, rzeka Pilica oraz w południowej części gminy fragment Zbiornika Sulejowskiego. Lasy rosnące wzdłuż Pilicy i wokół Zbiornika Sulejowskiego zajmują około 44 % powierzchni gminy. Dominującym gatunkiem lasotwórczym jest sosna. Pozostałą część zajmują użytki rolne.

Odbiornikiem wód powierzchniowych z terenu gminy jest rzeka Pilica (wraz ze Zbiornikiem Sulejowskim), która zbiera wody powierzchniowe z obszaru zlewni za pośrednictwem swych bocznych dopływów. Z lewobrzeżnego obszaru zlewni wody zbierane są przez Wolbórkę, Czarną (Bielinę) – lewobrzeżny dopływ Wolbórki oraz Piasecznicę – lewobrzeżny dopływ Czarnej. Prawobrzeżny obszar zlewni odwadniany jest przez niewielkie ciekę bez nazwy odprowadzające wody bezpośrednio do zbiornika lub do rzeki. Zadaniem głównym Zbiornika Sulejowskiego jest zapewnienie poboru wody dla Łodzi (ujęcia w Bronisławowie) bez naruszenia przepływu biologicznego Pilicy poniżej zapory i zagwarantowaniu poboru wody dla ujęcia „Brzustówka” na terenie miasta Tomaszowa Mazowieckiego.

Teren gminy w znacznej części leży w obrębie Piliczańsko-Radomszczańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Na terenie gminy ochroną objęte są rezerwaty przyrody.

Południowa część gminy położona jest w Sulejowskim Parku Krajobrazowym oraz jego otulinie. Natomiast północno-wschodnia część gminy znajduje się w Spalskim Parku Krajobrazowym wraz z jego otuliną.

Surowce mineralne

- Ludwików – kruszywo naturalne, eksploatowane,
- Biała Góra I – Wschód – piaski formierskie, eksploatowane,
- Biała Góra II – Wschód – piaski formierskie, nieeksploatowane,
- Biała Góra III – Wesola – piaski formierskie, eksploatowane,
- Ludwików – piaski formierskie, eksploatowane,
- Biała Góra I – Wschód – piaski szklarskie, eksploatowane,
- Biała Góra II – Wschód – piaski szklarskie, nieeksploatowane,
- Biała Góra III – Wesola – piaski szklarskie, eksploatowane,

- Kolonia Zawada – surowce ilaste, zaniechane,
- Wąwał – surowce ilaste, eksploatowane,
- Wąwał I – surowce ilaste ceramiki budowlanej, eksploatowane okresowo,
- Wiaderno – surowce ilaste ceramiki budowlanej, zaniechane.

We wschodniej części gminy w miejscowości Biała Góra znajduje się największa w kraju kopalnia piasku kwarcowego.

Interesujące pozostałości eksploatacji skał piaskowych zaobserwować można ponadto we wsi Nagórzyce na zachodnim brzegu Pilicy. Znajdują się tu oryginalne podziemne groty, komory – sztolnie i korytarze z kolumnami. Najdłuższa ma 120 m i około 2 m wysokości. Groty są ogólnodostępne, lecz nie zabezpieczone.

Klimat

Opady nie przekraczają 600 mm w roku. Średnia temperatura roczna 7,9° C. Najwyższe wartości wilgotnościowe powietrza notowane są wiosną i z początkiem lata, natomiast najwyższą późną jesienią i zimą. Dni z mgłą wahają się od 20 – 40 dni w roku z tym że najwięcej ich obserwuje się od września do listopada.

3. WALORY PRZYRODNICZE I POZAPRZYRODNICZE GMINY TOMASZÓW MAZOWIECKI

Różnorodne cechy środowiska przyrodniczego, to przede wszystkim lasy Puszczy Pilickiej, bezpośrednia bliskość Zbiornika Sulejowskiego, zabytki, bardzo dobre warunki klimatyczne, czystość powietrza oraz położenie w Piliczańsko-Radomszczańskim Obszarze Chronionego krajobrazu, *predystymują obszar gminy do rozwijania turystyki, agroturystyki, a także mogą być miejscem do lokalizacji budownictwa mieszkalnego czy też letniskowego dla mieszkańców pobliskich miast.*

Walory przyrodnicze gminy:

Zbiornik Sulejowski

Zbiornik Sulejowski przekazano do użytku 20 grudnia 1973 roku. Zapórę betonowo-ziemną zlokalizowano w Smardzewicach. Zapórę wyposażono w trzy jazy. We wnętrzu zapory zbudowano elektrownię wodną o mocy 3,6 MW. Zbiornik Sulejowski jest typowym zbiornikiem nizinym, płytkim, o dużych powierzchniach (około 1.920 ha) odsłanianych podczas niskich stanów wody.

Spalski Park Krajobrazowy

W dniu 5.X.1995 r. Wojewoda Piotrkowski wydał rozporządzenie w sprawie utworzenia Spalskiego Parku Krajobrazowego.

Spalski Park Krajobrazowy położony jest w północno-wschodniej części gminy. Park wraz z otuliną zajmuje na terenie gminy około 3.608,5 ha powierzchni (w tym teren parku 446,0 ha). Park charakteryzuje się wyjątkową urodą krajobrazu doliny Pilicy, dużą lesistością, występowaniem rezerwatów przyrody oraz pomnikami przyrody, bogatą fauną i florą z licznymi stanowiskami zbiorowisk roślinnych pochodzenia naturalnego, obecnością cennych zabytków kultury świeckiej i sakralnej oraz miejsc pamięci narodowej, uznanymi na przestrzeni XIX i XX wieku walorami rekreacyjnymi, wodochronną rolą dorzecza Pilicy.

Na terenie Spalskiego Parku Krajobrazowego znajduje się rezerwat Jeleń utworzony w 1976 roku, w celu zachowania fragmentu naturalnego, wielogatunkowego drzewostanu z udziałem jodły.

Zachował się w rezerwacie prawdziwie puszczański krajobraz boru sosnowego i świerkowo-jodłowego, olsy i grądy, a wśród nich podmokłe polany porośnięte turzycami. Rezerwat znajduje się koło wsi Sługocice, po zachodniej stronie drogi Tomaszów – Opoczno.

Sulejowski Park Krajobrazowy

W 1994 r. utworzono Sulejowski Park Krajobrazowy.

Sulejowski Park Krajobrazowy położony jest w południowej części gminy i zajmuje niewiele powierzchni (około 7 % wspólnie z miastem). Charakteryzuje się naturalnym krajobrazem rzeczny, kompleksami leśnymi, obiektami przyrody nieożywionej oraz zabytkami kultury materialnej i historii.

Ośrodek Hodowli Żubrów

Ponadto na terenie gminy funkcjonuje Ośrodek Hodowli Żubrów w Książu koło Smardzewic im. prezydenta Ignacego Mościckiego.

Należy do jednej z najstarszych placówek tego typu w Polsce. Od 1976 roku znajduje się pod zarządem Kampinoskiego Parku Narodowego. Ośrodek położony jest w starodrzewiu sosnowo-dębowym z domieszką brzozy, grabu i olszy. Starodrzew powyżej 120 lat stanowi 70 % drzewostanów. Obecna powierzchnia ośrodka wynosi 56 ha i przebywa w nim około 20 żubrów z linii białowieskiej.

Wspólnie Parki: Przedborski, Sulejowski i Spalski są ogniwami chroniącymi dorzecze Pilicy. Parki te stanowią zespół chroniący unikalne fragmenty puszczańskiej przyrody, a w tym wodę pitną głównie dla milionowej aglomeracji łódzkiej.

Rezerwy przyrody

- 3 rezerwy przyrody, w tym 2 lesne („Jeleń” „Twarda”) i 1 florystyczny („Sługocice”).

Użytki ekologiczne

- 16 użytków ekologicznych w Nadleśnictwie Smardzewice, a w tym: 13 bagien śródleśnych, pastwisko, zbiornik wodny i teren podmokły.

Pomniki przyrody

- 5 pomników przyrody; w Kolonii Zawada trzy: 2 dęby i aleja kasztanowców i w Wąwale 2: brzozy, jesion i lipa.

Gmina dysponuje licznymi zabytkami. Są to m.in.:

- zespół klasztorny O.O. Franciszkanów, obecnie kościół Św. Anny w Smardzewicach (kościół wzniesiony został w latach 1683-1699, zaś klasztor zbudowano w I połowie XVIII w.). Kościół jest barokowy ze sklepieniami kolebkowymi z lunetami. Mieszczą się w nim ołtarze o różnorodnych formach. Na parterze klasztoru każde pomieszczenie ma sklepienie o innym kształcie. Budowle otoczone są murem z pseudogotycką bramą wejściową z XIX wieku.
- zespół dworsko-parkowy (dwór i park) w Kwiatkówce, I poł. XIX w.,
- zespół sakralny w Treście Twardej (kościół filialny rzym.-kat. p.w. św. Wacława i dzwonnica), wiek XVIII,
- dworek szlachecki z II poł. XIX w. Świńsku,
- dworek szlachecki z pocz. XX w. Zaborowie,
- zespół stanowisk archeologicznych (8) z okresu łoteńskiego (wpływy rzymskie) w Cieblowicach Dużych.
- zespół kościoła p.w. św. Małgorzaty w Chorzęcinie.

4. CHARAKTERYSTYKA SPOŁECZNOŚCI GMINY TOMASZÓW MAZOWIECKI

Gminę Tomaszów Mazowiecki zamieszkują 9.697 osoby (stan na 31.12.2001 r.).

W skład gminy wchodzi 27 miejscowości skupione w 24 sołectwach.

Powierzchnia gminy wynosi 151 km².

III. Diagnoza i analiza obecnego stanu gminy

Tab.1 Liczba mieszkańców Gminy Tomaszów Mazowiecki (stan na 31.12.2001 r.).

Lp.	Sołectwo	Miejscowości wchodzące w skład sołectwa	Liczba mieszkańców w poszczególnych miejscowościach
1.	Cekanów	1. Cekanów 2. Kolonia Cekanów	122 94
2.	Cieśliny Duże	1. Cieśliny Duże	689
3.	Cieśliny Małe	1. Cieśliny Małe	68
4.	Chorzęcin	1. Chorzęcin	267
5.	Dąbrowa	1. Dąbrowa	143
6.	Godaszewice	1. Godaszewice	192
7.	Jadwigów	1. Jadwigów	205
8.	Karolinów	1. Karolinów	145
9.	Kolonia Zawada	1. Kolonia Zawada 2. Osiedle Zawada	193 56
10.	Komorów	1. Komorów	5 92
11.	Kwiatkówka	1. Kwiatkówka	185
12.	Łazisko	1. Łazisko	461
13.	Niebrów	1. Niebrów	339
14.	Śługocice	1. Śługocice	262
15.	Smardzewice	1. Smardzewice	1.745
16.	Swolszewice Małe	1. Swolszewice Małe	304
17.	Świńsko	1. Świńsko 2. Łagiewniki	118 73
18.	Tresta	1. Tresta	189
19.	Twarda	1. Twarda	571
20.	Wawał	1. Wawał	781
21.	Wiaderno	1. Wiaderno	583
22.	Zaborów I	1. Zaborów I	425
23.	Zaborów II	1. Zaborów II	230
24.	Zawada	1. Zawada	665
Razem			9.697

Średnia gęstość zaludnienia Gminy Tomaszów Mazowiecki wynosi 64 osób/km².

Dla woj. łódzkiego oraz kraju wskaźniki te wynoszą odpowiednio: 146 i 114 osoby / km².

a) Analiza struktury demograficznej ludności Gminy Tomaszów Mazowiecki

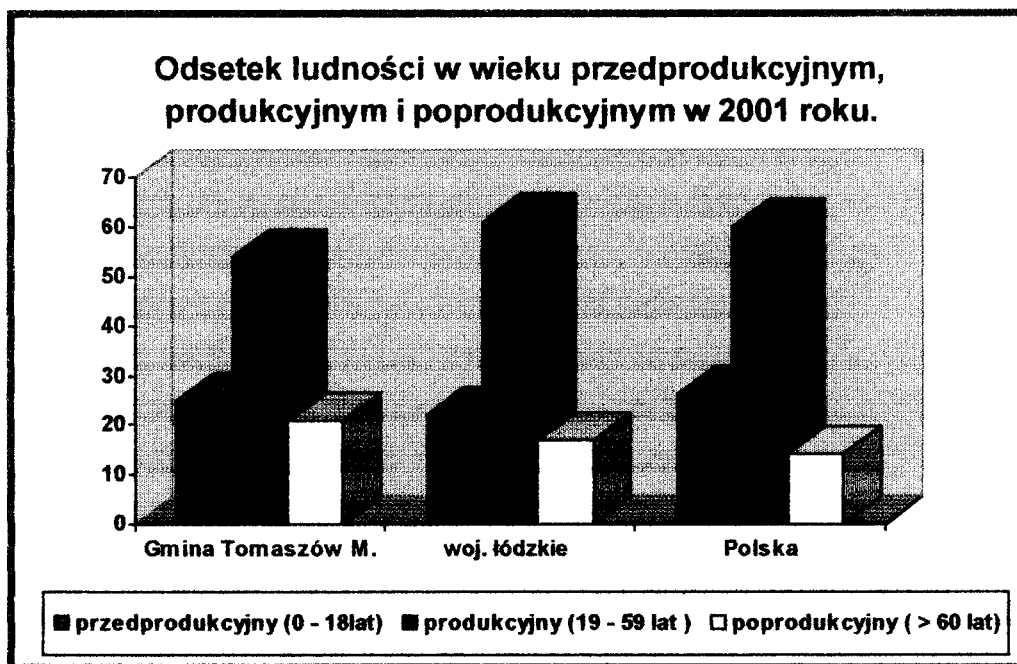
Tab. 2 Liczba mieszkańców gminy w poszczególnych grupach wiekowych w porównaniu do liczby mieszkańców kraju i województwa na koniec 2001 roku.

	Ludność w wieku			
	Ogółem	Przedprodukcyjnym	Produkcyjnym	Poprodukcyjnym
Polska	38.660 000	10.165.500	23.014.500	5.480.000
Łódzkie	2.643.385	576.578	1.621.411	445.396
Tomaszów Mazowiecki	9.697	2.470	5.248	1.979
Udział w woj. (%)	0,37	0,43	0,32	0,44
Udział w kraju (%)	0,03	0,02	0,02	0,04

Jak widać, po pobieżnej analizie danych w tabeli, struktura wiekowa mieszkańców Gminy Tomaszów Mazowiecki odbiega dość znacznie od struktury w kraju oraz województwie. Wyraźnie większy jest w gminie odsetek osób w wieku poprodukcyjnym. Również mniej jest osób w wieku produkcyjnym. Różnicę w strukturze należy uznać za znaczną. Dla zobrazowania tej sytuacji wyliczono wskaźniki udziału poszczególnych grup wiekowych w ogóle mieszkańców.

Tab. 3. Wskaźniki udziału w % poszczególnych grup wiekowych w ogóle mieszkańców na koniec 2001 roku.

Wiek	Gmina Tomaszów Mazowiecki	woj. łódzkie	Polska
przedprodukcyjny	25,40	21,81	26,29
produkcyjny	54,10	61,34	59,53
poprodukcyjny	20,50	16,85	14,17
Razem	100,00	100,00	100,00

Wyraźnie większy udział ludności w wieku poprodukcyjnym w Gminie Tomaszów Mazowiecki w porównaniu do reszty kraju upoważnia do sformułowania zasadniczego dla rozwoju gminy wniosku:

- po pierwsze, starsze społeczeństwo potencjalnie stwarza mniejsze szanse rozwojowe gminy.

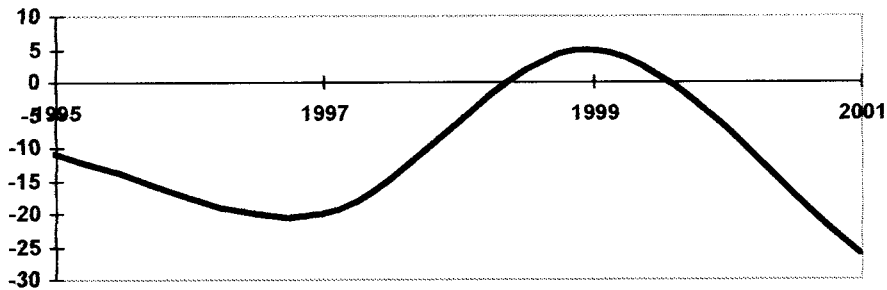
Do głównych czynników kształtujących liczbę ludności należą przyrost naturalny i migracje. W 2001 roku przyrost naturalny w Gminie Tomaszów Mazowiecki był ujemny (- 26 osoby), co daje - 2,2 ‰. Województwo łódzkie posiadało wskaźnik rzędu - 3,2 ‰, a więc niższy.

Tab. 4 Przyrost naturalny ludności w latach 1995 – 2001

Rok	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny
1995	104	115	- 11
1997	103	123	- 20
1999	110	105	+ 5
2001	85	111	- 26

Dane z Urzędu Gminy Tomaszów Mazowiecki

**Przyrost naturalny na terenie Gminy
Tomaszów M. w latach 1995 - 2001**

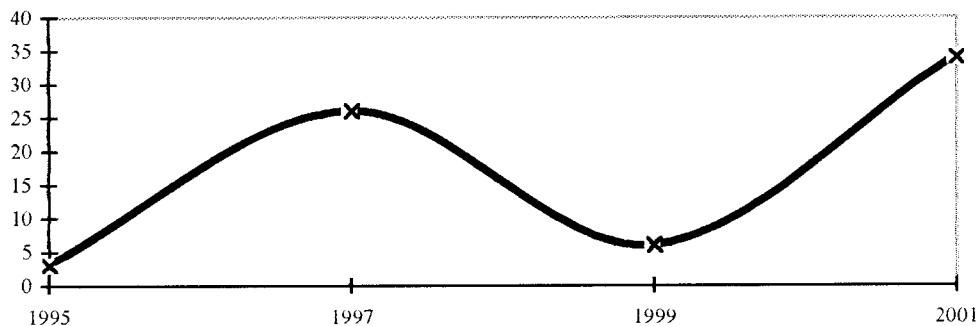

Tab. 5 Saldo migracji w latach 1995 – 2001 na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki

Rok	Zameldowania	Wymeldowania	Saldo
1995	117	114	+ 3
1997	109	83	+ 26
1999	145	139	+ 6
2001	124	90	+ 34

Dane z Urzędu Gminy Tomaszów Mazowiecki

**Saldo migracji na terenie Gminy Tomaszów M. w
latach 1995 - 2001**

Saldo migracji w 2001 roku w Gminie Tomaszów Mazowiecki odmiennie jak w całym województwie łódzkim było dodatnie. Wyniosło ono + 34 osoby, a więc + 3,5 %, podczas gdy w województwie zanotowano saldo migracji na poziomie niższym tj. - 1.295 osób, tj. - 0,56 %.

Wynik ten świadczy o przyptywie ludności na teren gminy. Jest to zjawisko pozytywne oraz posiada tendencję rosnącą.

Dynamika spadku liczby mieszkańców gminy w ciągu ostatnich 10 lat wykazuje małą skalę. Od roku 1992 łączna liczba mieszkańców Gminy Tomaszów Mazowiecki zwiększyła się o 1,1 %. Dla porównania w tym samym okresie liczba ludności kraju zwiększyła się o około 8,2 %.

Tab. 6. Porównanie przyrostu naturalnego i salda migracji w Gminie Tomaszów Mazowiecki w ostatnich 14 latach.

Wyszczególnienie	1992	1995	1997	1999	2001
Liczba ludności	9.596	9.580	9.631	9.638	9.697
Dynamika 1992 = 100 %	100,00 %	99,83 %	100,37 %	100,44 %	101,05 %
Przyrost naturalny	+ 24	- 11	- 20	+ 5	- 26
Saldo migracji	- 63	+ 3	+ 26	+ 6	+ 34

Z powyższej tabeli można zauważyć zmienność wskaźnika przyrostu naturalnego oraz zmienność wskaźnika salda migracji, co w sposób naturalny skutkuje zmniejszeniem tempa przyrostu łącznej liczby mieszkańców Gminy Tomaszów Mazowiecki. Co jednak niezwykle istotne, nie widać wyraźnej tendencji do odwrócenia trendu (widocznej na poziomie ogólnokrajowym).

W celu dokonania ogólnej prognozy demograficznej, przyjęto następujące główne założenia:

- przełamanie negatywnego trendu przyrostu naturalnego spowodowanego wzrostem liczby urodzeń żywych, co wynika z wchodzenia w okres dziecięcy osób z poprzedniego wyżu demograficznego. Tendencja zwiększania się przyrostu naturalnego osiągnie swoje ekstremum około 2005 roku, po czym nastąpi kolejna zmiana trendu,
- założono nieznacznie rosnący trend liczby zgonów spowodowany dużą liczbą mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. Zmiany w tym zakresie będą jednak nieznaczne,
- przyjęto założoną prognozę liczby ludności kraju w 2020 roku na 36 mln osób.

Tab. 7. Prognoza demograficzna ludności Gminy Tomaszów Mazowiecki na lata 2002 – 2015

Rok	Ludność w dniu 1 stycznia	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny	Migracje	Przyrost rzeczywisty	Ludność w dniu 31 grudnia
2002	9.697	85	111	- 26	+ 34	+ 8	9.705
2003	9.705	80	92	- 12	+ 24	+ 12	9.717
2004	9.717	83	90	- 7	- 16	- 23	9.694
2005	9.694	96	101	- 5	+ 18	- 13	9.681
2006	9.681	84	93	- 9	- 16	- 25	9.656
2007	9.656	81	89	- 8	+ 15	+ 7	9.663
2008	9.663	80	89	- 9	- 14	- 23	9.640
2009	9.640	70	79	- 9	- 12	- 21	9.619
2010	9.619	69	78	- 9	- 12	- 21	9.598
2011	9.598	68	77	- 9	+ 11	+ 2	9.600
2012	9.600	66	77	- 11	- 11	- 22	9.578
2013	9.578	66	78	- 12	- 12	- 24	9.554
2014	9.554	65	78	- 13	+ 12	- 1	9.553
2015	9.553	64	77	- 13	- 11	- 24	9.523

Jak wynika z powyższej tabeli, Gmina Tomaszów Mazowiecki w ciągu najbliższych 13 lat odnotuje spadek ogólnej liczby mieszkańców na poziomie nieco poniżej 1,7 %. Jest to odmiennie niż zanotowano w ciągu ostatnich 10 lat.

Z punktu widzenia strategii rozwoju oraz problemów zagospodarowania przestrzennego, istotne są planowane zmiany struktury grupy przedprodukcyjnej, produkcyjnej oraz poprodukcyjnej w ogólnej liczbie mieszkańców na przestrzeni najbliższych 15 lat. Porównanie takie prezentuje tabela nr 8.

Tab. 8. Prognoza struktury grupy przedprodukcyjnej, produkcyjnej oraz poprodukcyjnej dla Gminy Tomaszów Mazowiecki.

Wiek	2001	2005	2010	2015
przedprodukcyjny	25	27	24	22
produkcyjny	54	51	52	54
poprodukcyjny	21	22	24	22

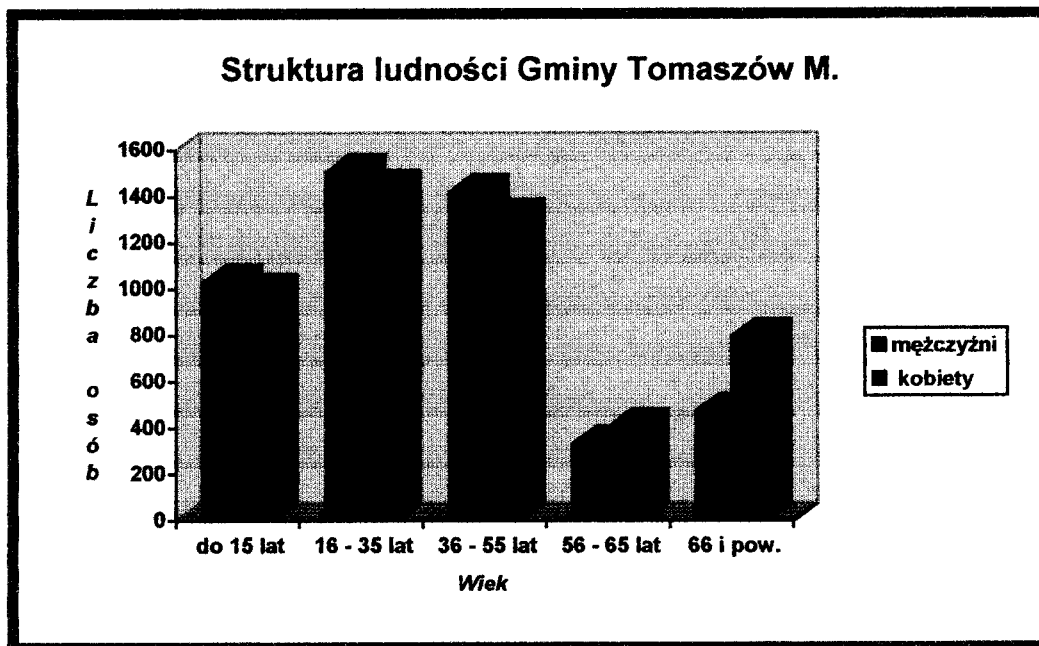
Jak widać będzie zwiększała się liczba osób w wieku poprodukcyjnym. Szczególnie dynamiczny wzrost w tym zakresie nastąpi po roku 2005. Liczba mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym będzie w początkowym okresie na stałym poziomie, co wynika z niskiego obecnie salda przyrostu naturalnego. Od roku 2010 będzie można zaobserwować spadek liczby osób w tej grupie. W roku

2015 udział grupy osób w wieku przedprodukcyjnym będzie już wyraźnie niższy niż w początkowym okresie projekcji.

Zróznicowanie społeczeństwa wg płci przedstawia tab. 9.

Tab. 9 Struktura ludności pod względem wieku i płci (stan na 4.02.2002 r.)

	do 15 lat	16 - 35 lat	36 – 55 lat	56 – 65 lat	66 i pow.	Razem
mężczyźni	1.027	1.503	1417	332	471	4.750
kobiety	987	1.437	1.313	403	794	4.934
Razem	2.014	2.940	2.730	735	1.265	9.684

Generalnie należy przewidywać wyraźnie starzenie się społeczności gminy w ciągu najbliższych 15 lat. Na podstawie danych zamieszczonych w tabeli nr 9 można określić średni wiek mieszkańca Gminy Tomaszów Mazowiecki, który obecnie wynosi 36 lat i wzrośnie do 37 lat w roku 2015.

Biorąc pod uwagę współczynnik starości, obliczany według stosunku liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (pow. 60 roku życia) do liczby ludności w wieku przed- i produkcyjnym (0 - 59 lat), który wynosi 20,3 % należy stwierdzić, iż struktura wieku społeczeństwa Gminy Tomaszów Mazowiecki odbiega od średniej ogólnopolskiej dla terenów wiejskich (średnia krajowa wynosi 18 %).

Kolejnym elementem analizy społeczności Gminy Tomaszów Mazowiecki pod względem wieku i płci, są całościowe i cząstkowe współczynniki feminizacji. Wyrażają one proporcje ilości kobiet do ilości mężczyzn.

Całościowy współczynnik feminizacji wynosi 103,9 %. Niestety współczynnik ten jest mało miarodajny, gdyż prawdziwy obraz populacji otrzymać można dopiero po analizie współczynników cząstkowych feminizacji przeprowadzonej w poszczególnych grupach wiekowych.

Tab. 10 Współczynniki feminizacji w poszczególnych grupach wiekowych (stan na 4.02.2002 r.)

Wiek (lata)	Współczynnik feminizacji (%)
0 - 15	96,11
16 - 35	95,61
36 - 55	92,66
56 - 65	121,39
pow. 66	168,58

Dość niekorzystnie przedstawia się sytuacja w grupach wiekowych powyżej 56 roku życia, gdyż współczynniki feminizacji przekraczają wartość 100 %, co mówi nam o przewadze kobiet.

Jednym z największych zagrożeń dla prawidłowego rozwoju obszarów wiejskich jest znaczna deformacja struktury wieku (starzenie) lub płci (odpływ młodych kobiet). Zjawiska te zaznaczają się w Gminie Tomaszów Mazowiecki w dużym stopniu. Należy je zatem stale obserwować. Biorąc pod uwagę to, że głównie liczba młodych ludzi świadczy o potencjale reprodukcyjnym ludności należy podjąć działania na rzecz poprawy jakości życia, które mogłyby powstrzymać niekorzystne procesy, które stymulują odpływ młodych ludzi, zwłaszcza kobiet.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza struktur demograficznych pozwala stwierdzić, że społeczność Gminy Tomaszów Mazowiecki wyróżnia się następującymi cechami:

- * korzystną tendencją demograficzną w postaci wzrostu liczby mieszkańców gminy,
- * dodatnim saldem migracji,
- * niskim odsetkiem w wieku produkcyjnym,
- * ujemnym przyrostem naturalnym,
- * niekorzystnym całościowym współczynnikiem feminizacji,
- * wysokim średnim wiekiem mieszkańca gminy w porównaniu do innych gmin.

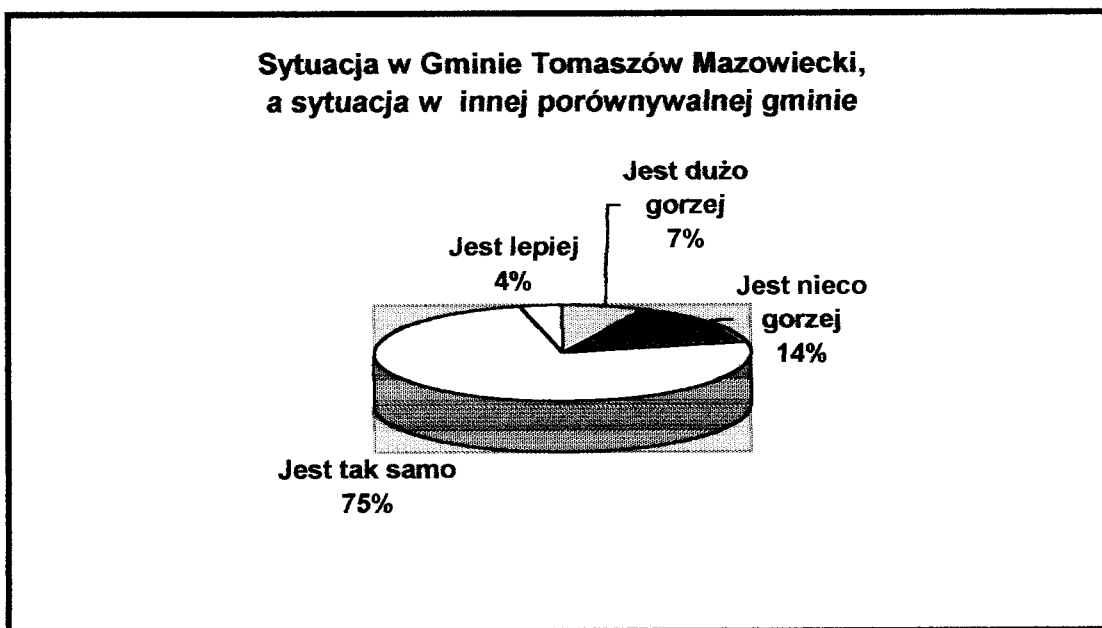
b) Socjologiczna charakterystyka społeczności lokalnej

Charakterystyka społeczności lokalnej została dokonana na podstawie badań opinii społecznej, przeprowadzonych zgodnie z metodologią opisaną w części wstępnej niniejszego opracowania. Badania miały na celu ustalenie postaw mieszkańców, sposobu postrzegania miejsca zamieszkania, wizji zmian w gminie oraz faktycznego i ukrytego stosunku do turystów i potencjalnych inwestorów. Znajomość powyższych danych powinna być pomocna przy podejmowaniu decyzji, mających wpływ na poziom życia mieszkańców Gminy Tomaszów Mazowiecki.

Postawy mieszkańców

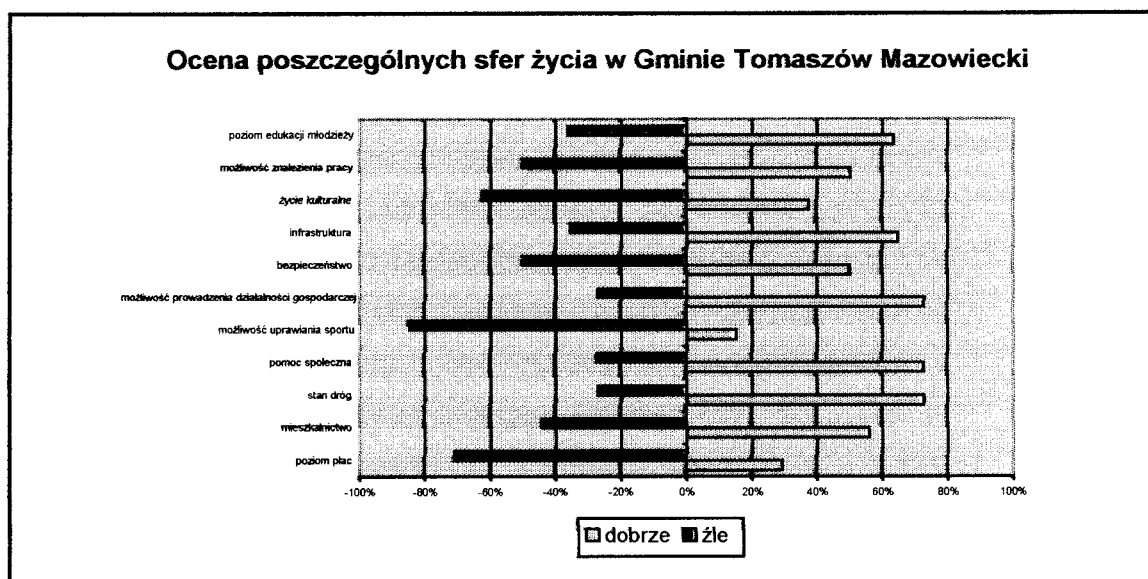
Dane wynikające z przeprowadzonych wywiadów jak również z odbytych obserwacji wskazują, iż mieszkańcy Gminy Tomaszów Mazowiecki, odznaczają się dobrym stopniem aktywności przy realizacji i zainteresowaniami sprawami gminy. Należy zaznaczyć udział mieszkańców przy realizacji inwestycji takich jak: budowa wodociągów, kanalizacji, chodników oraz budowy domów ludowych. Na terenie gminy stan dróg jest niezadowalający, brak jest kompleksowej kanalizacji. Dlatego wyniki badania mogą wynikać z gorszego samopoczucia mieszkańców tych miejscowości, które ma swe źródła w odczuwanych faktycznie gorszych warunkach życia.

Na wstępie badań przeanalizowano opinie mieszkańców na temat ogólnej sytuacji w Gminie Tomaszów Mazowiecki w porównaniu do innych podobnych gmin. Należy pamiętać, iż opinia taka ma charakter zdecydowanie subiektywny – świadczy raczej o nastrojach społecznych, niż o obiektywnym pozycjonowaniu gminy. Rysunek poniższy przedstawia wyniki tej części badania.

Jak wynika z analizy, przeciętna odpowiedź wskazuje na pełną porównywalność sytuacji w Gminie Tomaszów Mazowiecki do sytuacji w innych podobnych gminach. W następnej kolejności przeważają nieco odpowiedzi negatywne, skala zjawiska nie jest jednak duża. Może to świadczyć o przekonaniu społeczności lokalnej o determinującym znaczeniu rozwiązań podejmowanych na szczeblu centralnym (np. „jest źle, ale jest tak w całym kraju”).

Uszczegółowieniem zagadnień związanych z oceną sytuacji obecnej jest analiza odpowiedzi na pytanie dotyczące oceny poszczególnych sfer życia w Gminie Tomaszów Mazowiecki. Pytanie zawarte w ankiecie wymuszało na respondentach odpowiedzi jednoznaczne (jest dobrze – źle). Konieczność udzielenia jednoznacznej odpowiedzi skłania przeważnie osobę ankietowaną do dokonania analizy zagadnienia. Eliminuje się w ten sposób odpowiedzi rodzaju „nie wiem” nie mające znaczenia z punktu widzenia analizy, a w sposób znaczący wypaczające wyniki badań. Ocenę poszczególnych sfer życia prezentuje poniższy rysunek.

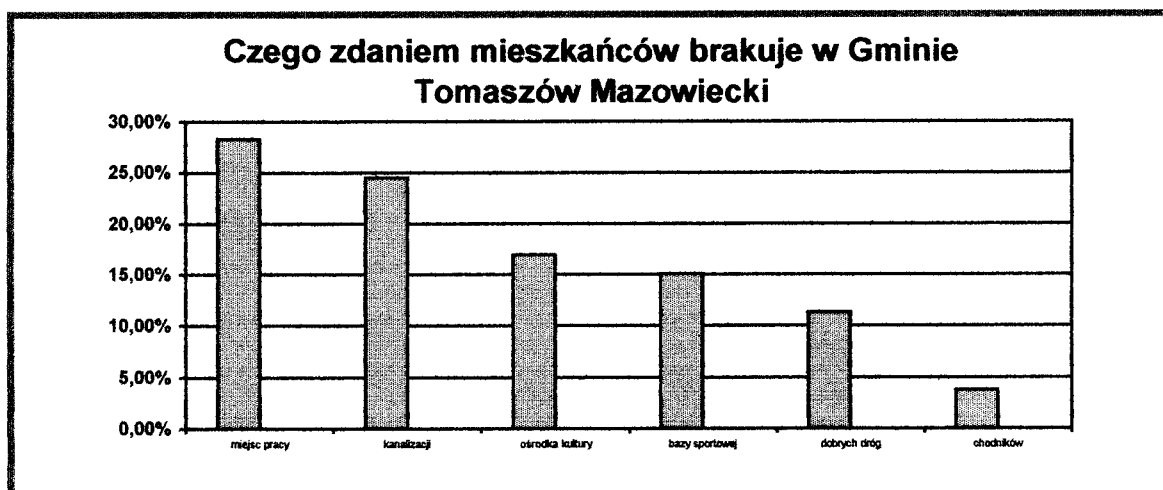

Warto zwrócić uwagę, iż najgorzej ocenianymi sferami życia to: możliwość uprawiania sportu, poziom płac oraz życie kulturalne. Spowodowane jest to brakiem Ośrodka Sportu i Rekreacji i Ośrodka Kultury.

Za sferę ocenianą negatywnie należy uznać możliwość znalezienia pracy. Sfera ta ma charakter makroekonomiczny. Wskazuje jednak jednoznacznie, iż nacisk na etapie formułowania kierunków rozwoju strategicznego powinien być kładziony na rozwój sfery gospodarczej. Otwarta natomiast pozostaje kwestia kompetencji Władz lokalnych np. w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy.

Z ankiet wynika, iż znaczna część respondentów dostrzega niedostatki w wyposażeniu gminy w infrastrukturę techniczną.

Kolejnym etapem badania opinii społeczności lokalnej było dokonanie oceny, czego brakuje w Gminie Tomaszów Mazowiecki, aby mogła się ona właściwie rozwijać. Jest to etap przejściowy pomiędzy analizą status quo a projektowaniem działań rozwojowych. Odpowiedzi wskazują słabe strony Gminy, jednocześnie wyznaczając kierunki jego rozwoju. Wyniki badań w tym zakresie prezentuje poniższy rysunek.

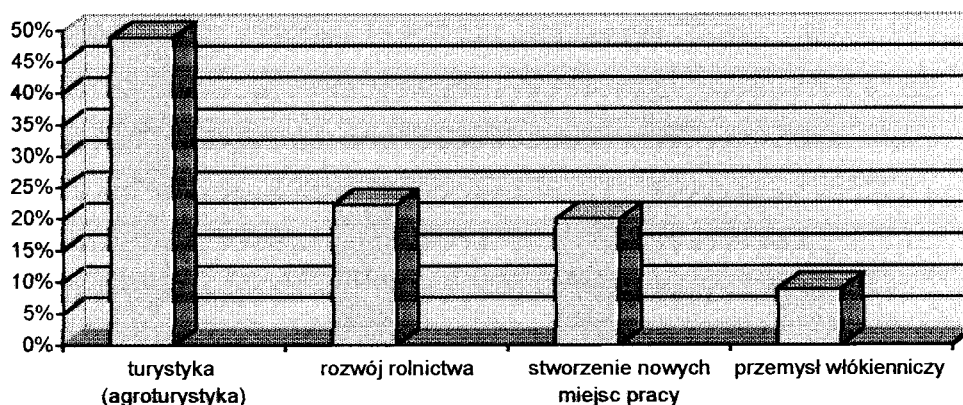

Jako najważniejszy punkt wymieniono brak miejsc pracy. Autorzy stoją na stanowisku, iż ten element można uznać za kluczowy dla strategii rozwoju. Fakt braku miejsc pracy jest obiektywny, istotna z punktu widzenia niniejszej analizy jest świadomość społeczna w tym zakresie. Tak jednoznaczne wskazanie świadczy o dużej akceptacji społeczności lokalnej dla ewentualnego tworzenia preferencji oraz podejmowania działań promocyjnych w celu pozyskiwania inwestorów którzy by stworzyli nowe miejsca pracy oraz pomoc firmom już istniejącym.

Jako kolejny wymieniono brak kompleksowej kanalizacji gminy. Następnie wymieniono brak Ośrodka Kultury i dobrej bazy sportowej, świadczy to o słabej sytuacji w tym zakresie. Należy w najbliższym okresie poprawić ten stan. Należy się zastanowić nad stworzeniem Ośrodka Kultury i Ośrodka Sportu i Rekreacji. Na kolejnych pozycjach są braki w infrastrukturze technicznej.

Zwieńczeniem analizy sytuacji w gminie oraz wskazania głównych jego braków jest określenie preferowanych kierunków rozwoju. Wyniki badań w tym zakresie prezentuje poniższy rysunek.

Preferowane kierunki rozwoju

Jak widać, głównym preferowanym kierunkiem rozwoju jest kierunek rozwoju turystyki i agroturystyki. Mieszkańcy widzą szansę w powstaniu kolejnych ośrodków rekreacyjnych czy gospodarstw agroturystycznych. Kolejnym preferencyjnym kierunkiem jest rozwój rolnictwa. Rolnicy nie widząc miejsc pracy oczekują pomocy w rozwijaniu swoich gospodarstw rolnych. Wiąże się to z koniecznością powstawania zakładów przetwórczych. Liczba zwolenników kierunku rozwoju turystyki jest jednak zdecydowana. Wydaje się, iż jest to jednoznaczne wskazanie dla strategii dalszych działań rozwojowych.

Reasumując wyniki powyższych badań ankietowych, należy stwierdzić:

- Ogólny klimat społeczny jest umiarkowany (choć oceny sytuacji są raczej negatywne). Co jednak niezwykle istotne, widać znaczne nastawienie społeczeństwa na rozwój turystyki. Nastawienie to może wpłynąć na perspektywy skutecznego wdrożenia strategii działania.
- Za szczególnie ważne należy uznać ogólne nastawienie na tworzenie nowych miejsc pracy. Wydaje się, iż wszelkie rozwiązania nastawione na pozyskanie inwestorów zewnętrznych oraz rozwój już istniejących przedsiębiorstw spotkają się z aprobatą społeczną, nawet w przypadku konieczności ponoszenia dodatkowych wydatków z budżetu Gminy (co może się ewentualnie wiązać z koniecznością cięć budżetowych w innych punktach).

**Najważniejsze zadania do realizacji wg mieszkańców
Gminy Tomaszów Mazowiecki:**

CEKANÓW

- budowa i modernizacja dróg
- rozwój turystyki i agroturystyki
- budowa kanalizacji
- budowa chodników
- wyposażenie szkół w środki dydaktyczne
- tworzenie nowych miejsc pracy

CHORZĘCIN

- modernizacja dróg
- gazyfikacja
- budowa chodników
- poprawa opieki zdrowotnej

GODASZEWICE

- rozwój rolnictwa
- budowa sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej w Zawadzie
- modernizacja dróg
- gazyfikacja
- bezkolizyjny przejazd przez drogę krajową Nr 8
- tworzenie nowych miejsc pracy
- budowa chodników
- budowa kanalizacji

JADWIGÓW

- rozwój rolnictwa
- modernizacja dróg
- tworzenie nowych miejsc pracy
- budowa kanalizacji
- bezkolizyjny przejazd przez drogę krajową Nr 8

KOLONIA ZAWADA

- bezkolizyjny przejazd przez drogę krajową Nr 8
- budowa kanalizacji
- modernizacja dróg

- budowa chodników
- budowa sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej w Zawadzie

OSIEDLE ZAWADA

- budowa sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej w Zawadzie
- budowa chodników
- budowa kanalizacji
- modernizacja boiska sportowego
- bezkolizyjny przejazd przez drogę krajową Nr 8
- gazyfikacja
- modernizacja dróg
- tworzenie nowych miejsc pracy

KOMORÓW

- modernizacja dróg
- budowa kanalizacji
- tworzenie nowych miejsc pracy
- poprawa bezpieczeństwa
- rozwój rolnictwa
- gazyfikacja
- budowa chodników
- stomatolog w Szkole Podstawowej w Komorowie
- połączenie autobusowe

KWIATKÓWKA

- budowa i modernizacja dróg
- budowa kanalizacji
- poprawa dostarczania energii elektrycznej
- powstanie ośrodka kultury

ŁAZISKO

- budowa kanalizacji
- modernizacja dróg
- tworzenie nowych miejsc pracy
- budowa chodników
- dofinansowanie rolnictwa
- bezkolizyjny przejazd przez drogę krajową Nr 8
- budowa boiska sportowego

- gazyfikacja
- zwiększenie częstotliwości kursowania komunikacji autobusowej
- budowa sal gimnastycznych w szkołach

NIEBRÓW

- budowa kanalizacji
- budowa i modernizacja dróg
- bezkolizyjny przejazd przez drogę krajową Nr 8
- budowa chodników
- lepsze połączenie autobusowe
- tworzenie nowych miejsc pracy

SWOLSZEWICE MAŁE

- modernizacja dróg
- lepsze połączenia autobusowe
- tworzenie nowych miejsc pracy
- budowa chodników
- budowa oświetlenia ulicznego

ŚWIŃSKO

- modernizacja dróg
- budowa kanalizacji ścieków
- budowa chodników
- poprawa dostarczania energii elektrycznej

ŁAGIEWNIKI

- modernizacja dróg
- tworzenie nowych miejsc pracy
- rozwój rolnictwa
- stomatolog w szkole
- powstanie ośrodka kultury
- rozbudowa Szkoły Podstawowej w Zawadzie
- wyposażenie szkół w środki dydaktyczne

TWARDA

- budowa sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej w Twardej
- budowa kanalizacji
- modernizacja dróg

- powstanie ośrodka kultury
- budowa chodników
- tworzenie nowych miejsc pracy

WIADERNO

- modernizacja dróg
- budowa kanalizacji
- tworzenie nowych miejsc pracy
- rozwój rolnictwa
- modernizacja chodników
- wyposażenie szkół w środki dydaktyczne
- gazyfikacja
- powstanie ośrodka kultury
- rozwój turystyki

ZABORÓW I

- tworzenie nowych miejsc pracy
- budowa kanalizacji
- modernizacja dróg
- budowa chodników

ZABORÓW II

- modernizacja dróg
- budowa kanalizacji
- budowa chodników
- tworzenie nowych miejsc pracy
- oświetlenie uliczne

W postrzeganiu spraw gminy przez mieszkańców poszczególnych miejscowości oraz Rady Gminy, nie widać zasadniczych różnic. Można zauważyć wiele wspólnych celów chociażby takich jak: budowa i modernizacja dróg, chodników, kanalizacja, stworzenie nowych miejsc pracy i inne. Wiele zadań w chwili obecnej jest niemożliwych do realizacji, ale nie jest to powodem do lokalnych konfliktów.

Tab. 11 Postrzeganie Gminy Tomaszów Mazowiecki przez jej mieszkańców

Lp.	Miejscowość	Modernizacja dróg	Budowa oczyszczalni i kanalizacji	Tworzenie nowych miejsc pracy	Budowa chodników	Rozwój rolnictwa	Budowa sal gimnastycznych przy szkołach	Powstanie Ośrodka Kultury	Gazyfikacja	Bezkolizyjny przejazd przez drogę krajową Nr 8	Wyposażenie szkół w środki dydaktyczne	Rozwój turystyki (agroturystyki)
1.	Cekanów	+	+	+	+	+	+	+			+	+
2.	Chorzęcin	+			+	+	+		+	+		+
3.	Godaszewice	+	+	+	+	+	+		+	+		
4.	Jadwigów	+	+	+	+	+	+		+	+		
5.	Kolonia Zawada	+	+		+	+	+		+	+		
6.	Ostie Zawađa	+	+	+	+	+	+		+	+		
7.	Komorów	+	+	+	+	+	+	+	+			+
8.	Kwiatkowska	+	+	+				+				
9.	Łazisko	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
10.	Niebrów	+	+	+	+					+		
11.	Swolszewice Małe	+	+	+	+			+				
12.	Swińsko	+	+	+	+							
13.	Łagiewniki	+	+	+		+		+			+	
14.	Twarda	+	+	+	+		+	+				
15.	Wiademo	+	+	+	+	+	+	+	+		+	
16.	Zaborów I	+	+	+	+							
17.	Zaborów II	+	+	+	+	+		+	+			
	Razem	17	17	15	15	9	9	9	8	7	4	3

5. GOSPODARCZE PODSTAWY ROZWOJU GMINY TOMASZÓW MAZOWIECKI

a) Działalność gospodarcza na terenie gminy

Działalność gospodarcza na terenie gminy jest rozwinięta w stopniu średnim, a gospodarcze wykorzystanie zasobów gminy jest również oparte na działalności rolniczej prowadzonej w gospodarstwach indywidualnych, które zajmują 6.545 ha powierzchni użytków rolnych.

Tab. 1 Struktura użytkowania gruntów wg granic administracyjnych w %.

Struktura gruntów	Gmina Tomaszów Mazowiecki 2001	woj. łódzkie 2000
Użytki rolne	43,86	68,76
w tym:		
- grunty orne	36,67	55,54
- sady	0,84	1,4
- łąki i pastwiska	6,35	11,82
Lasy	44,28	20,4
Pozostałe grunty i nieużytki	11,86	10,84
Razem	100,00	100,00

Tab. 2 Struktura wielkości gospodarstw rolnych w Gminie Tomaszów Mazowiecki

Wielkość gospodarstwa rolnego (w ha)	Ilość gospodarstw (w szt.)	Udział (%)
1,0 – 2,0	421	30,73
2,1 – 3,0	239	17,45
3,1 – 4,0	208	15,18
4,1 – 5,0	136	9,93
5,1 i powyżej	366	26,71
Razem	1.370	100,00

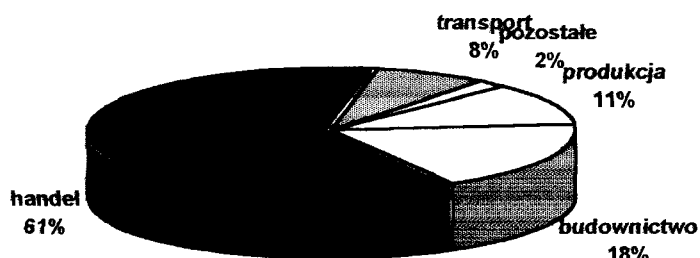
Działek rolnych na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki jest 154.

Przeciętna wielkość gospodarstwa rolnego wynosi 3,9 ha użytków rolnych.

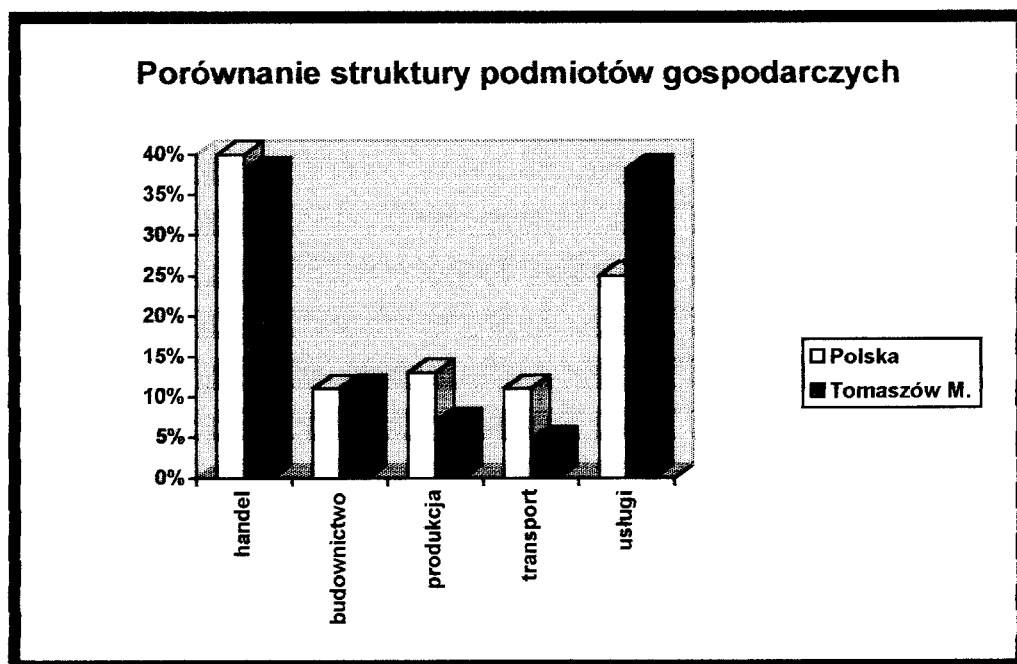
Analizy, liczby, struktury i dynamiki rozwoju podmiotów gospodarczych na terenie Gminy dokonano w oparciu o dane statystyczne oraz dane uzyskane z Urzędu Gminy. Niestety, w związku z cyklem wydawniczym Urzędu Statystycznego, najaktualniejsze dane dotyczą sytuacji na koniec 2000 roku.

W takim przypadku można stwierdzić, iż w gminie Tomaszów Mazowiecki na koniec 2000 roku działały 633 firmy, w tym sektora publicznego – 16 oraz sektora prywatnego 617. W ogólnej liczbie zdecydowanie dominującą rolę miały firmy handlowe. Większość z nich to firmy jednoosobowe lub rodzinne. Strukturę podmiotów obrazuje poniższy rysunek.

Struktura podmiotów gospodarczych na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki

W celu zobrazowania różnic, dane na temat przedsiębiorstw z terenu Gminy Tomaszów Mazowiecki odniesiono do struktury małych i średnich podmiotów w kraju (poniższy rysunek).

Korzystnie na tle kraju wygląda udział firm usługowych i budowlanych w ogólnej liczbie podmiotów w gminie Tomaszów Mazowiecki. Handel w gminie nie jest nastawiony wyłącznie na obsługę rynku lokalnego, jest realizowana działalność handlowa nastawiona na klientów w powiecie. Liczba podmiotów produkcyjnych i transportowych natomiast jest stosunkowo niska.

Tab. 3. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w Urzędzie Gminy w Tomaszów Mazowiecki w ewidencji podmiotów prowadzących działalność gospodarczą.

Gmina Tomaszów Mazowiecki	1995	1997	1999	2001
liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą	523	545	558	539
l. mieszk. / podmiot	18	18	17	18

Wynika z tego że sytuacja w Gminie Tomaszów Mazowiecki pod względem ilości mieszkańców, przypadająca na liczbę zarejestrowanych podmiotów gospodarczych posiada tendencję stałą i jest to zjawisko niekorzystne.

Największym zakładem na terenie gminy jest Kopalnia Piasku TKSM „Biała Góra” sp. z o.o. w Smardzewicach. Kopalnia powstała w 1922 roku. Jest to

największy zakład wydobywczy, produkujący piaski kwarcowe w kraju. Prowadzi bezodpadową eksploatację i wytwarza szeroki wachlarz asortymentowy wyrobów kwarcowych.

Tab. 4 Dynamika rozwoju prywatnych podmiotów gospodarczych.

Rok	Ilość podmiotów nowopowstałych	Ilość podmiotów zlikwidowanych	Ilość podmiotów (ogółem)
1995	80	72	523
1997	93	71	545
1999	84	71	558
2001	115	134	539

Dane z Urzędu Gminy Tomaszów Mazowiecki.

Zmiany w ewidencji firm są stosunkowo niewielkie i świadczą mogą o relatywnej stabilności już istniejących podmiotów gospodarczych oraz o wzroście podmiotów likwidowanych w 2001 roku.

b) Sytuacja na rynku pracy w gminie

Poziom bezrobocia w gminie (liczony w stosunku do liczby zawodowo czynnych) odbiega niekorzystnie od przeciętnej krajowej i wojewódzkiej. Liczba osób bezrobotnych w stosunku do ogółu ludności w gminie na koniec 2001 roku wynosiła 12,0 % i jest wyższa o 3,3 % od średniej krajowej i 4,7 % od średniej wojewódzkiej.

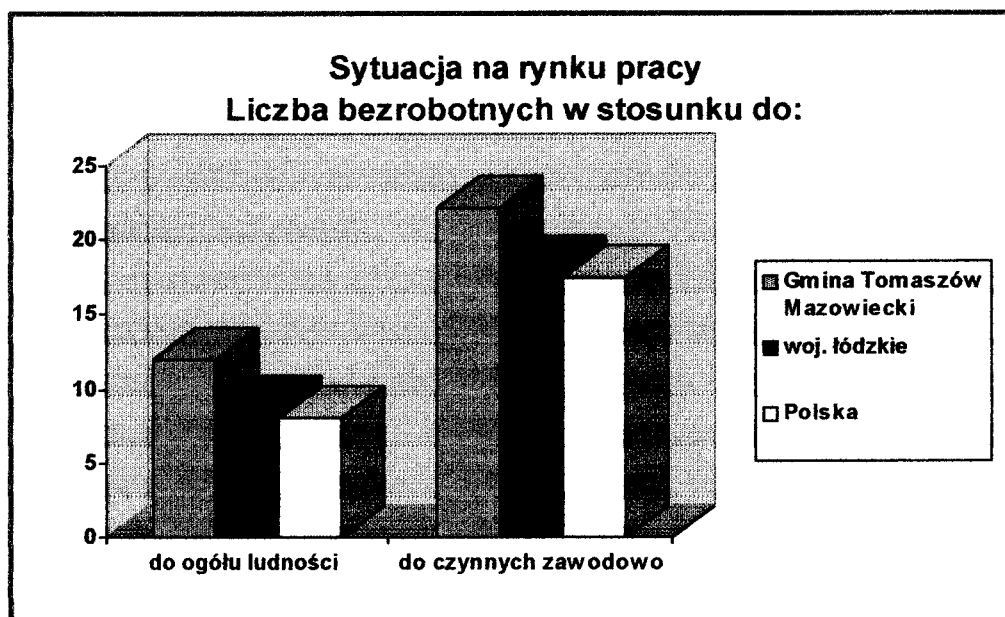
Natomiast odmiennie kształtuje się dla Gminy Tomaszów Mazowiecki porównanie ze średnimi powiatu tomaszowskiego.

W stosunkowo niekorzystnej sytuacji są mieszkańcy w Gminie Tomaszów Mazowiecki, nie znajdujący zatrudnienia w sektorze rolnym, którzy są silnie zagrożeni bezrobociem. Należy tutaj wspomnieć, że w rolnictwie występuje duże bezrobocie ukryte. Jest to specyfiką polskiego rolnictwa, które nie jest konkretyzowane w liczbach, a brak określenia jego rozmiarów znacznie poprawia wskaźniki ogólne. Sytuacja ta występuje również w Gminie Tomaszów Mazowiecki.

Tab. 5 Sytuacja na rynku pracy (31.12.2001 r.) - liczba bezrobotnych.

Liczba bezrobotnych (w %)	Gmina Tomaszów Mazowiecki	Powiat tomaszowski	woj. łódzkie	Polska
w stosunku do ogółu ludności	12,0	12,8	8,7	8,1
W stosunku do czynnych zawodowo	22,1	23,6	18,1	17,4

Dane z Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Tab. 6. Struktura zarejestrowanych bezrobotnych w Gminie Tomaszów Mazowiecki (stan na 31.12.2001 r.).

Grupa wiekowa	Liczba osób	%
18-24	335	28,9
25-34	313	27,0
35-44	303	26,2
45-54	187	16,2
55 i więcej	20	1,7
Razem	432	100,0

Dane z Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Z przedstawionych wyżej danych wynika, że duża część bezrobotnych to ludzie młodzi w wieku (18-34 lat) co stanowi 55,9 % ogółu bezrobotnych. Zasilek dla bezrobotnych pobierały 272 osoby (w tym 102 kobiety) z terenu Gminy Tomaszów Mazowiecki. Absolwentów wśród bezrobotnych było 65 (w tym 37 kobiet).

Reasumując wyniki dokonanej analizy należy stwierdzić, iż:

- ➔ sytuacja na rynku pracy w Gminie nie jest korzystniejsza od przeciętnej powiatowej,
- ➔ widoczne są w Gminie Tomaszów Mazowiecki zmiany struktury bezrobotnych w grupach wiekowych, niepokojący jest fakt wzrostu liczby bezrobotnych wśród grup najmłodszych tj. 18-34 lata,

c) Zasoby finansowe mieszkańców gminy

Z analizy dostępnych danych można wnioskować, że mieszkańcy Gminy Tomaszów Mazowiecki nie należą do społeczności zasobnej. Obraz taki wyłania się zarówno z przeprowadzonych na terenie gminy i w jej otoczeniu rozmów, jak i dostępnych danych statystycznych.

Stosunkowo najbardziej rzetelne szacunki oprzeć można na danych dotyczących podatku dochodowego od osób fizycznych.

Przeciętne miesięczne dochody dorosłego mieszkańca Gminy Tomaszów Mazowiecki w 2001 r. szacować można na tej podstawie na ok. 364 zł. Łączne dochody mieszkańców gminy w 2001 roku kształtowały się na poziomie ok. 31.532.867 tys. zł.

Tab. 7. Oszacowanie minimalnych rejestrowanych dochodów mieszkańców
/w zł/

	1997	1999	2001
Udział w podatku dochodowym od osób fizycznych (15 %)	1.125.658	1.235.236	945.986
Wartość podatku dochodowego od osób fizycznych	7.504.387	8.234.907	6.306.573
Szacowane dochody	37.521.935	41.174.535	31.532.867
Liczba ludności	9.631	9.638	9.684
w tym w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym	6.959	7.086	7.227
Dochód roczny / 1 mieszkańca	3.896	4.272	3.256
Dochód miesięczny / 1 mieszkańca	325	356	271
Dochód roczny / 1 mieszkańca dorosłego	5.392	5.811	4.363
Dochód miesięczny / 1 mieszkańca dorosłego	449	484	364

Dane z Urzędu Gminy Tomaszów Mazowiecki

Niskie dochody potwierdzają wyniki pogłębionych wywiadów przeprowadzonych wśród mieszkańców gminy w części dotyczącej poziomu zaspokojenia ich potrzeb w zakresie artykułów codziennego użytku - które uważają za niewystarczające, co potwierdzają miesięczne dochody na poziomie 364 zł na dorosłą osobę w 2001 roku.

Pomimo inflacji, nie jest zauważalny wzrost dochodów mieszkańców, co jest zjawiskiem niepokojącym.

Pośrednio o stosunkowo niskim poziomie zasobów mieszkańców gminy - w tym finansowych lub możliwych do upłynnienia bądź wykorzystania jako zabezpieczenie kredytu - świadczyć mogą takie czynniki jak: łączna wysokość masy podatkowej wpływającej do kasy gminy, wysokość podatku od nieruchomości, ilość wydawanych pozwoleń na budowę (w latach 1997-2001 wydano 662), itp.

Raport z wywiadów pogłębionych wśród mieszkańców gminy dotyczących zasobów finansowych

Podczas przeprowadzania wywiadów zadawano respondentom pytania dotyczące ich zasobów finansowych, chęci do inwestowania, źródeł dochodów, opinii na temat zamożności gminy, w której mieszkają.

Należy zaznaczyć, że wszystkie informacje zawarte w poniższym raporcie mają charakter danych miękkich i nie mogą być odczytywane jako pewne statystyczne wskaźniki, gdyż zostały one sformułowane na podstawie wywiadów z respondentami.

Źródła dochodów:

- praca w zakładach prywatnych i uspołecznionych,
- gospodarstwa rolne (uprawa zbóż, ziemniaków, hodowla trzody chlewnej, bydła, produkcja mleka),
- renty i emerytury,
- zasiłek dla bezrobotnych.

W zakładach uspołecznionych i prywatnych pracują mieszkańcy ze wszystkich miejscowości.

Po bliższej analizie danych okazuje się, iż każda wieś nie posiada swojego określonego, charakterystycznego profilu źródła dochodów.

Uprawa zbóż, ziemniaków jest źródłem dochodów charakterystycznym dla wszystkich miejscowości.

Trudno określić jaki procent społeczeństwa Gminy Tomaszów Mazowiecki pracowało lub pracuje poza granicami kraju.

Z powyższego zestawienia można wywnioskować, iż rozkład dochodów na pojedyncze gospodarstwo domowe jest odmienny w poszczególnych miejscowościach.

6. ŚRODOWISKO DLA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

a) Otoczenie biznesu

Na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki jest niewiele instytucji i organizacji wspierania przedsiębiorczości.

Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Bratoszewicach.

Obecnie obszar gminy podlega filii w Tomaszowie Mazowieckim Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Bratoszewicach.

W Urzędzie Gminy w Tomaszowie Mazowieckim pełniony jest dyżur pracownika z ODR-u we wtorki.

Ośrodek przeprowadza szkolenia, pokazy, organizuje wyjazdy szkoleniowe oraz pomaga w udzielaniu kredytów.

Tematy szkoleń na rok 2002:

- Kwoty mleczne,
- Renty strukturalne,
- IACS – System Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt,
- Ustawa o zalesianiu,
- Żywnienie zwierząt: bydło, trzoda chlewna,

- Prawidłowe użytkowanie TUZ
- Produkcja w gospodarstwach ekologicznych,
- Technologia uprawy zbóż jarych,
- Technologia uprawy zbóż ozimych,
- Modernizacja budynków inwentarskich,
- Uprawa roślin pastewnych i motylkowych.

ODR prowadzi również kursy z zakresu wiejskiego gospodarstwa domowego.

Również rolnicy mogą skorzystać z indywidualnego instruktażu nt. korzyści finansowych przy świadczeniu usług agroturystycznych.

b) Ocena środowiska dla działalności gospodarczej

Oceniając lokalne środowisko dla działalności gospodarczej trzeba zwrócić uwagę na stosunkowo słaby rozwój organizacji tworzących to środowisko. Chodzi o podmioty typu: fundacje i stowarzyszenia rozwoju i wspierania przedsiębiorczości, instytucje samorządu gospodarczego, firmy doradcze, nie mówiąc już o np. giełdach, szkołach biznesu czy instytucjach kapitału podwyższonego ryzyka.

Zazwyczaj przyjmuje się, że rozwój takich organizacji jest funkcją poziomu przedsiębiorczości i aktywności gospodarczej. Tam gdzie panuje apatia i stagnacja, organizacje te nie rozwijają się, a podtrzymywane z zewnątrz nie zakorzeniają się w lokalnym środowisku.

c) Inne czynniki wspierające rozwój gospodarczy

Czynnikami sprzyjającymi rozwojowi lokalnemu i regionalnemu są także tradycje i doświadczenia drobnej gospodarki prywatnej, poziom wykształcenia mieszkańców, kwalifikacje kadry administracyjnej, a także przy spełnianiu poprzednich warunków, dopływ środków finansowych i dobra strategia rozwoju.

Wydaje się, że w przypadku Gminy Tomaszów Mazowiecki czynniki te są dość sprzyjające. Dominujący sektor rolnictwa indywidualnego, choć nie wykazujący szczególnie aktywnych postaw, ma jednak charakter zdecydowanie pro rynkowy.

7. MOŻLIWOŚCI ROZWOJU ROLNICTWA W GMINIE TOMASZÓW MAZOWIECKI

Określając warunki naturalne rozwoju rolnictwa w Gminie Tomaszów Mazowiecki należy wziąć pod uwagę rzeźbę terenu oraz klimat. Gmina posiada średni wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, który wynosi 59,7 pkt w skali IUNG. Dla porównania dla województwa łódzkiego wskaźnik ten wynosi 62,6 pkt. Najkorzystniejsze warunki dla rozwoju rolnictwa posiada zachodnia i południowo – zachodnia część gminy. W takich miejscowościach jak: Kolonia Zawada, Dąbrowa, Wiaderno, Kwiatkówka, Świńsko, Chorzęcin, Godaszewice oraz Cekanów występują dobre gleby oraz dobra struktura gospodarstw. Miejscowości takie jak: Cieblowice Duże, Cieblowice Małe, Wąwał, Jadwigów posiadają słabsze gleby oraz rozdrobnienie gospodarstw.

a) Struktura agrarna gospodarstw

Średnia wielkość gospodarstwa wynosi 3,9 ha. W gospodarstwach o takim areale opłacalność produkcji jest zbyt mała. Gospodarstwa o takiej wielkości funkcjonujące w warunkach gospodarki rynkowej i prowadzące gospodarke wielokierunkową nie są w stanie stosować nowoczesnych technologii produkcji, stosować odpowiedniego nawożenia, właściwej ochrony roślin oraz zapewnić sobie zbytu po opłacalnych cenach.

Według wyliczeń Instytutu Ekonomiki Rolnictwa dopiero gospodarstwo o powierzchni 15,4 ha prowadzące chów bydła może część zysku przeznaczyć na rozwój. *Istnieje zatem konieczność podjęcia działań mających na celu zmianę struktury obszarowej gospodarstw na korzyść gospodarstw o większym areale.*

b) Sadownictwo i owoce miękkie

Gmina nie posiada tradycji. Rolnicy posiadają kilka drzew owocowych z przeznaczeniem na własne potrzeby. Na terenie gminy jest 125 ha sadów. Sady znajdują się w Kolonii Zawada oraz w miejscowości Wąwał. Dominują sady jabłoniowe (ok. 85 %). Ponadto występują sady wiśniowe, czarnej porzeczki, aronii, maliny, grusze.

c) Zdrowa żywność a agroturystyka

Propagowanie produkcji zdrowej żywności sprzyja rozwojowi agroturystyki.

Ponieważ ta ostatnia jest możliwością rozwojową Gminy Tomaszów Mazowiecki, należy się przyrzeć wzajemnym powiązaniom obydwu rodzajów działalności i możliwościom uruchomienia działań sprzyjających rozwojowi

obydwu dziedzin. Przyjmowanie gości w zagrodzie rolnika to jedna z ważniejszych dróg w szukaniu dodatkowego dochodu dla rodzin rolniczych związanych z niewielkim gospodarstwem rolnym.

Takie gospodarstwo nastawione jest głównie na samo zaopatrzenie, ale dysponuje też pewnymi nadwyżkami zarówno produktów roślinnych jak i zwierzęcych, które mogą być przeznaczone na potrzeby żywieniowe przyjmowanych w zagrodzie „letników” z miasta.

Wypoczynkiem na wsi zainteresowana jest jednak tylko pewna - osobliwa grupa społeczności miejskiej. Na takie spędzenie wakacji decydują się tylko ci, którzy mają świadomość potrzeby bliskiego kontaktu z naturą. W tradycji tych rodzin są wyjazdy na wieś. Zwykle przyjeżdżają oni całymi rodzinami. Najstarsi mają zapewniony spokój, młodszy zaś kontakt z nieograniczoną wprost przestrzenią, a najmłodszy dodatkowo z ulubionymi zwierzętami domowymi. Oprócz wygod mieszkaniowych i innych atrakcji, rodziny te równie zasadniczo cenią sobie proponowany tu sposób żywienia, oparty w głównej mierze na produktach pochodzących z gospodarstwa. Jako baczni obserwatorzy otaczającej rzeczywistości wkrótce przekonają się czy w gospodarstwie przestrzegane są zasady ekologicznego gospodarowania.

Bardzo dużym atutem jest członkostwo właściciela gospodarstwa w instytucji grupującej producentów zdrowej żywności np. w Ekolandzie i posiadanie odpowiedniego certyfikatu.

Właściciel gospodarstwa i jego rodzina przyjmując gości w swoim domu, żywiąc ich produktami z własnego gospodarstwa, wkłada w tę działalność własną pracę.

Jest to swoista forma zbywania nadwyżek produkcyjnych gospodarstwa rolnego po cenach znacząco wyższych niż na rynku. Z tej formy zbytu korzystają też najczęściej sąsiedzi, którzy przysposabiając się do działalności agroturystycznej najpierw skłonni są dostarczyć swoje produkty przyjmującym gości sąsiadom. Ci ostatni najczęściej nie są w stanie pokryć wszystkich potrzeb żywieniowych letników z produkcji własnej.

W działalności agroturystycznej cenne są wszelkie inicjatywy pozyskiwania i podaży szczególnie wartościowych produktów wzbogacających dietę zdrowego żywienia. Takimi przetworami są z pewnością produkty pasiek pszczelich oraz kozie mleko i jego przetwory.

Na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki funkcjonuje kilka gospodarstw agroturystycznych w takich miejscowościach jak: Karolinów, Tresta, Smardzewice, Swolszewice Małe i Twarda.

d) Produkcja zwierzęca

Warunki glebowo - klimatyczne gminy oraz struktura zasiewów i kierunki użytkowania gruntów uzasadniają dużą rangę produkcji zwierzęcej w produkcji rolnej gminy.

Na terenie gminy nie znajdują się lecznice dla zwierząt. Rolnicy korzystają z lecznic usytuowanych w mieście Tomaszów Mazowiecki.

Na terenie gminy funkcjonują ubojnie w następujących miejscowościach Wąwał, Chorzęcin, Cekanów, Zawada, Tresta i Kolonia Zawada.

Hodowla bydła

Średnio na 1 gospodarstwo przypadają 3 krowy. Dominująca rasa to nizinno czarno-biała. Wydajność 3.500 l mleka rocznie od jednej krowy.

Na terenie gminy funkcjonują 2 zlewnie mleka w Wiadernie i Świńsku.

Odbiorcą mleka są OSM Radomsko, OSM Końskie i Spółdzielnia z Czarnocina.

Hodowla trzody chlewnej

Na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki jest 50 większych gospodarstw zajmujących się hodowlą trzody chlewnej.

e) Produkcja roślinna

W ostatnich latach nastąpił spadek zużycia nawozów oraz środków ochrony roślin, ze względu na wzrost cen tych środków a także duży spadek rozprowadzania materiału siewnego zbóż i sadzeniaków. Są to czynniki powodujące, że plonowanie roślin jest niewystarczające.

Sytuacja ta mogłaby ulec poprawie poprzez następujące działania:

- * zwiększenie areału gospodarstw,
- * poprawę technologii, lecz to wymaga długofalowej aktywnej polityki.

Główne rynki zbytu:

- pobliskie targi w Tomaszowie Mazowieckim,
- indywidualni odbiorcy /bez kontaktacji/.

Obecnie na terenie gminy w strukturze upraw szacunkowo przeważają zboża (85 %), w tym 50 % żyto, następnie ziemniaki (13 %), a w dalszej kolejności warzywa (2 %).

f) Melioracje

Na koniec 2001 roku było zmeliorowanych 5,94 % gruntów ornych a użytków zielonych 50,47 %.

Podsumowanie

Rolnictwo nie jest wiodącą funkcją w gminie i prawdopodobnie w perspektywie nią nie pozostanie. Użytki rolne zajmują 65,45 km² czyli 43,86 % powierzchni ogólnej gminy. Rozwinięta jest uprawa zbóż i ziemniaków. Rolnictwo w Gminie Tomaszów Mazowiecki to sektor gospodarki indywidualnej, w którym opłacalność produkcji jest niska.

8. STAN INFRASTRUKTURY SPOŁECZNEJ

a) Szkoły

Na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki funkcjonują 3 Gimnazja Publiczne i 6 Publicznych Szkół Podstawowych.

Tab. 1 Dane dotyczące szkolnictwa leżącego w gestii Władz Gminnych (stan na 1.09.2001 r.).

Lp	Szkoła	Liczba uczniów	Liczba oddziałów	Liczba sal lekcyjnych	Liczba sal gimnastycznych
1.	Gimnazjum Publiczne w Komorowie	64	3	4	1
2.	Gimnazjum Publiczne w Smardzewicach	176	7	5	1
3.	Gimnazjum Publiczne w Zawadzie	119	6	3	-
4.	PSP w Komorowie	188	7	8	-
5.	PSP w Wiadernie	115	6	7	-
6.	PSP w Smardzewicach	171	9	6	-
7.	PSP w Twardej	82	7	5	-
8.	PSP w Zawadzie	132	6	6	-
9.	PSP w Chorzęcinie	86	5	6	-
	Razem	1.133	56	50	2

Na jeden oddział szkolny przypada w Gminie Tomaszów Mazowiecki 20 uczniów.

b) Przedszkola

Oddziały przedszkolne znajdują się w Szkołach Podstawowych w: Komorowie – 22 dzieci oraz w Zawadzie – 14 dzieci.

c) Biblioteki

Na obszarze gminy działa Gminna Biblioteka Publiczna w Smardzewicach z filiami w Wiadernie, Twardej, Komorowie i Zawadzie.

d) Ośrodki Zdrowia

Na terenie gminy funkcjonuje Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „ALMED” w Zawadzie. W ośrodku zdrowia zatrudniony jest 1 lekarz rodzinny, 1 lekarz stomatolog oraz 1 pielęgniarka.

W Smardzewicach odbywa się prywatna praktyka lekarza ogólnego.

Również w Komorowie funkcjonuje Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „KOMED”.

Mieszkańcy również korzystają z przychodni na terenie miasta Tomaszów Mazowiecki.

e) Organizacje sportowe

Na terenie gminy organizowane są imprezy sportowe w placówkach szkolnych. W Zawadzie działa klub sportowy „Zawadianka”. Prowadzi sekcję kolarską.

f) Ośrodek Pomocy Społecznej

W budynku Urzędu Gminy funkcjonuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej.

Ośrodek wykonuje zadania zlecone i zadania własne.

Wykaz zadań zleconych zrealizowanych w 2001 roku:

- ❖ zasiłki stałe – 22 rodziny (95 osób),
- ❖ zasiłki stałe wyrównawcze – 15 rodzin (21 osób),
- ❖ renty socjalne – 66 zasiłkobiorców - 62 rodziny (214 osób),
- ❖ gwarantowane zasiłki okresowe – 6 rodzin (17 osób),
- ❖ zasiłki okresowe – 130 rodzin (449 osób),
- ❖ ochrona macierzyństwa – 34 kobiety,
- ❖ zasiłki rodzinne – 4 dzieci (3 rodziny),
- ❖ zasiłki pielęgnacyjne – 25 osób (25 rodzin),
- ❖ składki na ubezpieczenie rentowe – 21 osób,
- ❖ składki na ubezpieczenie zdrowotne – 109 osób,

Łącznie w ramach zadań zleconych w 2001 roku skorzystało 269 rodzin (839 osób).

Wykaz zadań własnych zrealizowanych w 2001 roku:

- ❖ opłacenie posiłków w szkole – 339 dzieci (180 rodzin),
- ❖ pomoc opiekuńcza sąsiedzka – 5 samotnych osób,
- ❖ wyprawki dla niemowląt – 8 kobiet,
- ❖ pogrzeb – dla 1 osoby,
- ❖ zasiłki celowe w formie pieniężnej i naturze – 175 rodzin,

Łącznie w ramach zadań własnych w 2001 roku skorzystało 514 rodzin (1.115 osób).

Również 22 rodziny skorzystały z dodatków mieszkaniowych.

g) Działalność kulturalna

Przy Kołach Gospodyń Wiejskich działają dwa zespoły folklorystyczne „Smardzewianie” ze Smardzewic oraz „Sami Swoi” z Twardej. Zespoły kultywują obrzędy i tradycje regionu. Ponadto funkcjonują dwie orkiestry dęte przy OSP w Smardzewicach i Zawadzie. Na terenie gminy działa 10 Strażnic Ochotniczych Straż Pożarnych, w których działają świetlice wiejskie.

9. STAN INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

a) Zaopatrzenie w wodę

Zwodociągowanie terenów gminy wynosi 100 %.

Stacje wodociągowe znajdują się w następujących miejscowościach: Smardzewice, Twarda, Cieblowice Duże, Chorzęcin, Łazisko, Cekanów, Wiaderno, Wąwał oraz Kolonia Zawada.

Woda czerpana jest ze studni głębinowych.

Przez teren gminy przebiegają magistrale wodne (3 rurociągi) Tomaszów Maz. – Brzustówka – Łódź.

Wg danych z Urzędu Statystycznego w Łodzi na koniec 2000 roku długość sieci wodociągowej na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki (bez przyłączy domowych) wynosi 104,2 km. Połączeń prowadzących do budynków mieszkalnych było 2.431. Zużycie wody na 1 mieszkańca wynosiło 23,9 m³, w województwie łódzkim 38,6 m³.

b) Gospodarka ściekowa

Kanalizację posiada tylko miejscowość Cieblowice Duże, która jest skanalizowana w 95 %. Oczyszczalnia ścieków posiada przepustowość 110 m³/dobę.

Do oczyszczalni ścieków w Cieblowicach Dużych docelowo będzie podłączona miejscowość Cieblowice Małe.

Istnieje kolektor kanalizacyjny od oczyszczalni ścieków w Tomaszowie Maz. do terenów wypoczynkowych w Borkach.

Planowana inwestycja w gospodarce ściekowej to kanalizacja sanitarna wokół Zalewu Sulejowskiego w miejscowościach: Smardzewice, Twarda, Tresta, Karolinów, Wiaderno oraz Swolszewice Małe.

c) Gospodarka odpadami

Z terenu gminy odpady są wywożone przez prywatną firmę na wysypisko śmieci zlokalizowane w mieście Tomaszów Mazowiecki.

Na terenie gminy znajduje się jedno wysypisko śmieci w miejscowości Dąbrowa. Obecnie przeprowadzana jest rekultywacja.

Obecnie nie prowadzi się segregacji odpadów komunalnych.

d) Energia elektryczna

Teren gminy zelektryfikowany jest w 100 %. Przez teren gminy przebiegają linie wysokiego napięcia. Dla dostarczenia energii i mocy elektrycznej służy terenowa sieć elektroenergetyczna 15 kV z lokalnymi stacjami transformatorowymi i liniami NN, przyłączonymi do tych stacji.

Przez teren gminy przebiegają cztery linie elektroenergetyczne wysokiego napięcia 110 kV relacji Piotrków Tryb. – Tomaszów Maz.(2), Opoczno – Tomaszów Maz., Tomaszów Maz. - Łódź.

e) Gazyfikacja

Z gazu ziemnego przesyłowego korzystają odbiorcy z jednej miejscowości. Stacja redukcyjna znajduje się w miejscowości Niebrów.

Przez teren gminy przebiega trasa projektowanego gazociągu przez następujące miejscowości: Zawada, Godaszewice, Chorzęcin, Łazisko Zawada i Zaborów.

f) Paliwa płynne

Na terenie gminy funkcjonuje stacja benzynowa w Kolonii Zawada.

g) Telekomunikacja

Ilość abonentów wynosi około 1.500. Na terenie gminy zlokalizowane są 3 centrale telefoniczne.

i) Sieć drogowa

Drogi gminne

Długość dróg gminnych wynosi 88,3 km, w tym o nawierzchni twardej ulepszonej 61,7 km a o nawierzchni gruntowej wzmocnionej żwirem 26,7 km.

Długość dróg wewnętrznych wynosi 107,9 km. W ogólnej długości 2,2 km dróg jest o nawierzchni twardej ulepszonej a 105,7 km to drogi gruntowe częściowo wzmocnione żwirem.

Drogi krajowe

Przez teren gminy przebiega droga krajowa nr 8 Warszawa – Piotrków Tryb. – Wrocław.

Stan drogi krajowej jest dobry. Przewiduje się modernizację drogi krajowej do parametrów drogi ekspresowej.

Drogi wojewódzkie

Przez teren gminy przebiega droga wojewódzka nr 713 Łódź – Tomaszów Maz. - Opoczno.

Przewiduje się modernizację drogi wojewódzkiej oraz postuluje się przekwalifikować drogę na S 74 relacji Łódź – Tomaszów Maz. – Kielce.

Drogi powiatowe

Tab. 1 Wykaz dróg powiatowych na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki

Lp.	Nr drogi	Nazwa drogi	Długość drogi /m/	Rodzaj nawierzchni
1.	30141	droga nr 8 - Popielawy	1.800	bitumiczna
2.	30172	Chorzęcín - Łazisko	5.260	bitumiczna
3.	30173	Wolbórz – Tomaszów Maz.	8.090	bitumiczna
4.	30174	Godaszewice – Golesze	1.100	bitumiczna
5.	30180	Tomaszów – Młoszów	2.000	bitumiczna
6.	30181	Wiaderno – Podgórze	1.100	bitumiczna
7.	30182	Tomaszów – Borki – Smardzewice	3.437	bitumiczna
8.	30183	Golesze – Borki	3.800	bitumiczna
9.	30184	Tomaszów - Radonia	8.502	bitumiczna
10.	30185	Twarda – Unewel – Sławno	1.700	bitumiczna
11.	30186	Sługocice – Zakościele	2.800	bitumiczna
	Razem		39.589	

j) Sieć kolejowa

Przez teren gminy przebiegają dwie linie kolejowe relacji Łódź – Tomaszów Maz. – Radom oraz Łódź – Opoczno – Skarżysko Kamienna. Najbliższa stacja kolejowa znajduje się w mieście Tomaszów Mazowiecki.

Postulowana jest modernizacja trasy kolejowej Łódź – Tomaszów Maz. - Radom oraz podniesienie parametrów linii kolejowej relacji Tomaszów Maz. – Opoczno (w ramach usprawnienia kierunku Łódź – CMK).

k) Zasoby mieszkaniowe

Wg danych z Urzędu Statystycznego z Łodzi na koniec 2000 roku ilość mieszkań oddanych do użytku wynosi 21, o powierzchni użytkowej 2.623 m².

Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania wynosiła 124,9 m² a województwie łódzkim średnia wynosiła 110,6 m².

Ilość mieszkań wynosiła 2.631, a izb 9.338. Powierzchnia użytkowa mieszkań 178,0 tys. m².

Przeciętna powierzchnia użytkowa na 1 osobę wynosi 18,5 m², przy liczbie osób na mieszkanie 3,66, przy średniej wojewódzkiej odpowiednio 19,7 m² i 2,86.

Tab. 2. Ilość budynków mieszkalnych na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki

Lp.	Miejscowość	Ilość budynków mieszkalnych
1.	Cekanów	71
2.	Chorzęcin	78
3.	Cieblowice Duże	202
4.	Cieblowice Małe	31
5.	Dąbrowa	27
6.	Godaszewice	44
7.	Jadwigów	53
8.	Karolinów	98
9.	Komorów	161
10.	Kolonia Zawada	84
11.	Kwiatkówka	43
12.	Łagiewniki Świnko	39
13.	Łazisko	102
14.	Niebrów	73
15.	Sługocice	72
16.	Smardzewice	507
17.	Swolszewice Małe	113
18.	Tresta	117
19.	Twarda	123
20.	Wąwał	200
21.	Wiaderno	154
22.	Zaborów I	98
23.	Zaborów II	69
24.	Zawada	163
Razem		2.722

Obecnie brak jest planów dotyczących nowego budownictwa komunalnego.

10. INFRASTRUKTURA TURYSTYCZNA GMINY TOMASZÓW MAZOWIECKI

Tereny gminy położone wśród lasów Puszczy Pilickiej, w bezpośredniej bliskości Zbiornika Sulejowskiego, a także znaczna ilość obiektów zabytkowych, obecność parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody stanowi dobrą bazę dla rozwoju turystyki i rekreacji.

a) Baza noclegowa

Na terenie gminy po obu stronach Pilicy znajdują się duże ośrodki rekreacyjno-wypoczynkowe:

- ◆ Ośrodek Rekreacyjno – Wypoczynkowy „Borki”. Posiada 4 pawilony hotelowe na 240 miejsc czynny przez cały rok dysponuje barem i kawiarnią. Ośrodek oferuje wiele atrakcji, m.in. kompleks plażowy ze strzeżonym kąpieliskiem i wypożyczalnią sprzętu pływackiego. Na terenie ośrodka zlokalizowane są boiska sportowe, korty tenisowe, ośrodek jazdy konnej, plac zabaw dla dzieci, świetlice, sale bilardowe i telewizyjne, obiekty gastronomiczne i rozrywkowe. Ośrodek posiada również 50 domków wypoczynkowych czynnych w sezonie i pole namiotowe (600 miejsc), z pełnym zapleczem sanitarnym i gastronomicznym.
- ◆ Centrum Rekreacyjno – Wypoczynkowe „Łan” w Smardzewicach, który dysponuje 160 miejscami noclegowymi, jadalnią i kawiarnią. W Ośrodku czynna jest biblioteka, a także plac zabaw i boisko sportowe dla dzieci.
- ◆ Ośrodek „Kolporter” S.A. w Smardzewicach dysponuje 60 miejscami noclegowymi.
- ◆ Motel „Willa Gala” w Smardzewicach - 9 miejsc noclegowych.
- ◆ Hotel „OGMET” w Niebrowie dysponuje 9 miejsc noclegowych.
- ◆ Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy „Libra” w Karolinowie – 40 miejsc.
- ◆ Hotel „Kruk” w Swolszewicach Małych – 40 miejsc.
- ◆ Leśny Ośrodek Szkoleniowy „Nagórzyce” w Swolszewicach Małych – 38 miejsc.

W miejscowościach Twarda, Tresta, Karolinów, Swolszewice Małe jest dobrze rozwinięta agroturystyka.

Tab. 1 Gospodarstwa agroturystyczne na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki

Miejscowości	Ilość gospodarstw	Ilość miejsc noclegowych całorocznych	Ilość miejsc noclegowych sezonowych	Ilość miejsc noclegowych
Karolinów	1	-	16	-
Smardzewice	5	103	37	140
Swolszowice Małe	1	-	6	6
Tresta	2	-	8	8
Twarda	3	8	17	25

W miejscowości Twarda tuż przy Zalewie Sulejowskim znajduje się duże pole namiotowe, wyposażone w sanitariaty, z możliwością wypożyczenia sprzętów wodnych.

b) Baza gastronomiczna

Na terenie gminy znajduje się 38 punktów gastronomicznych (restauracji – 9, zajazdów- 2, barów – 6, mini barów – 2, kawiarni 1, pijalni piwa – 4, punktów małej gastronomii – 14).

c) Baza komunikacyjna

Na terenie gminy funkcjonuje komunikacja PKP, PKS i MZK.

d) Baza towarzysząca

Gmina dysponuje następującymi obiektami sportowymi:

- Publiczne Szkoły Podstawowe w Smardzewicach i Komorowie dysponują salami gimnastycznymi,
- boiskami przy Szkołach Podstawowych.

e) Placówki kulturalno - oświatowe

- Gminna Biblioteka Publiczna w Smardzewicach z filiami w Wiadernie, Twardej, Komorowie i Zawadzie.
- Świetlice wiejskie przy Strażnicach Ochotniczych Straży Pożarnych.

f) Punkty informacji turystycznej

- * Urząd Gminy w Tomaszowie Mazowieckim.
- * Biblioteki.

Gmina dysponuje licznymi walorami turystycznymi, które opisane są w rozdziale III pkt. 3 niniejszego opracowania.

11. ANALIZA FINANSOWA GMINY

W prezentowanej tabeli nr 1 zestawiono budżety Gminy Tomaszów Mazowiecki za ostatnie trzy lata, zaznaczając plan pierwotny oraz wykonanie i plan na rok 2002. Zaprezentowany budżet poddany został zabiegom analitycznym w celu zobrazowania podstawowych elementów struktury i dynamiki.

Analiza pionowa

Jako pierwszą zbadano strukturę budżetu tworząc tzw. analizę pionową. Przeanalizowano udział poszczególnych elementów w całości dochodów oraz wydatków, przyjmując te wartości jako bazowe 100 %. Wynik tych zabiegów prezentuje tabela nr 2.

Analiza pionowa strony dochodów budżetowych w latach 1999 – 2001 wykazywała stosunkową stabilność udziału poszczególnych grup dochodów. Udział dochodów własnych w budżecie jest na poziomie nie zadawalającym, lecz wykazuje korzystne tendencje wzrostowe. Wzrasta od wartości 28,27 % w roku 1999 do 42,39 % w roku 2001. Zmiany udziału dochodów własnych w budżecie są znaczne. Gmina posiada bowiem dużą swobodę w sposobach i kierunkach wydatkowania jedynie dochodów własnych. Odwrotnie natomiast kształtują się relacje w przypadku, gdy budżet jest uzależniony w większym stopniu od dotacji zewnętrznych. Gmina ma wtedy bardzo ograniczoną możliwość wydatkowania tych pieniędzy, ponieważ dotacje są z reguły celowe i trzeba się rozliczyć ze sposobu ich spożytkowania. Z tego punktu widzenia, budżet Gminy Tomaszów Mazowiecki ma korzystną strukturę ponieważ dochody własne gminy stanowią prawie połowę wartości dochodów własnych całości budżetu i rosną. W związku z tym należy liczyć się ze wzrostem nakładów finansowych, w przypadku proponowania działań inwestycyjnych.

Jak już wcześniej zaznaczono, zmiany struktury dochodów w czasie są nieznaczne, należy również podkreślić, że wykazują one tendencje korzystne. Sytuacja taka pozwala na przewidywanie poprawy sytuacji w zakresie wzrostu udziału dochodów własnych w najbliższych latach.

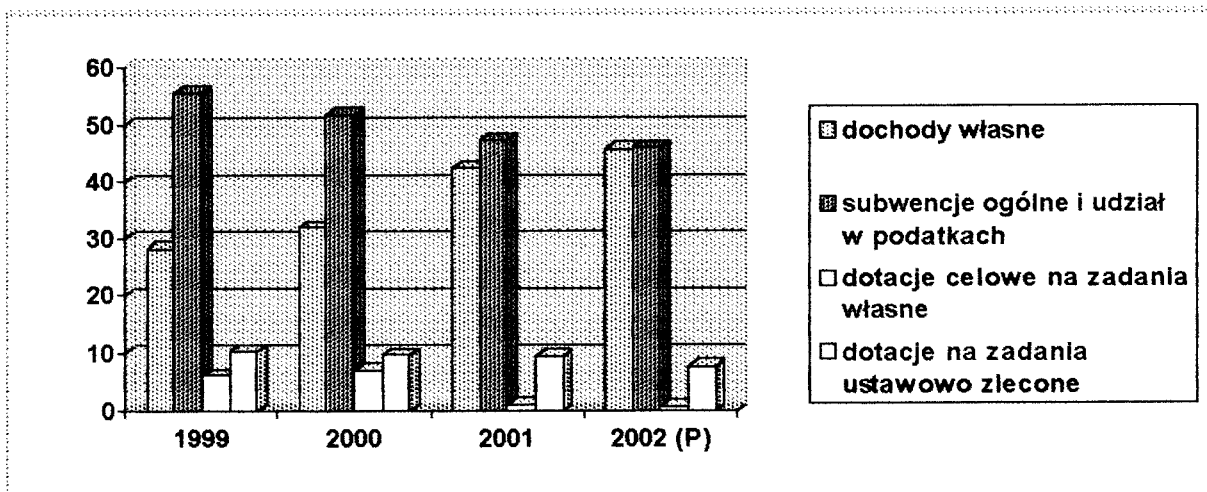
Zmiany struktury dochodów w czasie pokazano na poniższym rysunku, przy założeniu, że całość dochodów wynosi 100 %.

Tab. 1. Budżety Gminy Tomaszów Mazowiecki w latach 1999, 2000, 2001, 2002

Budżety Gminy Tomaszów Mazowiecki w latach w tys. zł	1999		2000		2001		2002	
	plan	wykonanie	plan	wykonanie	plan	wykonanie	plan	wykonanie
Dochody	9.219.944	9.073.469	10.105.131	10.000.496	10.971.252	10.871.861	10.960.093	
dochody własne	2.635.782	2.564.833	3.163.251	3.195.160	4.435.121	4.608.215	5.021.683	
subwencje ogólne i udział w podatkach	5.115.092	5.039.566	5.308.949	5.172.405	5.282.913	5.138.417	5.026.400	
dotacje celowe na zadania własne	544.153	544.153	687.508	687.508	213.094	103.402	76.236	
dotacje na zadania ustawowo zlecone	924.917	924.917	945.423	945.423	1.040.124	1.021.827	835.774	
Wydatki	9.853.658	9.544.575	10.246.739	9.973.124	10.951.389	10.616.162	10.863.093	
gospodarka komunalna	2.171.283	2.138.547	1.357.773	1.211.132	1.325.185	1.283.352	798.545	
transport / drogi	818.658	813.427	864.050	820.421	1.306.868	1.197.887	1.167.391	
gospodarka mieszkaniowa	518.658	453.107	456.624	443.447	446.857	443.993	453.194	
oświata i wychowanie	3.703.661	3.571.793	4.641.331	4.641.055	4.751.205	4.637.088	5.313.251	
kultura i sztuka	253.474	221.396	221.448	210.779	244.915	241.450	253.787	
ochrona zdrowia	171.712	142.414	115.000	62.614	134.000	112.127	120.000	
opieka społeczna	966.389	965.979	1.282.013	1.277.550	977.488	969.838	889.280	
kultura fizyczna i sport	10.000	9.776	37.031	35.561	38.000	37.345	77.000	
różna działalność	-	-	2.839	2.839	17.858	17.583	83.000	
administracja państwowa i samorządowa	1.237.921	1.226.706	1.249.199	1.248.252	1.656.013	1.632.095	1.576.248	
inne	2.000	1.430	19.431	19.474	53.000	43.404	131.397	

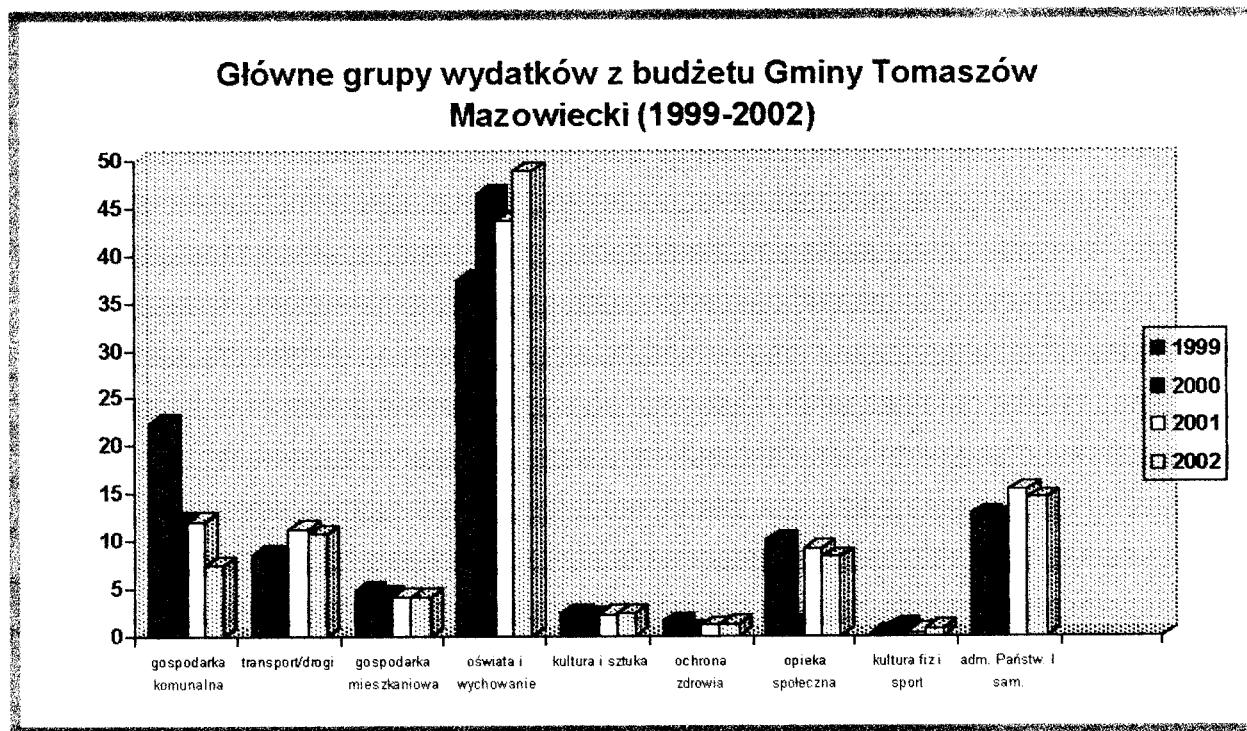
Tab. 2. Budżety Gminy Tomaszów Mazowiecki w latach 1999, 2000, 2001 i 2002 w ujęciu procentowym

Budżety Gminy Tomaszów Mazowiecki w latach w % Pozycja	1999		2000		2001		2002	
	plan	wykonanie	plan	wykonanie	plan	wykonanie	plan	plan
Dochody		100,00		100,00		100,00		100,00
dochody własne		28,27		31,95		42,39		45,82
subwencje ogólne i udział w podatkach		55,54		51,72		47,26		45,86
dotacje celowe na zadania własne		6,00		6,88		0,95		0,70
dotacje na zadania ustawowo zlecone		10,19		9,45		9,40		7,62
Wydatki	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
gospodarka komunalna	22,04	22,41	13,25	12,14	12,10	12,09		7,35
transport / drogi	8,31	8,52	8,43	8,23	11,93	11,28		10,75
gospodarka mieszkaniowa	5,26	4,75	4,46	4,45	4,08	4,18		4,17
oświata i wychowanie	37,59	37,42	45,30	46,54	43,38	43,68		48,91
kultura i sztuka	2,57	2,32	2,16	2,11	2,24	2,27		2,33
ochrona zdrowia	1,74	1,49	1,12	0,63	1,22	1,06		1,11
opieka społeczna	9,81	10,12	12,51	12,80	8,93	9,14		8,19
kultura fizyczna i sport	0,10	0,10	0,36	0,36	0,35	0,35		0,71
różna działalność	-	-	0,03	0,03	0,16	0,17		0,76
administracja państwowa i samorządowa	12,56	12,85	12,19	12,52	15,12	15,37		14,51
inne	0,02	0,02	0,19	0,19	0,49	0,41		1,21

Z punktu widzenia określenia możliwości rozwoju gminy, nie mniej istotna jest analiza strony wydatków budżetowych. Ważnych wniosków dostarcza zarówno analiza stanu obecnego, jak i jego zmiana w ciągu ostatnich kilku lat. Po stronie wydatków najważniejsze znaczenie ma oświata i wychowanie (49 % ogółu wydatków budżetowych). Element ten ma stabilny udział w strukturze wydatków. W następnej kolejności jest administracja państwowa i samorządowa, transport, drogi oraz opieka społeczna, które przejmują około 34 % łącznej wartości wydatków budżetu. W tym przypadku, na pozostałe dziedziny przypada tylko 17 % budżetu. Planowaną na rok 2002 strukturę wydatków obrazuje poniższy rysunek.

Bardzo ciekawych wniosków dostarcza analiza zmiany struktury głównych grup wydatków w okresie objętym analizą. Porównanie struktury wydatków w poszczególnych latach przedstawia poniższy rysunek.

W analizowanym okresie pozycja, która straciła najwięcej udziału w budżecie jest gospodarka komunalna.

Trzy główne i niezmiennie grupy tj. oświata, opieka społeczna, gospodarka mieszkaniowa, kultura i sztuka mają charakter wydatków bieżących. Dodatkowo dwie pierwsze z nich są uzależnione od wymogów ustawowych, nie podlegają więc w zasadzie dowolnemu ich rozdysponowaniu.

Analiza pozioma

W celu uchwycenia szerokiego spektrum zmian, dokonano analizy poziomej budżetu. Polega ona na odniesieniu danych z roku analizowanego do parametrów z roku poprzedniego. Analizę poziomą gminy prezentuje tabela nr 1. Oddzielnej analizie poddano zmiany w planach rocznych (tendencje zaplanowane), jak również osobno potraktowano ich wykonanie (tendencje osiągnięte). Za istotniejsze należy jednak uznać tendencje osiągnięte.

Jako podstawowy wniosek z analizy poziomej należy uznać fakt, że w analizowanym okresie wydatki realne nie rosły w szybszym tempie, niż dochody. Nie należy doprowadzać do takich sytuacji, gdyż może to prowadzić do trudności zbilansowania się budżetu.

W zakresie dynamiki wzrostu wydatków warto zwrócić uwagę na ponad proporcjonalny i niezależny od wszelkich zmian struktury budżetu wzrost wydatków na transport i drogi, natomiast także wzrost w planie budżetu na rok

III. Diagnoza i analiza obecnego stanu gminy

2002 wydatków na oświatę i wychowanie. Pozostałe elementy zmieniają się w sposób nieregularny, co uniemożliwia wskazanie jasnego trendu.

Plan a wykonanie

Jako dodatkową wykonano analizę rozejścia planu z wykonaniem. W tym celu porównano wykonanie do zakładanego planu w danym roku. Efekt obliczeń prezentuje tabela nr 3.

Tab. 3. Analiza pozioma budżetów Gminy Tomaszów Mazowiecki

	PLAN		WYKONANIE		
	00/99	01/00	00/99	01/00	02(p) 01(w)
Dochody	109,6 %	108,6 %	110,2 %	108,7 %	100,8 %
Dochody własne			124,6 %	144,2 %	109,0 %
Subwencje ogólne i udział w podatkach			102,6 %	99,3 %	97,82 %
Dotacje celowe na zadania własne			126,4 %	15,0 %	73,73 %
Dotacje na zadania ustawowo zlecone			102,2 %	108,1 %	81,79 %
Wydatki	104,5 %	106,5 %	104,5 %	106,5 %	102,3 %
Gospodarka komunalna	62,5 %	97,6 %	56,6 %	106,0 %	62,2 %
Transport/drogi	105,5 %	151,3 %	100,9 %	146,0 %	97,5 %
Gospodarka mieszkaniowa	88,0 %	97,9 %	97,9 %	100,1 %	102,1 %
Oświata i wychowanie	125,3 %	102,4 %	129,9 %	99,9 %	114,6 %
Kultura i sztuka	87,4 %	110,6 %	95,2 %	114,6 %	105,1 %
Ochrona zdrowia	67,0 %	116,5 %	44,0 %	179,1 %	107,0 %
Opieka społeczna	132,7 %	76,3 %	132,3 %	75,9 %	91,7 %
Kultura fizyczna i sport	370,3 %	102,6 %	363,8 %	105,0 %	206,2 %
Różna działalność	-	629,0 %	-	619,3 %	472,1 %
Administracja państwowa i samorządowa	100,9 %	132,6 %	101,8 %	130,8 %	96,6 %
Inne	100,0 %	272,8 %	1.361,8 %	222,9 %	302,7 %

Tab. 4. Porównanie wykonania do zakładanego planu w danym roku dla Gminy Tomaszów.

	1999	2000	2001
Dochody	98,4 %	99,0 %	99,1 %
Wydatki	96,9 %	97,3 %	96,9 %
Gospodarka komunalna	98,5 %	89,2 %	96,8 %
Transport/drogi	99,4 %	95,0 %	91,7 %
Gospodarka mieszkaniowa	88,0 %	97,1 %	99,4 %
Oświata i wychowanie	96,4 %	100,0 %	97,6 %
Kultura i sztuka	87,3 %	95,2 %	98,6 %
Ochrona zdrowia	82,9 %	54,5 %	83,7 %
Opieka społeczna	100,0 %	99,7 %	99,2 %
Kultura fizyczna i sport	97,8 %	96,0 %	98,3 %
Różna działalność	-	100,0 %	98,5 %
Administracja państwowa i samorządowa	99,1 %	100,2 %	98,6 %
Inne	71,5 %	99,9 %	81,9 %

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabelach 3 i 4, zmiany w stosunku do planu są nieznaczne. Dochody ogółem nie były przeszacowane, co wskazuje na prawidłowe podejście do problemu dochodów własnych. Zauważmy, że zakładanie niższych dochodów własnych jest, co do zasady, praktyką niewłaściwą. Konstrukcja planu budżetowego powinna zakładać rozwój scenariuszy mniej korzystnych. Ewentualne korekty na plus nie wpływają bowiem na sytuację finansową gminy w sposób taki, jak ewentualne zwiększenie wydatków (ponadplanowe zwiększenie deficytu budżetowego).

Podsumowanie

Reasumując analiza budżetu Gminy Tomaszów prowadzi do sformułowania kilku podstawowych dla dalszych prac nad Strategią Rozwoju wniosków:

- Obserwuje się bardzo dużą stałość struktury wydatków bieżących, co może świadczyć o obiektywnych trudnościach jej zmiany. Na przeszkodzie zmian struktury wydatków mogą stanąć zarówno czynniki merytoryczne, jak i subiektywne przyzwyczajenie do określonego sposobu wydatkowania pieniędzy.
- Należy podkreślić, że w najbliższych latach w budżecie gminy brak będzie możliwości zwiększenia środków inwestycyjnych. Nie ma przesłanek, aby zakładać nagłe zwiększenie się puli środków na wydatki rozwojowe.
- Dodatkowo obserwuje się duże znaczenie wydatków stałych (opieka społeczna, szkolnictwo itd.), co nie pozostawia wielkich możliwości na wygospodarowanie środków na realizację Strategii. Negatywnie należy ocenić szansę dokonania przesunięć w ramach przyszłych budżetów gminy także z racji ograniczeń o charakterze prawnym.
- Zwiększający się planowany udział dochodów własnych dodatkowo zwiększa pole dowolnego planowania kierunków wydatkowania środków budżetowych. Oznacza to, że należy się zastanowić na ewentualnych zmianach sposobu wydatkowania środków - racjonalizacja metod ich wykorzystywania. Zmiana w strukturze wydatków wydaje się do zrealizowania.
- Jednoznacznie pozytywnie należy ocenić stałość wydatków bieżących na utrzymanie administracji. Świadczy to o rozsądnym gospodarowaniu przez Władze Lokalne środkami.

IV. ZAŁOŻENIA ROZWOJU GMINY

„Strategia Rozwoju Gminy Tomaszów Mazowiecki” jest wynikiem pracy mieszkańców gminy oraz jej władz. Zadaniem „UNIGLOBU” było wspieranie metodologiczne procesu budowy strategii.

W „Założeniach Rozwoju Gminy” przedstawiono:

1. **Wnioski** z diagnozy, które zawierają główne problemy gminy.
2. **Misję**, czyli opis wizji gminy, główne pole działania w przyszłości.
3. **Priorytetowe kierunki** rozwoju gminy, które zostały określone przez konsultantów „UNIGLOBU” a potwierdzone w trakcie badań społecznych. Pod uwagę brane były również opinie władz gminy dotyczące przyszłości.
4. **Analizę SWOT** . Jest to metoda analizy sytuacji społeczności lokalnej.

Nazwa techniki SWOT pochodzi od pierwszych liter angielskich słów:

S - Strengths	- Siły	ZASOBY
W - Weaknesses	- Słabości	
O - Opportunities	- Szanse	OTOCZENIE
T - Threats	- Zagrożenia	

W celu uzyskania jasnej analizy traktuje się siły i słabości jako czynniki wewnętrzne z punktu widzenia społeczności lokalnej, na które społeczność ma wpływ, a szanse i zagrożenia jako czynniki zewnętrzne znajdujące się w otoczeniu. Analiza pozwala odpowiedzieć na pytanie: czy gmina jest w stanie spełnić cele opracowywanego planu strategicznego rozwoju oraz jakie może napotkać ograniczenia.

5. **Scenariusze rozwoju** przedstawiają trzy warianty rozwoju gminy (zalecany, optymalny i pesymistyczny).
6. **Cel główny** został opracowany w oparciu o wyobrażenia mieszkańców gminy.
7. **Cele strategiczne, cele operacyjne, wskazanie zadań.**
Cele strategiczne zostały opracowane dla każdego kierunku priorytetowego.
Cele operacyjne - dotyczą krótkiego horyzontu czasowego (około 2 lat). Zadania są opisanymi ogólnie planami do realizacji. Wymagają one koordynacji projektów technicznych planowanych działań.
Cele operacyjne, wskazanie zadań zostały opracowane przez zespół „UNIGLOBU”.

1. WNIOSKI Z DIAGNOZY

Dokładna diagnoza stanu gminy oraz uwarunkowań jej rozwoju jak również przebieg procesu budowania strategii rozwoju z udziałem mieszkańców pozwoliły opisać główne problemy gminy.

Gmina Tomaszów Mazowiecki jest gminą o charakterze turystycznym oraz rolniczo-przemysłowym. Na funkcję tę zasadniczy wpływ ma korzystne położenie geograficzne oraz dogodne warunki klimatyczne, które sprzyjają wypoczynkowi i rekreacji. Zbiornik Sulejowski, rzeka Pilica oraz lasy przyciągają turystów.

Dużą szansą rozwojową dla gminy jest rozwój budownictwa letniskowego.

Należy zauważyć brak wzrostu powstających nowych podmiotów gospodarczych oraz istniejące dobrze prosperujące firmy.

Sytuacja w rolnictwie, które znajduje się w okresie transformacji z gospodarki centralnie sterowanej w gospodarkę rynkową, wymusza w gminie rozwijanie usług turystycznych bazujących na naturalnych walorach przyrodniczych.

Sytuacja ta sprzyja dokonywaniu zmian w tradycyjnym małoobszarowym, rozdrobnionym rolnictwie, które nie jest i nie może być jedyną podstawą utrzymania większości mieszkańców na wsi.

Zasadniczą przesłanką rozwoju gminy jest połączenie funkcji: usług turystycznych, usług otoczenia rolnictwa oraz drobnej przedsiębiorczości przy poprawie stanu infrastruktury zarówno technicznej jak i społecznej.

Główne problemy gminy

Badania społeczne dowiodły, że w społeczności lokalnej funkcjonują w przeważającej większości postawy pasywne. Odznaczają się one niezbyt wysokim stopniem aktywności społecznej oraz oczekiwaniem na pomoc z zewnątrz. Są to czynniki hamujące rozwój lokalny.

Dobłą aktywnością charakteryzują się pewne grupy społeczne, co szczególnie jest widoczne w trakcie realizacji określonych zadań służących danej społeczności. Na ogół dominuje jednak postawa bierna, odznaczająca się pasywnym oraz konsumpcyjnym nastawieniem do życia. Wyraźnie zauważalna jest niewiara we własne siły, bezradność, a także nieumiejętność porozumienia się z najbliższymi i dalszymi sąsiadami dla wspólnego rozwiązywania problemów.

Postawy dorosłych mieszkańców gminy wpływają zdecydowanie na poglądy młodzieży dotyczące nastawienia do życia.

W większości dominują postawy roszczeniowe i nie wykazujące chęci poprawienia swojej sytuacji. Wyczekiwanie na to czy innym się uda, stawia w trudnej sytuacji tych nielicznych „liderów”, którzy pomimo niesprzyjającego na ogół klimatu podejmują ryzyko prowadzenia nowej aktywności.

Mieszkańcy Gminy Tomaszów Mazowiecki dysponują średnim potencjałem ludzkim. Społeczeństwo gminy nie jest już młode. W poszczególnych przedziałach wiekowych nieznacznie więcej jest mężczyzn w stosunku do ilości kobiet. Wobec powyższego podstawowym problemem jest nieumiejętność identyfikacji własnych walorów i znalezienia drogi aby wykorzystać i uaktywnić istniejący potencjał ludzki.

Wydaje się, że wśród „zwykłych” mieszkańców istnieje mentalność uzależnienia od zewnętrznych działań. *Gminie udało się w ostatnim okresie zrealizować z sukcesem wiele przedsięwzięć. Brak jest jednak promocji tych sukcesów do wewnątrz. Ludzie muszą uwierzyć w siebie, zobaczyć jak gmina prezentuje się na tle innych i podjąć wspólne działania.*

Poziom przedsiębiorczości jaki występuje na terenie gminy nie jest wysoki. Dlatego potrzebne są działania, które mogłyby wspomóc proces rozwoju przedsiębiorczości. Należy jednak pamiętać, że jest to proces długotrwały, gdyż postawy przedsiębiorczości są uwarunkowane kulturowo. Przedsiębiorczość wiąże się z poziomem aktywności społeczności w ogóle. Stąd też społeczności bierne i nastawione konsumpcyjnie zazwyczaj nie wykazują dużej przedsiębiorczości. *Dlatego też władze gminy muszą nastawić się na długofalowe działanie aktywizujące społeczność lokalną i na długofalowe inwestowanie w potencjał ludzki.* Doświadczenie wielu gmin i regionów wskazuje, że nawet intensywne pomoc z zewnątrz, w tym finansowa, automatycznie nie wyzwala postaw przedsiębiorczych i nie wpływa na skłonność do podejmowania ryzyka w celu polepszenia swojej sytuacji materialnej. Natomiast wzrost przedsiębiorczości dokonuje się na drodze działań edukacyjnych, które trzeba skierować do wszystkich aktywnych mieszkańców gminy a w szczególności do dzieci i młodzieży

Wyposażenie w infrastrukturę techniczną w porównaniu z innymi gminami jest średnie. Na najbliższe lata zaplanowano postęp w kanalizacji gminy, której stan w chwili obecnej jest niewystarczający.

Działania skierowane na poprawę tego stanu rzeczy są ważne ze względu na poziom życia mieszkańców (podniesienie standardu gospodarstw), rozwój przedsiębiorczości, jak również planowany rozwój turystyki, rekreacji i agroturystyki.

Obecnie problemem jest brak uporządkowanej gospodarki wodno – ściekowej w przeważającej części gminy. Zanieczyszczenia socjalno - bytowe (główne źródło) stanowią największe zagrożenie zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych.

Zatem kanalizacja, poprawa stanu dróg w gminie podniesie znacznie wyposażenie gminy w infrastrukturę techniczną. Jest to niezbędne szczególnie w aspekcie „przyciągnięcia” potencjalnych inwestorów, jak również rozwoju turystyki, rekreacji i agroturystyki.

2. MISJA - OPIS WIZJI

Określenie misji jest zwięzłym oświadczeniem, opisującym dlaczego ważne jest, aby gmina uzgodniła realną strategię rozwoju oraz jakich efektów należy oczekiwać od procesu planowania strategicznego.

Określenie misji jest pierwszym konkretnym rezultatem procesem planowania strategicznego.

Wizja przyszłości gminy została opracowana w oparciu o wyobrażenia mieszkańców gminy.

Misja zmian - po opracowaniu przedstawia się następująco:

Gmina Tomaszów Mazowiecki zapewnia turystom atrakcyjny wypoczynek, czyste powietrze, dużo lasów, zalew, czyste rzeki, zdrowy klimat, piękne krajobrazy, zdrową żywność. Oferujemy także dużo zabytków. Atutem naszej gminy jest życzliwe nastawienie społeczeństwa do turystów oraz inwestorów.

Misja ta stanowi punkt wyjścia do całości działań związanych z planowaniem strategicznym. Wyznaczone cele strategiczne powinny odwoływać się do misji.

3. PRIORYTETOWE KIERUNKI ROZWOJU GMINY

W wyniku przeprowadzenia diagnozy stanu gminy oraz analizy uwarunkowań ich rozwoju, a także w oparciu o przeprowadzone badania (ankiety, wywiady, spotkania) społeczności lokalnej, określono priorytetowe kierunki rozwoju Gminy Tomaszów Mazowiecki.

Kierunki te są następujące:

➤ Integracja i aktywizacja mieszkańców

Dane wynikające z przeprowadzonych wywiadów oraz z odbytych obserwacji jednoznacznie wskazują, że mieszkańcy Gminy Tomaszów Mazowiecki odznaczają się niskim stopniem aktywności społecznej i zainteresowaniem sprawami gminy.

Niska aktywność skorelowana jest z roszczeniowym nastawieniem do służb i instytucji publicznych. Jest to oczywiście charakterystyczne dla mieszkańców gmin z całej Polski, nie pomniejsza to jednak negatywnego związku pomiędzy takimi postawami, a możliwością realizacji programów rozwoju gminy. Z wielu doświadczeń polskich i zagranicznych wynika jasno, że trwały rozwój gminy czy regionu można uzyskać w sytuacji dużego zaangażowania zasobów lokalnych w tym głównie mieszkańców, lokalnych przedsiębiorców i liderów. Dlatego też działania zintegrowania różnych grup mieszkańców oraz ich aktywizacji są niezwykle ważne, wręcz fundamentalne dla dalszego powodzenia wszelkich szeroko rozumianych działań prorozwojowych.

Wynika z tego potrzeba prowadzenia działań nakierowanych na uaktywnienie różnych grup mieszkańców, aby zapoczątkowany proces podejmowania działań rozwojowych dla gminy odbywał się przy ich współudziale.

Sukces w realizacji planów rozwojowych zależy od aktywności oraz umiejętności współdziałania lokalnej społeczności, ona bowiem znajdzie lub zaprzepaści sposób na pobudzenie i ożywienie życia gospodarczego na swoim terenie. Integracja mieszkańców wokół wspólnych celów jest istotnym warunkiem ich powodzenia. Nawet najlepszy plan rozwoju nie zostanie zrealizowany, jeśli w decyzjach dotyczących lokalnych spraw nie będą aktywnie brali udziału mieszkańcy gminy.

Wyraźnie daje się odczuć niedobór instytucji społecznych umożliwiających integrację różnych środowisk mieszkańców. Potrzebne jest więc stworzenie instytucji formalnych lub nieformalnych, które umożliwiłyby wspólne działania i organizowanie się grup, które chcą to robić, np. młodzieży, producentów rolnych i przedsiębiorców.

Pozytywnym czynnikiem określonych grup społecznych jest nastawienie proinwestycyjne, a nie konsumpcyjne. Chęć modernizacji i rozwoju dotychczasowej własnej działalności, a także pozytywne postrzeganie potrzeb społecznych świadczy o nowoczesnym i otwartym myśleniu.

Motywacja osiągnięć, czucie się przedsiębiorcą najsilniej cechuje właścicieli firm. Demonstrują je także niektórzy rolnicy, zwłaszcza ci, którzy czują luźniejsze związki z gospodarstwem rolnym. Takie postawy (szczególnie lokalnych liderów) są niezwykle cenne. Należy wykorzystać tę grupę jako zaczyn dla upowszechnienia i zaktywizowania coraz większej ilości społeczeństwa.

➤ **Stymulowanie rozwoju turystyki, rekreacji, agroturystyki i turystyki tranzytowej.**

Szansą rozwojową dla gminy jest turystyka. Gmina Tomaszów Mazowiecki stwarza dobre warunki dla rozwoju turystyki i wypoczynku. Istnieje możliwość wypoczynku w istniejącej bazie noclegowej oraz możliwość zakupu indywidualnych działek rekreacyjnych zlokalizowanych w atrakcyjnych zakątkach gminy.

Dla poprawy ogólnego wizerunku gminy pod kątem turystycznym należałoby dokonać modernizacji istniejącej bazy przez ich właścicieli. Zasadniczej wagi przy tym nabierają działania promujące gminę i lokalne usługi turystyczne na rynku turystycznym oraz rozwój działalności szkoleniowo - doradczej, przyczyniającej się do profesjonalizacji świadczenia usług turystycznych.

Uzupełnieniem turystyki może stać się modna i zyskująca coraz większe rzesze zwolenników agroturystyka. Rozwój jej zorientowanej na turystykę rodzinną, np. z małymi dziećmi oraz turystykę ekologiczną, czyli pobyt w gospodarstwach produkujących zdrową żywność to kierunek, który jest powszechnie akceptowany i uzasadniony ze względu na szczególne walory przyrodnicze gminy. Koniecznym jest także rozwój usług towarzyszących o charakterze kulturalno - rozrywkowym. Należałoby wzbogacić ofertę działalności kulturalnej istniejących świetlic, a także instytucji o charakterze typowo rozrywkowym i sportowym szczególnie w miejscowościach koncentracji turystycznej.

Szansą jest tzw. *turystyka tranzytowa* związana z przebiegającymi przez gminę drogami krajowymi. Jest to związane z możliwością powstania obiektów takich jak: motele, stacje benzynowe, stacje napraw, centra handlowe itd.

Zatem rozwój tej działalności, tj. turystyki i agroturystyki, będzie miał znaczący wpływ na podniesienie przychodów gminy.

➤ **Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich**

Rolnictwo w gminie w przeważającej części oparte jest na drobnych gospodarstwach ze słabą specjalizacją. Wymaga ono znalezienia kierunków upraw i hodowli, zapewniających opłacalność produkcji i mogących stanowić podstawy utrzymania rodziny.

Mocno akcentowana przez mieszkańców gminy jest konieczność uruchomienia zakładu przetwórstwa rolno-spożywczego, który będzie skupował produkty od rolników i stworzy nowe miejsca pracy.

Dla małych gospodarstw alternatywą jest budowa sieci usług agroturystycznych, która winna iść w parze z tworzeniem rolnictwa ekologicznego w tychże gospodarstwach. Rolnictwo ekologiczne wymaga dużego nakładu pracy a o wiele mniejszego innych środków produkcji, co byłoby uzasadnione w warunkach niewielkich powierzchniowo gospodarstwach, nadmiaru rąk do pracy. Ponadto oferta zdrowej żywności w gospodarstwach przyjmujących gości stanowiłaby bardzo trafne wzbogacenie usług agroturystycznych. W gospodarstwach tych należałoby wprowadzić uprawy warzyw.

Rolnictwo polskie weszło w okres transformacji jako wyjątkowo zaniedbana gałąź gospodarki. W porównaniu z rozwiniętymi krajami Europy Zachodniej w Polsce wydajność pracy oraz efektywność produkcji są kilkakrotnie niższe. Jeśli dodać do tego wyjątkowo rozdrobnioną strukturę agrarną oraz ukryte bezrobocie w rolnictwie, Polska na tle tych krajów przedstawia się bardzo niekorzystnie. Konieczne jest więc podjęcie działań zmniejszających ten dystans.

➤ **Rozwój infrastruktury**

W ostatnich latach na obszarach wiejskich dokonany został znaczny postęp w zakresie wyposażenia w urządzenia infrastruktury, szczególnie technicznej. Największe tempo przyrostu odnotowano w realizacji zadań wodociągowych i telekomunikacyjnych.

Infrastruktura jest elementem warunkującym funkcjonowanie i rozwój regionów z punktu widzenia społecznego i gospodarczego.

W Gminie Tomaszów Mazowiecki sytuacja ta w zakresie jej wyposażenia w infrastrukturę techniczną wygląda następująco: bardzo dobry stopień zwodociągowania gminy, dobry poziom stelekomunikowania, skanalizowanie miejscowości Cieślówice Duże. Niekorzystnie natomiast wygląda sytuacja pod względem występującego słabego stanu nawierzchni dróg. Przy drodze krajowej Nr 8 należy wybudować bezkolizyjne przejazdy.

Problemem jest również stan infrastruktury społecznej. Należy wybudować sale gimnastyczne przy szkołach. Szkoły należy wyposażyć w nowoczesne środki dydaktyczne.

➤ **Rozwój przedsiębiorczości**

Istotnym wskaźnikiem koniunktury w gminach jest powstawanie nowych przedsiębiorstw, ponieważ tworzą one miejsca pracy, jak również przyczyniają się do wzrostu gospodarczego gminy i poziomu dochodów mieszkańców.

Przedsiębiorczość jest związana w pewnym stopniu z pewną cechą osobowości ludzkiej, która polega na zaradności, inicjatywie i umiejętności podejmowania działań oraz szybkich decyzji. Przyczynia się to nie tylko do zaspokojenia aspiracji osób podejmujących ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej, ale także w końcowym rezultacie prowadzi do ogólnego postępu rozwoju lokalnego. Dlatego bardzo ważnym zadaniem jest przestawienie sposobu myślenia z poziomu producenta rolnego na poziom przedsiębiorcy. W społeczności istnieje wielka potrzeba rozbudzenia ducha przedsiębiorczości. Ze szczególną troską należy myśleć o młodym pokoleniu. Przedsiębiorczym człowiek się nie rodzi, przedsiębiorczości można się nauczyć. Dlatego już na etapie szkoły podstawowej niezbędne są różne szkolenia stymulujące rozpoczęcie działalności gospodarczej przez młodzież.

Działania propagujące i ułatwiające rozwijanie przedsiębiorczości umożliwiają oparcie rozwoju gminy na własnych zasobach, spowoduje uniezależnienie się w pewnym stopniu od pomocy z zewnątrz. Należy jednak pamiętać, że proces rozwijania postaw przedsiębiorczości i generalnie postaw aktywnych jest procesem długotrwałym, gdyż wymaga często przebudowy wręcz całej filozofii życia poszczególnych osób. Dlatego też rozwijanie postaw przedsiębiorczości trzeba zacząć i prowadzić wśród wszystkich aktywnych mieszkańców gminy.

Całościowymi programami rozwijania przedsiębiorczości należy objąć przede wszystkim dzieci i młodzież uczącą się w szkołach.

Doświadczenia rozwiniętych państw oraz niektórych rejonów naszego kraju dowodzą, że przedsiębiorczość rozwija się tam, gdzie istnieje dobrze rozwinięta infrastruktura. W przypadku Gminy Tomaszów Mazowiecki wskazanym jest rozwój przedsiębiorczości i usług otoczenia rolnictwa, z rozwojem turystyki i agroturystyki. Zachętą dla tego typu przedsięwzięć winna być pro - przedsiębiorcza polityka władz gminy polegająca na stosowaniu preferencji podatkowych dla nowo powstających firm czy też zatrudniających bezrobotnych z terenu gminy.

Należy także pomóc osobom chcącym uruchomić działalność gospodarczą. Takie zadanie dobrze spełnia Ośrodek Wspierania Przedsiębiorczości, ale jest to dość kosztowne. W Urzędzie Gminy, w miejsce

dotychczasowego stanowiska pracy rejestrującego tylko nowe podmioty gospodarcze, powinno powstać stanowisko d/s rozwoju gospodarczego gminy, które zajmie się gromadzeniem niezbędnych informacji o sytuacji ekonomicznej podmiotów gospodarczych w gminie, o możliwościach i warunkach tworzenia nowych firm, o źródłach pomocowych, do których te podmioty mogą sięgać.

Należy również wziąć pod uwagę nawiązanie współpracy ze specjalistycznymi instytucjami (firmami) zajmujących się działaniami zmierzającymi do pobudzenia aktywności gospodarczej społeczeństwa.

4. ANALIZA ZBIORCZA SWOT DLA GMINY TOMASZÓW MAZOWIECKI

SIŁY	SŁABOŚCI
<ul style="list-style-type: none"> + Pozytywny obraz gminy w środowisku lokalnym i na zewnątrz + Istnienie świadomości powszechnej akceptacji dla działań władz gminy + Korzystne położenie + Liczne walory przyrodnicze + Występowanie walorów historycznych i materialnych dziedzictwa kulturowego + Dobra jakość środowiska naturalnego + Występowanie rezerw w istniejącej podstawowej infrastrukturze technicznej (energetyka, wodociągi) + Istnienie wolnych zasobów siły roboczej + Zbilansowany budżet gminy + Korzystne warunki komunikacyjne + Wysoki stopień zalesienia 	<ul style="list-style-type: none"> - Rozdrobnienie rolnictwa - Monostuktura upraw rolniczych - Niedostateczne tempo powstawania nowych miejsc pracy - Brak lokalnego kapitału i utrzymujące się bezrobocie - Ukryte bezrobocie w rolnictwie - Słabo rozwinięty sektor prywatny - Niskie dochody mieszkańców - Niewystarczający poziom skanalizowania gminy - Niewykorzystanie walorów turystycznych - Bieda społeczności lokalnej

ANALIZA ZBIORCZA SWOT DLA GMINY TOMASZÓW MAZOWIECKI

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▲ Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa ▲ Polityka wspierania wielokierunkowego rozwoju obszarów wiejskich realizowana przez państwo (nisko - oprocentowane kredyty, ulgi podatkowe i inne) ▲ Możliwość wykorzystania wolnej siły roboczej w robotach publicznych i interwencyjnych ▲ Rozwój agroturystyki ▲ Możliwość wykorzystania zewnętrznych środków pomocowych ▲ Bliskość Tomaszowa Mazowieckiego ▲ Istnienie dróg krajowych i linii kolejowych ▲ Umacnianie się lokalnych firm ▲ Zmiany wynikające z reformy administracyjnej ▲ Pojawianie się nowych źródeł finansowania w związku z integracją europejską ▲ Programy pomocowe dla rolnictwa ▲ Poszukiwanie przez inwestorów taniej siły roboczej ▲ Wzrost napływu turystów 	<ul style="list-style-type: none"> ▼ Niska dochodowość pracy w rolnictwie ▼ Malejąca konkurencyjność produktów rolnych ▼ Kurczenie się rynków zbytu na lokalne produkty rolne ▼ Brak inwestorów z zewnątrz ▼ Realny spadek przydziału środków z budżetu państwa przy jednoczesnym zwiększeniu zadań samorządu ▼ Konkurencyjna pozycja innych gmin ▼ Odpiływ młodych wykształconych osób ▼ Ogólnie niekorzystna struktura gospodarstwa ▼ Ogólnie niekorzystna koniunktura w rolnictwie ▼ Ogólny brak świadomości agroturystycznej wśród rolników ▼ Degradacja środowiska

a) ANALIZA SEKTOROWA - SWOT
INTEGRACJA I AKTYWIZACJA MIESZKAŃCÓW

SILY	SŁABOŚCI
<ul style="list-style-type: none"> + Duża pracowitość mieszkańców + Pozytywny obraz gminy w oczach społeczeństwa lokalnego + Wysoka aktywność społeczna + Aktywna współpraca społeczeństwa lokalnego w zakresie realizacji zadań infrastruktury technicznej 	<ul style="list-style-type: none"> - Brak form zorganizowania rolników indywidualnych - Brak działań zmierzających do zintegrowania różnych grup mieszkańców - Pasywna i roszczeniowa postawa części mieszkańców do służb i instytucji publicznych - Brak instytucji społecznych reprezentujących interesy młodzieży - Brak spójnego programu kształcenia dla rolników - Niezadawalający stopień zaspokojenia potrzeb w zakresie kultury i sportu
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▲ Wspieranie finansowe (środki pomocowe) dla danych projektów w ramach funkcjonujących programów ▲ Możliwość udziału w szkoleniach liderów grup społecznych ▲ Utworzenie organizacji pozarządowej wspierającej rozwój gminy 	<ul style="list-style-type: none"> ▼ Niewystarczające dotacje i subsydia budżetu państwa na prowadzenie działań z zakresu oświaty i kultury ▼ Brak jasnej polityki państwa w tym zakresie

b) ANALIZA SEKTOROWA - SWOT

STYMULOWANIE ROZWOJU TURYSTYKI, REKREACJI, AGROTURYSTYKI I TURYSTYKI TRANŻYTOWEJ.

SIŁY	SŁABOŚCI
<ul style="list-style-type: none"> + Istnienie ośrodków wypoczynkowych wokół Zalewu Sulejowskiego + Walory estetyczne: piękny krajobraz lasów, Zalew Sulejowski, interesujące zróżnicowanie terenu, obecność cennych zabytków kulturowych, itp. + Walory poznawcze przyrodnicze: różnorodność flory i fauny, itp. + Bliskość miast oraz aglomeracji + Gotowość mieszkańców do przyjmowania turystów + Korzystne warunki naturalne środowiska, sprzyjające rozwojowi usług rekreacyjnych oraz turystycznych + Istnienie wolnych unikatowych terenów turystycznych + Ochrona istniejących lasów i zadrzewień 	<ul style="list-style-type: none"> - Brak zintegrowanego programu turystycznego gminy - Brak środków finansowych w budżecie na zagospodarowanie atrakcyjnych turystycznie terenów - Brak doświadczenia w prowadzeniu gospodarstw agroturystycznych - Brak propagowania agroturystyki na zewnątrz - Brak zainwestowania inwestorów zewnętrznych lokowaniem kapitału w przedsiębiorczość związaną z bazą obsługi turystyki na obszarze gminy - Brak infrastruktury wspomagającej przedsiębiorczość w turystyce - Brak marketingu turystycznego - Brak dostatecznej bazy sportowej
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▲ Rosnące zainteresowanie agroturystyką ▲ Rozwój agroturystyki ▲ Realizacja kompleksowej kanalizacji w ramach programu „Pilica” ▲ Wzrastająca moda na wypoczynek sobotnio-niedzielny ▲ Wzrastające zainteresowanie budową domów letniskowych 	<ul style="list-style-type: none"> ▼ Brak zdecydowanej promocji gminy na zewnątrz

c) ANALIZA SEKTOROWA - SWOT

WIELOFUNKCYJNY ROZWÓJ TERENÓW WIEJSKICH

SIŁY	SŁABOŚCI
<ul style="list-style-type: none"> + Sprzyjające warunki klimatyczne i korzystne ukształtowanie terenu + Dobry wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej + Edukacja rolnicza prowadzona przez ODR + Tradycje w prowadzeniu gospodarstw + Sąsiedztwo Tomaszowa Mazowieckiego stwarza warunki zbytu towarów pochodzenia rolnego, stwarza rynek pracy dla mieszkańców gminy 	<ul style="list-style-type: none"> - Duże rozdrobnienie gospodarstw - Niski poziom usprzętowania w rolnictwie - Brak specjalizacji gospodarstw - Spadek zużycia nawozów sztucznych oraz środków ochrony roślin - Monostruktura upraw - Niedorozwój instytucji rynku rolnego - Brak kapitału na inwestycje - Nieumiejętność dostosowania się rolników do nowych warunków gospodarki rynkowej - Niski poziom inicjatyw gospodarczych na wsi - Ograniczona chłonność rynku miejscowego na lokalne produkty rolne
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▲ Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa ▲ Rozwój spółdzielczości rolniczej ▲ Powstanie Związku Producentów Rolnych ▲ Rozwój agroturystyki ▲ Rozwój małych, rodzinnych gospodarstw ekologicznych produkujących zdrową żywność ▲ Zalesienie bądź przeznaczenie pod działalność turystyczną gruntów nie nadających się do upraw rolnych 	<ul style="list-style-type: none"> ▼ Brak dostępności do niskooprocentowanych kredytów ▼ Brak instytucji zajmującej się rynkowym obrotem produkcji rolnej o zasięgu ponadlokalnym ▼ Malejąca dochodowość pracy w rolnictwie ▼ Zmienienna polityka w zakresie ochrony na produkty rolnicze ▼ Ograniczony rynek zbytu produktów rolnych

d) ANALIZA SEKTOROWA - SWOT

ROZWÓJ INFRASTRUKTURY

SIŁY	SŁABOŚCI
<ul style="list-style-type: none"> + Wysoki poziom zwodociągowania + Dobry poziom telefonizacji + Zaangażowanie pewnej części społeczeństwa w zadaniach realizowanych przez gminę 	<ul style="list-style-type: none"> - Brak sali gimnastycznej przy Gimnazjum w Zawadzie i przy szkołach podstawowych - - Niezadawalający stan techniczny dróg - Brak terenów uzbrojonych pod inwestycje - Niski poziom kanalizacji - Brak Ośrodka Kultury i Sportu - Niezadawalający stan dróg
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▲ Budowa kanalizacji opaskowej dla miejscowości wokół Zalewu Sulejowskiego w ramach programu „Pillica” ▲ Bliskość miast oraz aglomeracji ▲ Rozwój infrastruktury technicznej ze środków zewnętrznych (telefonizacja, drogi, gazyfikacja) 	<ul style="list-style-type: none"> ▼ Brak dostatecznych środków finansowych na finansowanie działalności w dziedzinie kultury, sportu i oświaty z budżetu państwa

e) ANALIZA SEKTOROWA - SWOT

ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

SIŁY	SŁABOŚCI
<ul style="list-style-type: none"> + Posiadanie własnych nieruchomości przez mieszkańców + Niższe niż w miastach ceny działek pod budowę obiektów i budynków na potrzeby średnich i małych firm + Niższe koszty robocizny 	<ul style="list-style-type: none"> - Przewaga postaw biernych i braku wiary we własne siły - Brak całociowych programów rozwijania przedsiębiorczości obejmujących różne grupy wiekowe - Duża liczba osób utrzymujących się z rolnictwa - Słabe tempo powstawania nowych podmiotów gospodarczych - Brak terenów uzbrojonych pod inwestycje - Niskie dochody mieszkańców - Brak kapitału i trudność jego akumulacji wskutek niskich dochodów rolników i ludności wiejskiej - Brak perspektyw dla młodych wykształconych ludzi
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> ▲ Bliskość miast (Tomaszowa Maz. i Piotrkowa Tryb.) oraz aglomeracji łódzkiej i warszawskiej ▲ Rozwój infrastruktury technicznej (kanalizacja, drogi, telefony) 	<ul style="list-style-type: none"> ▼ Brak zdecydowanych rządowych programów preferencyjnych rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich ▼ Brak inwestorów z zewnątrz ▼ Spadające zainteresowanie inwestorów terenami nieuzbrojonymi ▼ Ubożenie dużych grup społecznych

5. SCENARIUSZE ROZWOJU

a) Scenariusz zalecany

Zasadniczą przesłanką rozwoju Gminy Tomaszów Mazowiecki jest rozwój turystyki, rolnictwa i przedsiębiorczości.

b) Scenariusz optymalny

Koniecznym warunkiem w miarę szybkiego zachodzenia pozytywnych zmian w tych obszarach jest integracja i uaktywnienie mieszkańców, co wiąże się ze zmianami postaw biernych i konsumpcyjnych na postawy otwartości i aktywności. Rozwój turystyki wymaga szeregu zabiegów. Należałoby doprowadzić w pierwszej kolejności do wyposażenia terenów koncentracji turystycznej w infrastrukturę techniczną, tj. budowa kanalizacji, poprawa stanu dróg i chodników. Następnie stworzenie atrakcyjnej oferty dla potencjalnych inwestorów. Równie istotnym elementem jest wyznaczenie punktów biwakowania, przystani kajakowych, pól namiotowych a także przydrożnych parkingów i terenów wypoczynku zbiorowego.

Należałoby wyznaczyć obszary, które ze względu na społeczne dobro powinny pozostać ogólnodostępne, wolne od zabudowy, oraz obszary przewidziane do rekreacyjnego zagospodarowania i zabudowania. Szczególnie ważną sprawą jest zachowanie dostępności szerokiego pasa wzdłuż biegu rzeki i wzdłuż Zbiornika. Wspomagając turystykę jako uzupełnieniem powinna stać się agroturystyka połączona z turystyką ekologiczną. Prowadzona z rozmachem promocja walorów turystycznych, agroturystycznych i turystyki ekologicznej gminy, powinna stać się optymalnym kierunkiem rozwoju w tej dziedzinie. Zmiany w rolnictwie powinny zmierzać w kierunku rozwijania produkcji rolnej wobec istniejących uwarunkowań, tzn. rolnictwa ekologicznego. Należy poszukiwać nowych możliwości uruchamiania produkcji rolnej wg zapotrzebowania na rynku a możliwych dla wybranych terenów gminy.

Podporą finansową dla rolnictwa będzie rozwijająca się turystyka i agroturystyka.

c) Scenariusze pesymistyczne

Brak odpowiedniej promocji i zainteresowania ofertą turystyczną gminy potencjalnych inwestorów a także niepodejmowanie przez rolników inicjatywy tworzenia gospodarstw agroturystycznych i samoorganizowania się wydłuży na nieokreślony bliżej czas efekt pożądany. Przeszkodą do realizacji scenariusza optymalnego musi stać się również niedostateczna wielkość środków finansowych w budżecie gminy na poprawę infrastruktury technicznej w miejscowościach koncentracji turystycznej. Przeszkodą mogą być także niezależne od władz gminy i społeczeństwa działania zewnętrzne,

tj. nieprzestrzeganie wymogów ekologicznych dotyczących rzeki Pilicy i jej dopływów przez tzw. „trucicieli”.

Zakorzeniona mentalność społeczeństwa gminy jeszcze przez długie lata nie ulegnie zmianie. Konserwatywni z reguły rolnicy nie będą chętni do samoorganizowania się. Możliwe będzie postrzeganie przez tę grupę społeczną przemian jako kontynuacje haseł poprzedniej epoki o zmienionym tylko nazewnictwie.

Biorąc powyższe przewidywania wariantu pesymistycznego zarówno dotyczącego rozwoju turystyki, agroturystyki i turystyki ekologicznej, a także rolnictwa, gmina i jej mieszkańcy mogą stracić:

- ↳ możliwość uzyskiwania dochodów pochodzących bezpośrednio z turystyki, agroturystyki i turystyki ekologicznej oraz usług około turystycznych, a także z przetwórstwa własnych produktów,
- ↳ możliwość „wyjścia” gminy na zewnątrz z ofertą turystyczną i agroturystyczną oraz turystyką ekologiczną i uzyskania z tego tytułu dochodów,
- ↳ możliwość uzyskiwania na rynku silniejszej pozycji z tytułu wspólnego reprezentowania własnych interesów.

W takiej sytuacji odpowiedzialność za rozwój gminy będzie spoczywała w dalszym ciągu na władzach gminy. Społeczeństwo „wyczekujące” będzie czekało na działania władz gminy w kierunku uruchomienia turystyki, przetwórstwa, rynków zbytu itd.

Należy także wziąć pod uwagę możliwość wystąpienia kolizji funkcji - intensywnego rolnictwa, przetwórstwa, turystyki, agroturystyki i usług. Jest to możliwe w sytuacji szybkiego rozwoju turystyki, agroturystyki oraz szybkich przemian w rolnictwie i związanych z tym w przetwórstwie a także w usługach. Mogą wówczas wyodrębnić się dwie grupy mieszkańców - jedna czerpiących dochody z rolnictwa i przetwórstwa, druga z usług turystycznych i agroturystycznych - niechętne wobec siebie. Zwiększająca się produkcja rolna i jej przetwórstwo wymagało będzie zwiększenia stosowania środków chemicznych. Będące w sąsiedztwie gospodarstwa agroturystyczne o ekologicznej żywności postawią pod znakiem zapytania wiarygodność tych gospodarstw. Chemizacja stanie się też przyczyną zanieczyszczeń wód.

Niebezpiecznym jest także scenariusz w sytuacji kiedy warunki życia w gminie osiągnęły już wysoki poziom. Społeczeństwo gminy będzie chciało mieszkać w gminie gdzie poziom życia rośnie i zażądać wówczas dobrych miejsc pracy, które znacznie poprawią ich sytuację materialną. Wówczas może nastąpić eskalacja postaw roszczeniowych, które będzie trudno zaspokoić.

6. CEL GŁÓWNY

Cel główny został opracowany w oparciu o wyobrażenia mieszkańców gminy, który brzmi następująco:

Wzrost jakości życia mieszkańców Gminy Tomaszów Mazowiecki.

7. CELE STRATEGICZNE, CELE OPERACYJNE, WSKAZANIE ZADAŃ I PROJEKTÓW WDROŻENIOWYCH

Dla kierunku priorytetowego

Integracja i aktywizacja mieszkańców

Tło

W przeprowadzonych ankietach oraz wywiadach przewijał się problem biernych postaw mieszkańców. Wykorzystanie sił tkwiących w lokalnym społeczeństwie przez uwzględnienie jego życzeń i poglądów wymaga używania skutecznych i nowoczesnych metod porozumiewania się z nim. Integracja oraz aktywizacja społeczeństwa gminy wokół wspólnych celów jest warunkiem ożywienia i poprawy sytuacji w gminie.

Wynika z tego potrzeba prowadzenia działań nakierowanych na uaktywnienie różnych grup mieszkańców gminy, aby proces podejmowania działań rozwojowych dla gminy miał oparcie w ludziach. Najważniejszą silną stroną każdej społeczności lokalnej jest aktywność jej członków.

Działania zmierzające do zintegrowania różnych grup mieszkańców oraz ich aktywizacji są niezwykle ważne, wręcz fundamentalne dla dalszego powodzenia wszelkich działań prorozwojowych. Dlatego też uznaliśmy ten problem za priorytetowy.

Mocne strony

Mieszkańcy oraz władze gminy wskazują na dużą pracowitość jej mieszkańców. Wielu spośród nich posiada zdolności i umiejętności do prowadzenia działalności gospodarczej. Miejskowa ludność potrafi się organizować w celu realizacji wspólnych przedsięwzięć. W społeczności Gminy Tomaszów Mazowiecki istnieje grupa aktywnych liderów. Grupa ta oraz część społeczeństwa pozytywnie postrzega swoją gminę.

Wstępem do integracji mieszkańców powinny być różne imprezy oraz festyny o charakterze kulturalnym i sportowym, organizowane na terenie gminy.

Słabe strony

Przeprowadzone badania (ankiety, wywiady, spotkania) dowiodły, że mieszkańcy gminy nie mogą się uwolnić od stereotypów myślowych w postrzeganiu przyszłości swojej gminy. Panuje dość powszechne przekonanie, że losy gminy zależą od jej władz, a nie od mieszkańców, co stanowi dość istotną barierę rozwojową. Ludzie nie mogą się wyzbyć ciągłego narzekania i niewiary, że cokolwiek zmieni się na lepsze.

Szanse

Dla zaktywizowania mieszkańców jednym z najważniejszych elementów jest wykorzystanie istniejącej grupy liderów jako organizacji inicjującej wszystkie działania o charakterze integrującym. Poprzez udział w szkoleniach wzrośnie ich efektywność, która zostanie skierowana na działania zmierzające do pozyskania środków pomocowych. Liderzy w sposób naturalny powinni być motorami działań i przemian, „ciągnąć” innych za sobą.

Zagrożenia

Brak dostatecznych funduszy z budżetu państwa w formie dotacji i subsydiów na tego typu działania. Pogarszająca się sytuacja materialna większości społeczeństwa powoduje niechęć i apatię do tego typu działań.

Kierunek rozwoju:

Integracja i aktywizacja mieszkańców

Cele strategiczne, cele operacyjne i zadania

1. Aktywizacja mieszkańców na rzecz rozwoju gminy

1.1. Rozszerzenie działalności istniejących instytucji kulturalnych (biblioteki) i świetlic wiejskich

1.1.1. Organizowanie takich imprez, w których uczestnik będzie brał czynny udział – np. Spartakiada Sołectw

1.1.2. Organizacja imprez kulturalnych dla młodzieży

2. Aktywizacja młodzieży w życiu społecznym gminy

2.1. Stworzenie nowych instytucji społecznych reprezentujących interesy

młodzieży

2.1.1. Powołanie Młodzieżowego Klubu Dyskusyjnego

3. Wzrost poziomu edukacji mieszkańców

3.1. Realizacja programów edukacyjnych

3.1.1. Szkolenia dla liderów

3.1.2. Kursy dla nauczycieli

3.1.3. Program kształcenia rolników

Kierunek rozwoju:

Stymulowanie rozwoju turystyki, rekreacji, agroturystyki i turystyki tranzytowej.

Tło

Rozwój turystyki pobytowej w istniejących ośrodkach wypoczynkowych oraz zorientowanej na rodziny z małymi dziećmi, a także turystyki ekologicznej, czyli pobytu w gospodarstwach produkujących zdrową żywność to kierunek rozwoju, który jest powszechnie akceptowany i w pełni uzasadniony ze względu na walory przyrodnicze i istniejącą infrastrukturę.

Mocne strony

Liczne walory środowiska przyrodniczego z pięknym krajobrazem lasów, obfitością wód. Gmina Tomaszów Mazowiecki posiada zdrowy klimat, czyste wody, różnorodność flory i fauny, pomniki przyrody oraz zabytki historyczne.

Na terenie gminy znajdują się: Sulejowski Park Krajobrazowy oraz Spalski Park Krajobrazowy.

Atutem również jest położenie w dość bliskiej odległości aglomeracji łódzkiej, także miasta Tomaszów Mazowiecki.

Istnienie bazy turystycznej oraz doświadczenie w obsłudze turystów, dobre połączenie, a także gotowość wielu mieszkańców gminy do przyjmowania gości tzw. letników, predestynują gminę do rozwoju tego kierunku.

Brak przemysłu uciążliwego dla środowiska. Dobre warunki dla grzybobrania i zbierania jagód.

Dla Gminy Tomaszów Mazowiecki także ważne jest powstanie silnej „turystyki tranzytowej”.

Słabe strony

Gmina nie posiada zintegrowanego programu rozwoju turystyki a także dostatecznych środków finansowych w budżecie gminy na zagospodarowanie

atrakcyjnych terenów. Zauważalna jest również nieumiejętność dostosowania się wielu ludzi, szczególnie rolników do nowych warunków gospodarki rynkowej.

Nie istnieje również doświadczenie w prowadzeniu działalności agroturystycznej.

Szanse

Modernizacja ośrodków wypoczynkowych przez zainteresowanych inwestorów, przy wzrastającym zapotrzebowaniu na wypoczynek stały oraz sobotnio - niedzielny, spowoduje rozwój turystyki. Rosnące zainteresowanie agroturystyką na zewnątrz stwarza dodatkową możliwość dla społeczeństwa gminy.

Zagrożenia

Walory turystyczne gminy są słabo eksponowane - brak promocji gminy na zewnątrz.

Kierunek rozwoju:

Stymulowanie rozwoju turystyki, rekreacji, agroturystyki i turystyki tranzytowej.

Cele strategiczne, cele operacyjne i zadania

1. Ochrona walorów i zasobów przyrodniczych oraz poprawa stanu środowiska

1.1. Podniesienie turystycznej atrakcyjności gminy

- 1.1.1. Stworzenie tras spacerowych wzdłuż brzegu Zbiornika Sulejowskiego
- 1.1.2. Zlokalizowanie odpowiedniej liczby przystani kajakowych i miejsc biwakowania
- 1.1.3. Zainstalowanie urządzeń turystycznych w punktach widokowych,
- 1.1.4. Weryfikacja istniejących szlaków turystycznych i wyznaczenie nowych: pieszych, rowerowych, konnych, wodnych i innych
- 1.1.5. Wyznaczenie ścieżek dydaktycznych
- 1.1.6. Respektowanie zakazu grodzenia terenu w bezpośrednim sąsiedztwie Zbiornika Sulejowskiego, celem utrzymania ogólnej do niego dostępności

1.2. Ochrona zasobów leśnych

- 1.2.1. Zalesianie nieużytków

1.3. Zachowanie czystości i estetyki środowiska

- 1.3.1. Zorganizowanie corocznego konkursu „Estetyka i Higiena”

2. Stworzenie zintegrowanego programu turystycznego gminy

2.1. Działania zmierzające do pozyskania inwestorów zainteresowanych zagospodarowaniem atrakcyjnych turystycznie terenów.

Opracowanie oferty usług turystycznych i agroturystycznych

2.1.1. Opracowanie cyklicznych imprez kulturalno promocyjnych popularyzujących gminę

2.1.2. Rejestracja gospodarstw agroturystycznych

2.1.3. Opracowanie systemu preferencji dla przedsiębiorców inwestujących w rozwój turystyki

2.1.4. Opracowanie wykazu atrakcyjnych terenów do zagospodarowania

2.1.5. Nawiązanie współpracy z zagranicznymi gminami

2.1.6. Zorganizowanie cyklu szkoleń dla gospodarzy chcących rozpocząć działalność agroturystyczną

2.1.7. Udział w targach turystycznych i agroturystycznych

3. Rozwinięcie turystyki tranzytowej

3.1. Stymulowanie rozbudowy bazy towarzyszącej

3.1.1. Wspieranie odpowiednich inwestycji związanych z turystyką tranzytową

Kierunek rozwoju:

Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich

Tło

Rolnictwo na terenie Gminy Tomaszów Mazowiecki w przeważającej części oparte na drobnych gospodarstwach wymaga znalezienia kierunków upraw i hodowli, które zapewniłyby opłacalność produkcji i mogłyby stanowić podstawę utrzymania rodziny. Głównymi kierunkami hodowli, produkcji i upraw są: hodowla trzody chlewnej, produkcja mięsa wołowego i wieprzowego, produkcja mleka oraz uprawy zbóż, ziemniaków, warzyw oraz sadownictwa.

Na terenach wiejskich powstaną małe i średnie przedsiębiorstwa wytwórcze i usługowe. Zapewnią nowe miejsca pracy dla ludności odchodzącej z rolnictwa oraz dodatkowy dochód niektórym gospodarstwom rolnym.

Mocne strony

Sprzyjające ogólnie warunki klimatyczne dla rozwoju rolnictwa. Tradycje wśród rolników.

Słabe strony

Rozdrobnienie gospodarstw rolnych. Następuje spadek zużycia nawozów sztucznych oraz środków ochrony roślin. Dość wyraźnie zarysowują się

postawy roszczeniowe wśród rolników. Brak tradycji funkcjonowania gospodarstw ekologicznych. Barrierami są: monostruktura upraw jak również zbyt wolne tempo dostosowania się rolników do gospodarki rynkowej.

Szanse

Następuje wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa, a w związku z tym powstanie gospodarstw ekologicznych. Zorganizowanie się rolników w Związek Producentów Rolnych oraz możliwości uzyskania niskooprocentowanych kredytów i dotacji stwarza dla rolnictwa w gminie dodatkowe szanse. Wyraźną szansą dla rolnictwa jest powstanie przedsiębiorstw przetwórstwa rolno - spożywczego. Przedsiębiorstwa te, a także powstanie giełd rolno - spożywczych w okolicach powinno stać się motorem dla rozwoju rolnictwa.

Zagrożenia

Brak jest instytucji, zajmujących się rynkowym obrotem produkcji rolnej. Poza tym polityka państwa w zakresie ochrony na produkty rolne jest niewystarczająca. Problemem jest również obniżająca się dochodowość pracy w rolnictwie oraz dostępność do niskooprocentowanych kredytów.

Kierunek rozwoju:

Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich

Cele strategiczne, cele operacyjne i zadania

1. Adaptacja rolnictwa w warunkach gospodarki rynkowej

- 1.1. Poprawa rentowności pracy w gospodarstwach rolnych
 - 1.1.1. Pomoc organizacyjna i finansowa w promocji produktów rolnych
 - 1.1.2. Opracowanie zasad współpracy z ODR oraz innymi organizacjami rolniczymi dotyczącej działań na rzecz efektywności gospodarowania w rolnictwie
 - 1.1.3. Zorganizowanie cyklu szkoleń promujących nowe uprawy roślin dochodowych i podnoszących kwalifikacje rolników
 - 1.1.4. Inwestowanie w efektywne technologie poprawiające jakość produktów
 - 1.1.5. Inwestowanie w technologie przyjazne środowisku
 - 1.1.6. Tworzenie dodatkowych źródeł dochodów w gospodarstwach (np. sprzedaż bezpośrednia konsumentom)
- 1.2. Wspieranie działań na rzecz zwiększenia areалу upraw w gospodarstwach indywidualnych
 - 1.2.1. Zorganizowanie cyklu spotkań przy partycypacji ODR, mających

na celu rozpowszechnianie idei gospodarstw rodzinnych oraz wskazanie możliwości ich tworzenia i potencjalnych korzyści

- 1.3. Wzrost świadomości ekologicznej ludności wiejskiej
 - 1.3.1. Powstrzymanie degradacji gleb poprzez przestrzeganie programu racjonalnego stosowania środków chemicznych (przede wszystkim w rolnictwie)
 - 1.3.2. Powstanie gospodarstw ekologicznych
 - 1.3.3. Organizowanie wystaw żywności ekologicznej
- 1.4. Stwarzanie przyjaznych warunków do tworzenia miejsc pracy na terenie gminy niezwiązanych bezpośrednio z pracą w rolnictwie
 - 1.4.1. Opracowanie wykazu istniejącej i uzasadnionej ekonomicznie pozarolniczej działalności gospodarczej w układzie przestrzennym gminy
 - 1.4.2. Opracowanie systemu zachęt dla osób chcących podjąć działalność na obszarach rolniczych

2. *Rozwój spółdzielczości rolniczej*

- 2.1. Powstanie zakładów przetwórstwa rolno-gospodarczego
 - 2.1.1. Powstanie Związków Producentów Rolnych
 - 2.1.2. Tworzenie opartych o współwłasność przedsiębiorstw przetwórczych

3. *Pozarolniczy rozwój terenów wiejskich*

- 3.1. Pobudzenie aktywności gospodarczej
 - 3.1.1. Edukacja i doradztwo dostosowane do nowych i zmieniających się warunków
 - 3.1.2. Zwiększenie dostępności do infrastruktury
 - 3.1.3. Promowanie inicjatywności
- 3.2. Tworzenie dobrych warunków dla istniejących i powstawania nowych firm przez:
 - 3.2.1. Preferencje w podatkach i opłatach lokalnych
 - 3.2.2. Zbrojenie w infrastrukturę terenów dla inwestorów

Dla kierunku priorytetowego

Rozwój infrastruktury

Tło

Gmina Tomaszów Mazowiecki posiada średnio rozwiniętą infrastrukturę techniczną i społeczną. Słaby rozwój obu infrastruktur wpływa negatywnie na poziom życia mieszkańców, jego rozwój intelektualny i ekonomiczny. Decyduje także o przyszłości możliwości inwestycyjnych na terenie gminy.

Mocne strony

Duża aktywność części społeczeństwa w zakresie zadań infrastrukturalnych. Wysoki stopień zwodociągowania i telefonizacji. Dobra dostępność komunikacyjna.

Słabe strony

Brak kanalizacji w na przeważającym obszarze gminy, słaby stan dróg, jak również słaby poziom wyposażenia szkół w środki dydaktyczne.

Szanse

Wysoki stopień wyposażenia w infrastrukturę podniesie znacznie poziom atrakcyjności gminy. Jest to niezwykle ważne ze względu na podniesienie stopy życiowej społeczeństwa. Szansą jest również posiadanie strategii rozwoju gminy przy ubieganiu się o zewnętrzne środki pomocowe.

Zagrożenia

Brak dostatecznych środków finansowych zewnętrznych.

Kierunek rozwoju:

Rozwój infrastruktury

Cele strategiczne, cele operacyjne i zadania

1. Rozwój infrastruktury technicznej

1.1. Kanalizacja gminy

1.1.1. Budowa kolektorów sanitarnych w ramach programu „Pilica” w następujących miejscowościach: Smardzewice, Twarda, Tresta, Karolinów, Wiaderno i Swolszewice Małe.

1.1.2. Budowa kanalizacji sanitarnej dla miejscowości: Ciebłowice Małe.

1.1.3. Budowa kanalizacji sanitarnej dla pozostałych miejscowości gminy.

1.1.4. Budowa oczyszczalni przyzagrodowych.

1.2. Budowa i modernizacja dróg, chodników

DROGA KRAJOWA

1.2.1. Modernizacja drogi krajowej

DROGA WOJEWÓDZKA

1.2.2. Modernizacja drogi wojewódzkiej

DROGI POWIATOWE

1.2.3. Modernizacja dróg powiatowych

1.2.4. Budowa chodników

DROGI GMINNE

1.2.5. Budowa i modernizacja dróg gminnych.

1.2.6. Budowa chodników

1.3. Telekomunikacja

1.3.1. Rozbudowa sieci telekomunikacyjnej

1.4. Gazyfikacja

1.4.1. Opracowanie koncepcji gazyfikacji dla Gminy Tomaszów Mazowiecki

1.4.2. Opracowanie projektu technicznego gazyfikacji

1.4.3. Budowa sieci gazowej na terenie gminy.

1.5. Gospodarka odpadami

1.5.1. Segregacja odpadów

1.6. Rozwój energetyki

1.6.1. Modernizacja sieci energetycznej

1.7. Poprawa bezpieczeństwa przy drogach krajowych

1.7.1. Poprawa bezpieczeństwa na przejściach dla pieszych

1.7.2. Rozwiązanie problemu skrzyżowań z drogą Nr 8

2. Rozwój infrastruktury społecznej

2.1. Rozbudowa bazy oświatowej

2.1.1. Bieżąca modernizacja szkół

2.2. Budowa bazy sportowej i kulturalnej

2.2.1. Budowa sali gimnastycznej przy Gimnazjum w Zawadzie i przy szkołach podstawowych

2.2.2. Budowa boisk sportowych

2.2.3. Budowa Ośrodka Kultury i Sportu na terenie gminy

2.3. Poprawa warunków nauczania w szkołach

2.3.1. Wyposażenie Gimnazjów i Szkół Podstawowych w nowoczesne środki dydaktyczne

2.3.2. Zatrudnienie w szkołach podstawowych nauczycieli języków zachodnich

2.4. Pozyskanie zewnętrznych środków pomocowych do rozwoju infrastruktury w gminie

2.4.1. Występowanie z wnioskami o dofinansowanie na realizację inwestycji gminnych do:

- Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
- Funduszu Ochrony Gruntów Rolnych
- Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska
- Polskiej Agencji Rozwoju Regionalnego, Phare, FAPA
- Urzędu Kultury Fizycznej i Sportu
- innych instytucji pomocowych

Dla kierunku priorytetowego

Rozwój przedsiębiorczości

Tło

Występujący na terenie gminy poziom przedsiębiorczości w ostatnim okresie nie wykazuje tendencji rosnącej. Problem braku podstawowej wiedzy oraz umiejętności w zakresie przygotowania i prowadzenia działalności gospodarczej jest dla mieszkańców wsi podstawowym zagadnieniem. W związku z tym wskazane są działania nakierowane na ciągłe wspomaganie tego procesu. Zakorzeniona mentalność wielu mieszkańców gminy polegająca na przyjęciu postaw roszczeniowych i wyczekujących a dodatkowo uwarunkowana kulturowo jest elementem opóźniającym rozwój przedsiębiorczości, który jest procesem długotrwałym. Wzrost przedsiębiorczości dokonuje się na drodze działań edukacyjnych, które należy skierować do wszystkich aktywnych mieszkańców gminy a przede wszystkim do dzieci i młodzieży. Bardzo istotnym czynnikiem rozwoju przedsiębiorczości może być wpływ szkoły na zmianę nie tylko stosunku młodzieży do ludzi przedsiębiorczych prowadzących własne firmy, ale także na przygotowanie młodych ludzi do podjęcia działalności gospodarczej na własny rachunek. Aktualne możliwości dostępu do informacji na wsi są dosyć ograniczone i zawężają się do telewizji, radia i prasy, które przedstawiają problematykę na ogół językiem mało zrozumiałym dla przeciętnego mieszkańca wsi, któremu obce są pojęcia ekonomiczne czy prawne. Konieczne staje się więc organizowanie szkoleń dostosowanych poziomem oraz sposobem przekazu do wiejskiego odbiorcy.

Wyposażenie gminy w infrastrukturę techniczną w porównaniu z innymi gminami jest średnie. Gmina wymaga dokończenia wodociągowania oraz budowy kanalizacji oraz modernizacji dróg.

Mocne strony

Istnieją wolne zasoby siły roboczej. Posiadanie własnych nieruchomości podwyższa zdolność zaciągania kredytów.

Słabe strony

Wielu mieszkańców nastawiona jest biernie do możliwości poprawy swojej sytuacji materialnej. Niewielka jest ilość podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w formie osobowości prawnej. Brak kanalizacji w przeważającej części gminy jest jednym z największych problemów gminy. Niekorzystnym czynnikiem jest również ograniczony dostęp do informacji.

Szanse

Poprawa i rozwój infrastruktury technicznej na terenie gminy, a także korzystne położenie dużych aglomeracji miejskich stwarza możliwości do inwestowania z zewnątrz a tym samym utworzenia nowych miejsc pracy i poprawy warunków ludności.

Zagrożenia

Brak inwestorów z zewnątrz związany jest z niezdecydowaną polityką państwa dotyczącą preferencyjnych programów do rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Kierunek rozwoju:

Rozwój przedsiębiorczości

Cele strategiczne, cele operacyjne i zadania

1. Stwarzanie dogodnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości

- 1.1. Budowa instytucji oraz podejmowanie działań wspierających rozwój przedsiębiorczości
 - 1.1.1. Utworzenie Stowarzyszenia Rozwoju Gminy oraz Wspierania Przedsiębiorczości
 - Fundusz Kredytów Wzajemnych
 - Lokalny Fundusz Gwarancyjny
 - Lokalny Fundusz Inwestycyjny
 - Klub Przedsiębiorczości
 - 1.1.2. Stworzenie systemu ulg i preferencji podatkowych wynikających z kompetencji gminy dla promowania samozatrudnienia i kreacji miejsc pracy
 - 1.1.3. Organizacja szkoleń
 - 1.1.4. Organizowanie i zatrudnienie pracowników z robót interwencyjnych i publicznych
 - 1.1.5. Promowanie zatrudnienia bezrobotnych przy inwestycjach gminnych przez wykonawców prac zamówień publicznych
 - 1.1.6. Udzielenie preferencji podatkowych istniejącym zakładom, które znajdują się w trudnej sytuacji finansowej:
 - prolongaty spłaty podatku,
- 1.2. Promowanie ekonomicznej edukacji wśród młodych ludzi
 - 1.2.1. Program edukacji ekonomicznej młodzieży w szkołach
- 1.3. Promocja gminy
 - 1.3.1. Wydanie folderu promującego gminę wraz z promocją lokalnych firm.

ZADANIA REALIZACYJNE DO 2015 ROKU

Cel główny:

WZROST JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW GMINY TOMASZÓW MAZOWIECKI

Kierunek priorytetowy:

INTEGRACJA I AKTYWIZACJA SPOŁECZEŃSTWA

1. Cel strategiczny: AKTYWIZACJA MIESZKAŃCÓW NA RZECZ ROZWOJU GMINY

1.1. ROZSZERZENIE DZIAŁALNOŚCI ISTNIEJĄCYCH INSTYTUCJI KULTURALNYCH (BIBLIOTEKI I ŚWIETLIC WIEJSKICH) I SPORTOWYCH

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.1.1.	Organizacja takich imprez, w których uczestnik będzie brał czynny udział – np. Spartakiada Solectw	Zarząd Gminy	Budżet Gminy, Środki własne	Od 2002 r.
1.1.2.	Organizacja imprez kulturalnych dla młodzieży	Zarząd Gminy	Budżet Gminy	Od 2002 r.

2. Cel strategiczny: AKTYWIZACJA MŁODZIEŻY W ŻYCIU SPOŁECZNYM GMINY

2.1. STWORZENIE NOWYCH INSTYTUCJI SPOŁECZNYCH REPREZENTUJĄCYCH INTERESY MŁODZIEŻY

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
2.1.1.	Powołanie Młodzieżowego Klubu Dyskusyjnego	Gimnazjum	Fundacja im. S. Batoręgo	2002 r.

3. Cel strategiczny: WZROST POZIOMU EDUKACJI MIESZKAŃCÓW

3.1. REALIZACJA PROGRAMÓW EDUKACYJNYCH

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
3.1.1.	Szkolenia dla liderów	Zarząd Gminy	Budżet Gminy, Środki pomocowe	od 2002 r.
3.1.2.	Kursy dla nauczycieli	Zarząd Gminy, Kuratorium Oświaty	Budżet Gminy, Budżet Państwa, wolontariusze, nauczyciele i rodzice, Fundacja im. S. Batorego, Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży. Konkurs „Młodzież i Edukacja”	od 2002 r. (kontynuacja w latach następnych)
3.1.3.	Program kształcenia rolników	Zarząd Gminy, ODR Bratoszewice	Budżet Gminy, Środki pomocowe z UE, FAPA	od 2002 r. (jw.)

Kierunek priorytetowy:

STYMULOWANIE ROZWOJU AGROTURYSTYKI, REKREACJI I TURYSTYKI TRANZYTOWEJ.

Cel strategiczny: OCHRONA WALORÓW I ZASOBÓW PRZYRODNICZYCH ORAZ OCHRONA ŚRODOWISKA

1.1. PODNIESIENIE TURYSTYCZNEJ ATRAKCYJNOŚCI GMINY

L.p.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.1.1.	Stworzenie tras spacerowych wzdłuż brzegu Zbiornika Sulejowskiego	Rada Gminy	Budżet Gminy	2003
1.1.2.	Zlokalizowanie odpowiedniej liczby przystani kajakowych i miejsc biwakowania	Rada Gminy	Budżet Gminy	2003

1.1.3.	Zainstalowanie urządzeń turystycznych w punktach widokowych	Rada Gminy	Budżet Gminy	2003
1.1.4.	Weryfikacja istniejących szlaków turystycznych i wyznaczenie nowych: pieszych, rowerowych, konnych, wodnych i innych	Rada Gminy	Budżet Gminy	2003
1.1.5.	Wyznaczenie ścieżek dydaktycznych	Rada Gminy	Budżet Gminy	2003
1.1.6.	Respektowanie zakazu grodzenia terenu w bezpośrednim sąsiedztwie rzek, celem utrzymania ogólnej do nich dostępności	Rada Gminy	Budżet Gminy	2003

1.2. OCHRONA ZASOBÓW LEŚNYCH

L.p.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.2.1.	Zalesianie nieużytków	Starostwo Powiatowe	Budżet Powiatu	Sukcesywnie

1.3. ZACHOWANIE CZYSTOŚCI I ESTETYKI ŚRODOWISKA

L.p.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.3.1.	Zorganizowanie corocznego konkursu „Estetyka i Higiena”	Rada Gminy	Budżet Gminy	sukcesywnie

2. Cel strategiczny: STWORZENIE ZINTEGROWANEGO PROGRAMU TURYSTYCZNEGO GMINY

2.1. DZIAŁANIA ZMIERZAJĄCE DO POZYSKANIA INWESTORÓW ZAINTERESOWANYCH ZAGOSPODAROWANIEM ATRAKCYJNYCH TURYSTYCZNYCH TERENÓW OPRACOWANIE OFERTY USŁUG TURYSTYCZNYCH I AGROTURYSTYCZNYCH

L.p.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
2.1.1.	Opracowanie cyklicznych imprez kulturalno promocyjnych popularyzujących gminę	Budżet Gminy	Budżet Gminy	2002

2.1.2.	Rejestracja gospodarstw agroturystycznych	ODR	Srodki własne	od 2002
2.1.3.	Opracowanie systemu preferencji dla przedsiębiorców inwestujących w rozwój turystyki	Zarząd Gminy	Budżet Gminy	2002
2.1.4.	Opracowanie wykazu atrakcyjnych terenów do zagospodarowania	Zarząd Gminy	Srodki własne	2003
2.1.5.	Nawiązanie współpracy z zagranicznymi gminami	Zarząd Gminy	Program „ECOS/OUVERTURE”	2002
2.1.6.	Zorganizowanie cyklu szkoleń dla gospodarzy chcących rozpocząć działalność agroturystyczną	ODR	Budżet ODR	od 2002
2.1.7.	Udział w targach turystycznych i agroturystycznych	Zarząd powiatu, Zarząd Gminy	Budżet Powiatu, Budżet Gminy	od 2002

3. Cel strategiczny: ROZWINIĘCIE TURYSTYKI TRANZYTOWEJ

3.1. STYMULOWANIE ROZBUDOWY BAZY TOWARZYSZĄCEJ

Lp	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania (koszt)	Termin realizacji
3.1.1.	Wspieranie odpowiednich inwestycji związanych z turystyką tranzytową	Rada Gminy	Budżet Gminy	od 2002

Kierunek priorytetowy:
WIELOFUNKCYJNY ROZWÓJ TERENÓW WIEJSKICH

1. Cel strategiczny: **ADAPTACJA ROLNICTWA W WARUNKACH GOSPODARKI RYNKOWEJ**

1.1. **POPRAWA RENTOWNOŚCI PRACY W GOSPODARSTWACH ROLNYCH**

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.1.1.	Pomoc organizacyjna i finansowa w promocji produktów rolnych	ODR Bratoszewice	Środki pomocowe	od 2002 r.
1.1.2.	Opracowanie zasad współpracy z ODR oraz innymi organizacjami rolniczymi dotyczącej działań na rzecz efektywności gospodarowania w rolnictwie	Zarząd Gminy, Przedstawiciele rolników, ODR	Budżet Gminy	od 2002 r.
1.1.3.	Zorganizowanie cyklu szkoleń promujących nowe uprawy roślin dochodowych i podnoszących kwalifikacje rolników	ODR	Środki własne rolników, Fundacja Wspomagająca Zaopatrzenie Wsi w Wodę	od 2002 r.
1.1.4.	Inwestowanie w efektywne technologie poprawiające jakość produktów	Inwestorzy prywatni	Inwestorzy prywatni, Przedakcesyjne fundusze strukturalne SAPARD	od 2002 r.
1.1.5.	Inwestowanie w technologie przyjazne środowisku	Inwestorzy prywatni	Inwestorzy prywatni, Przedakcesyjne fundusze strukturalne SAPARD	od 2002 r.
1.1.6.	Tworzenie dodatkowych źródeł dochodów w gospodarstwach (np. sprzedaż bezpośrednia konsumentom)	Inwestorzy prywatni	Inwestorzy prywatni	od 2002 r.

1.2. **WSPIERANIE DZIAŁAŃ NA RZECZ ZWIĘKSZENIA AREAŁU UPRAW W GOSPODARSTWACH INDYWIDUALNYCH**

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.2.1.	Zorganizowanie cyklu spotkań przy partycypacji ODR, mających na celu rozpowszechnianie idei gospodarstw rodzinnych oraz wskazanie możliwości ich tworzenia i	ODR	Środki pomocowe	od 2002 r.

	związanych z tym potencjalnych korzyści	
--	---	--

1.3. WZROST ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ LUDNOŚCI WIEJSKIEJ

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.3.1.	Powstrzymanie degradacji gleb poprzez przestrzeganie programu racjonalnego stosowania środków chemicznych (przede wszystkim w rolnictwie)	ODR	Środki pomocowe	od 2002 r.
1.3.2.	Powstanie gospodarstw ekologicznych	ODR	Budżet Gminy, Środki własne rolników	od 2002 r.
1.3.3.	Organizowanie wystaw żywności ekologicznej	ODR	Budżet Gminy, Środki własne rolników	od 2002 r.

1.4. STWARZANIE PRZYJAZNYCH WARUNKÓW DO TWORZENIA MIEJSC PRACY NA TERENIE GMINY NIEZWIĄZANYCH BEZPOŚREDNIO Z PRACĄ W ROLNICTWIE

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.4.1.	Opracowanie wykazu istniejącej i uzasadnionej ekonomicznie pozarolniczej działalności gospodarczej w układzie przestrzennym gminy	Jednostka specjalistyczna Na zlecenie Zarządu Gminy	Środki pomocowe	od 2002 r.
1.4.2.	Opracowanie systemu zachęt dla osób chcących podjąć działalność na obszarach rolniczych	Jednostka specjalistyczna Na zlecenie Zarządu Gminy	Budżet Gminy	od 2002 r.

2. Cel strategiczny: ROZWÓJ SPÓŁDZIELCZOŚCI ROLNICZEJ

2.1. POWSTANIE ZAKŁADÓW PRZETWÓRSTWA ROLNEGO

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
2.1.1.	Powstanie Związków Producentów Rolnych	ODR, Rolnicy	Środki własne	od 2002 r.
2.1.2.	Tworzenie opartych o współwłasność przedsiębiorstw	Rolnicy,	Środki własne	od 2002 r.

przetwórczych	Organizacje rolnicze
---------------	----------------------

3. Cel strategiczny: POZAROLNICZY ROZWÓJ TERENÓW WIEJSKICH

3.1. POBUDZENIE AKTYWNOŚCI GOSPODARCZEJ

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
3.1.1.	Edukacja i doradztwo dostosowane do nowych i zmieniających się warunków	ODR, Rolnicy	Środki własne	od 2002 r.
3.1.2.	Zwiększenie dostępności do infrastruktury	Rolnicy, Organizacje rolnicze	Środki własne	od 2002 r.
3.1.3.	Promowanie inicjatywności	Rolnicy, Organizacje rolnicze	Środki własne	od 2002 r.

3.2. TWORZENIE DOBRYCH WARUNKÓW DLA ISTNIEJĄCYCH I POWSTAWANIA NOWYCH FIRM PRZEZ:

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
3.2.1.	Preferencje w podatkach i opłatach lokalnych	Zarząd Gminy	Środki własne	od 2002 r.
3.2.2.	Zbrojenie w infrastrukturę terenów dla inwestorów	Zarząd Gminy	Środki własne, środki pomocowe	od 2002 r.

Kierunek priorytetowy
ROZWÓJ INFRASTRUKTURY

1. Cel strategiczny: ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

1.1. KANALIZACJA GMINY

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.2.1.	Budowa kolektorów sanitarnych w ramach programu „Pilica” w następujących miejscowościach: Smardzewice, Twarda, Tresta, Karolinów, Wiaderno i Swolszewice Mate.	Zarząd Województwa	Budżet Wojewódzki	b.d.
1.2.2.	Budowa kanalizacji sanitarnej dla miejscowości: Cieblowice Mate	Zarząd Gminy	Budżet Gminy, WFOŚ, Środki pomocowe	b.d.
1.2.3.	Budowa kanalizacji sanitarnej dla pozostałych miejscowości w gminie	Zarząd Gminy	Budżet Gminy, WFOŚ, Środki pomocowe	od 2005
1.2.4.	Budowa oczyszczalni przyzagrodowych	Zarząd Gminy, Inwestorzy prywatni	Budżet Gminy, WFOŚ, środki prywatne	od 2003

1.2. BUDOWA I MODERNIZACJA DRÓG, CHODNIKÓW

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.2.1.	DROGA KRAJOWA Modernizacja drogi krajowej DROGA WOJEWÓDZKA	Zarząd Dróg Krajowych	Budżet Państwa	b.d.
1.2.2.	Modernizacja drogi wojewódzkiej DROGI POWIATOWE	Zarząd Dróg Wojewódzkich	Budżet Wojewody	b.d.
1.2.3.	Modernizacja dróg powiatowych	Zarząd Dróg Powiatowych	Budżet Powiatu	b.d.
1.2.4.	Budowa chodników DROGI GMINNE	Zarząd Dróg Powiatowych	Budżet Powiatu	b.d.
1.2.5.	Budowa i modernizacja dróg gminnych	Zarząd Gminy	Budżet Gminy, ARiMR, środki	

STRATEGIA ROZWOJU GMINY TOMASZÓW MAZOWIECKI

IV. Założenia rozwoju gminy

				pomocowe	2002 - 1, 5km 2003 - 0,6 km od 2003
125.	Budowa chodników	Zarząd Gminy	Budżet Gminy, Środki pomocowe		od 2002

1.3. TELEKOMUNIKACJA

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania (koszt)	Termin realizacji
13.1.	Rozbudowa sieci telekomunikacyjnej	TP S.A. Pilicka Telefonía	Budżet TP S.A. Budżet Pilickiej Telefonii	b.d.

1.4. GAZYFIKACJA

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania (koszt)	Termin realizacji
14.1.	Opracowanie koncepcji gazyfikacji dla Gminy Tomaszów Mazowiecki	Zarząd Gminy	Budżet Gminy	b.d.
142.	Opracowanie projektu technicznego gazyfikacji	Zarząd Gminy	Budżet Gminy, Środki pomocowe	b.d.
145.	Budowa sieci gazowej na terenie gminy	PGNiG	Środki PGNiG, Środki Wojewody, Środki pomocowe Wielkość partycypacji PGNiG zostanie określona w koncepcji gazyfikacji.	b.d.

1.5. GOSPODARKA ODPADAMI

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
15.1.	Segregacja odpadów	Zarząd Gminy	Budżet Gminy, Środki WFOŚ, Środki pomocowe	2003 – 2005

1.6. ROZWÓJ ENERGETYKI

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.6.1.	Modernizacja sieci energetycznej	Zakład Energetyczny	Środki ZE	2002 – 2009

2. Cel strategiczny: ROZWÓJ INFRASTRUKTURY SPOŁECZNEJ**2.1. ROZBUDOWA BAZY OŚWIATOWEJ**

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
2.1.1.	Bieżąca modernizacja szkół	Zarząd Gminy	Budżet Gminy, Kuratorium Oświaty	od 2002

2.2. BUDOWA BAZY SPORTOWEJ I KULTURALNEJ

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
2.2.1.	Budowa sali gimnastycznej przy Gimnazjum w Zawadzie i przy szkołach podstawowych	Zarząd Gminy	Budżet Gminy, Kuratorium Oświaty, UKFIT	2002-2007
2.2.2.	Budowa boisk sportowych	Zarząd Gminy	Budżet Gminy	2003 – 2005
2.2.3.	Budowa Ośrodka Kultury i Sportu na terenie gminy	Zarząd Gminy	Budżet Gminy	2005-2006

2.3. POPRAWA WARUNKÓW NAUCZANIA W SZKOŁACH PODSTAWOWYCH

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
2.3.1.	Wyposażenie gimnazjów i Szkół Podstawowych w nowoczesne środki dydaktyczne	Zarząd Gminy	Budżet Gminy	Sukcesywnie

242.	Zatrudnienie w szkołach podstawowych nauczycieli języków zachodnich	Zarząd Gminy, Kuratorium Oświaty	Środki wojewódzkie, Budżet Gminy	od 2002 r.
------	---	-------------------------------------	-------------------------------------	------------

2.4. POZYSKANIE ZEWNĘTRZNYCH ŚRODKÓW POMOCOWYCH DO ROZWOJU INFRASTRUKTURY W GMINIE

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
241	<p>Występowanie z wnioskami o dofinansowanie na realizację inwestycji gminnych do:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa • Funduszu Ochrony Gruntów Rolnych • Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska • Polskiej Agencji Rozwoju Regionalnego, Phare, FAPA • Urzędu Kultury Fizycznej i Sportu • innych instytucji pomocowych. 	Zarząd Gminy	Środki jednostek wymienionych obok	od 2002 r.

Kierunek priorytetowy

ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

1. Cel strategiczny: STWARZANIE DOGODNYCH WARUNKÓW DLA ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

1.1. BUDOWA INSTYTUCJI ORAZ PODEJMOWANIE DZIAŁAŃ WSPIERAJĄCYCH ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.1.1	<p>Utworzenie Stowarzyszenia Rozwoju Gminy oraz Wspierania Przedsiębiorczości. W ramach stowarzyszenia należy utworzyć:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fundusz Kredytów Wzajemnych - Lokalny Fundusz Gwarancyjny - Lokalny Fundusz Inwestycyjny - Klub Przedsiębiorczości 	Zarząd Gminy, lokalne firmy	Składki członkowskie, Budżet Gminy, środki pomocowe dla organizacji pozarządowych	2003

1.1.2	Stworzenie systemu ulg i preferencji podatkowych wynikających z kompetencji gminy dla promowania samozatrudnienia i kreacji miejsc pracy	Zarząd Gminy	Budżet Gminy	od 2003
1.1.3	Organizacja szkoleń	Zarząd Gminy	Środki osób chcących wziąć udział w szkoleniu, Fundusz Pracy, środki gminy, ARiMR, środki programów pomocowych	od 2002
1.1.4	Organizowanie i zatrudnienie pracowników z robót interwencyjnych i publicznych	Zarząd Gminy	Środki z Urzędu Pracy	od 2002
1.1.5	Promowanie zatrudnienia bezrobotnych przy inwestycjach gminnych przez wykonawców prac zamówień publicznych	Zarząd Gminy	Środki z Urzędu Pracy	od 2002 r.
1.1.6.	Udział w preferencji podatkowych istniejącym zakładom, które znajdują się w trudnej sytuacji finansowej: - prolongaty spłaty podatku.	Zarząd Gminy	Budżet Gminy	od 2002 r.

1.2. PROMOWANIE EKONOMICZNEJ EDUKACJI WŚRÓD MŁODYCH LUDZI

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.2.1.	Program edukacji ekonomicznej młodzieży w szkołach	Szkoły; Kuratorium Oświaty, Instytucje szkoleniowe	Fundacja im. S. Batorego, Środki pomocowe	od 2002 r.

1.3. PROMOCJA GMINY

Lp.	Zadania	Instytucje odpowiedzialne za realizację	Źródło finansowania	Termin realizacji
1.3.1.	Wydanie folderu promującego gminę wraz z promocją lokalnych firm	Zarząd Gminy	Budżet Gminy, Środki sponsorów	od 2002 r.

V. MONITORING

Zapisy zawarte w „Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Mazowiecki” muszą podlegać weryfikacji w zależności od zmiany warunków działania, w tym finansowych, tempa i skuteczności preferencji lokalnych. Aktualizacji mogą podlegać więc tak cele strategiczne, operacyjne jak i zadania. Aby aktualizacja taka była prawidłowa należy stworzyć system monitoringu. Powinien obejmować on tak badanie procesów społeczno - gospodarczych zachodzących w gminie jak i stopień osiągania celów i realizacji zadań zapisanych w Strategii.

Proponowane dane do potrzeb monitoringu to:

- rynek pracy,
- wynagrodzenia,
- szkolnictwo,
- poziom i kierunki inwestycji,
- kierunki rozwoju i efektywność podmiotów gospodarczych,
- kierunki rozwoju i efektywność rolnictwa,
- stan ochrony środowiska,
- stan rozwoju turystyki i agroturystyki.

Proponowany zestaw ma charakter podstawowy i powinien ulegać uzupełnieniu w zależności od złożoności i kierunków przebiegu procesów rozwojowych w gminie.

VI. ZAŁĄCZNIK DO STRATEGII

WYKAZ MATERIAŁÓW ŹRÓDŁOWYCH

Źródłami informacji są:

1. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego, oprac. Sejmik Województwa Łódzkiego, Łódź wrzesień 2000r.
2. Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego, oprac. Rada Powiatu w Tomaszowie Mazowieckim, Tomaszów Mazowiecki sierpień 2001 r.
3. Rocznik statystyczny województwa łódzkiego, oprac. Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź listopad 2000 r.
4. Województwo łódzkie w 1998 r., oprac. Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź 1999 r.
5. Rocznik Statystyczny Województwa Piotrkowskiego z 1988 r., 1990 r., 1992 r., 1994 r., 1996 r., 1998 r., oprac. Urząd Statystyczny w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski 1988 r., 1990 r., 1992 r., 1994 r., 1996 r., 1998 r.,
6. Rocznik Statystyczny Polski z 1988 r., 1990 r., 1992 r., 1994 r., 1995 r., oprac. Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 1988 r., 1990 r., 1992 r., 1994 r., 1994 r., 1995 r., 1997 r.
7. Statystyka Samorządowa, oprac. Urząd Statystyczny w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski 1996 r.,
8. Rolnictwo w liczbach - Województwo Piotrkowskie, oprac. Urząd Statystyczny w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski 1997 r.,
9. Dane dotyczące podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON oprac. przez Urząd Statystyczny w Piotrkowie Trybunalskim.,
10. Publikacje reprezentujące wyniki Powszechnego Spisu Rolnego 1996 r. opracowane przez Urząd Statystyczny w Piotrkowie Trybunalskim,

11. Wyniki Spisu Rolnego w 1998 r. Województwo Piotrkowskie, oprac. Urząd Statystyczny w Piotrkowie Trybunalskim, grudzień 1999 r.,
12. Dane z Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Mazowieckim,
13. CORPUS INSCRIPTIONUM POLONIAE, oprac. Wydział Spraw Społecznych Urzędu Wojewódzkiego w Piotrkowie Trybunalskim. Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Łodzi 1993 r.,
14. Spalski Park Krajobrazowy, Praca zbiorowa pod redakcją Ireneusza Burzyńskiego, Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych 1998 r.,
15. Sulejowski Park Krajobrazowy, Praca zbiorowa pod redakcją Józefa K. Kurowskiego, oprac. Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych 1998 r.,
16. Ankiety przeprowadzone wśród mieszkańców Gminy Tomaszów Mazowiecki,
17. Wywiady pogłębione z mieszkańcami Gminy Tomaszów Mazowiecki,
18. Dane z Planu Przestrzennego Zagospodarowania Gminy Tomaszów Mazowiecki,
19. Informacje do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Tomaszów Mazowiecki
20. Wywiady z władzami Gminy Tomaszów Mazowiecki,
21. Pozostałe dane uzyskane z Urzędu Gminy w Tomaszów Mazowiecki.

Spis treści

Str.

CZEŚĆ I WSTĘP	4
----------------------	----------

CZEŚĆ II METODYKA PROWADZENIA PROCESU OPRACOWYWANIA STRATEGII ROZWOJU GMINY TOMASZÓW MAZOWIECKI	6
--	----------

1.	Etapy prac	6
2.	Zespoły tematyczne	7
3.	Badania opinii społecznej	7
4.	Prace nad tworzeniem strategii rozwoju	8

CZEŚĆ III. DIAGNOZA I ANALIZA OBECNEGO STANU GMINY	9
---	----------

1.	Ogólna charakterystyka Gminy Tomaszów Mazowiecki	9
2.	Środowisko geograficzno - przyrodnicze gminy	10
3.	Walory przyrodnicze i pozaprzyrodnicze gminy	11
4.	Charakterystyka społeczności Gminy Tomaszów Mazowiecki	13
a)	Analiza struktury demograficznej ludności Gminy Tomaszów Maz.	15
b)	Socjologiczna charakterystyka społeczności lokalnej	22
5.	Gospodarcze podstawy rozwoju Gminy Tomaszów Mazowiecki	32
a)	Działalność gospodarcza na terenie gminy	32
b)	Sytuacja na rynku pracy w gminie	35
c)	Zasoby finansowe mieszkańców gminy	37
6.	Środowisko dla działalności gospodarczej	39
a)	Otoczenie biznesu	39
b)	Ocena środowiska dla działalności gospodarczej	40
c)	Inne czynniki wspierające rozwój gospodarczy	40
7.	Możliwości rozwoju rolnictwa w Gminie Tomaszów Mazowiecki	41
a)	Struktura agrarna gospodarstw	41
b)	Sadownictwo i owoce miękkie	41
c)	Zdrowa żywność a agroturystyka	41
d)	Produkcja zwierzęca	43
e)	Produkcja roślinna	43
f)	Melioracje	43
8.	Stan infrastruktury społecznej	44
a)	Szkoły	44
b)	Przedszkola	44
c)	Biblioteki	44
d)	Ośrodki Zdrowia	45
e)	Organizacje sportowe	45
f)	Ośrodek Pomocy Społecznej	45

g)	Działalność kulturalna	46
9.	Stan infrastruktury technicznej	46
a)	Zaopatrzenie w wodę	46
b)	Gospodarka ściekowa	46
c)	Gospodarka odpadami	47
d)	Energia elektryczna	47
e)	Gazyfikacja	47
f)	Paliwa płynne	47
g)	Telekomunikacja	47
i)	Sieć drogowa	47
j)	Sieć kolejowa	48
k)	Zasoby mieszkaniowe	48
10.	Infrastruktura turystyczna Gminy Tomaszów Mazowiecki	50
a)	Baza noclegowa	50
b)	Baza gastronomiczna	51
c)	Baza komunikacyjna	51
d)	Baza towarzysząca	51
e)	Placówki kulturalno - oświatowe	51
f)	Punkty informacji turystycznej	51
11.	Analiza finansowa gminy	52

IV. ZAŁOŻENIA ROZWOJU GMINY	59
------------------------------------	-----------

1.	Wnioski z diagnozy	60
2.	Misja - opis wizji	62
3.	Priorytetowe kierunki rozwoju gminy	63
4.	Analiza zbiorcza SWOT dla Gminy Tomaszów Mazowiecki	68
a)	Analiza sektorowa SWOT - Integracja i aktywizacja mieszkańców	70
b)	Analiza sektorowa SWOT - Stymulowanie rozwoju turystyki, rekreacji, agroturystyki i turystyki tranzytowej	71
b)	Analiza sektorowa SWOT - Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich	72
c)	Analiza sektorowa SWOT - Rozwój infrastruktury	73
d)	Analiza sektorowa SWOT - Rozwój przedsiębiorczości	74
5.	Scenariusze rozwoju	75
a)	Scenariusz zalecany	75
b)	Scenariusz optymalny	75
c)	Scenariusze pesymistyczne	75
6.	Cel główny	77
7.	Cele strategiczne, cele operacyjne, wskazanie zadań i projektów	77
	Dla kierunku priorytetowego - Integracja i aktywizacja mieszkańców	77
	Dla kierunku priorytetowego - Stymulowanie rozwoju turystyki, rekreacji, agroturystyki i turystyki tranzytowej	79
	rekreacji i turystyki tranzytowej	
	Dla kierunku priorytetowego - Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich	81
	Dla kierunku priorytetowego - Rozwój infrastruktury	83

Dla kierunku priorytetowego - Rozwój przedsiębiorczości 86

V. Monitoring	100
----------------------	------------

VI. Załącznik do strategii	101
-----------------------------------	------------

Wykaz materiałów źródłowych 101